

Arkiv:
t.e

SPOR I RINGERIKSJORD

1. NOVEMBER 1994

SPOR I RINGERIKSJORD

TILLEGGSUTREDNING KULTURMINNER RINGERIKSBANEN

Prosjektansvarlig:

NSB Bane Region Sør,
Plankontoret

Faglig ansvarlig:

Buskerud fylkeskommune,
Kulturadministrasjonen

1. november 1994

Eks. 1
09TU06249

g 625.111 (481) MCB 110r

FORORD

Det følgende er en konsekvensutredning for kulturminneprosjekt Ringeriksbanen, fase 1.

Kulturminneprosjekt Ringeriksbanen er organisert og gjennomført av Buskerud fylkeskommune, kulturadministrasjonen på oppdrag av NSB Baneregion Sør.

Rapporten er et ledd i den konsekvensutredning NSB som tiltakshaver gjennomfører etter plan og bygningsloven for å bygge ny Ringeriksbane.

Rapporten har en viktig målsetning.

- Den skal gi oversikt over kulturmiljøene i de to traseer og redegjøre for de konflikter som oppstår også utfra en helhetlig vurdering.

Arbeidet har vært ledet av en prosjektgruppe som har bestått av:

Inger Liv Gøytil Lund, Buskerud fylkeskommune, kulturadministrasjonen

Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune, kulturadministrasjonen

Torgeir Fossnes, NSB Bane Region Sør

Bjørn Kummeneje, NSB Bane Region Sør

Konsekvensutredningens konklusjoner baserer seg både på tilgjengelig innsamlet materiale og eget feltarbeid. Feltarbeidet er avsluttet.

Det er tale om korridorer, ikke linjeføringer, derfor er det ikke tatt stilling til avbøtende tiltak som støyskjerming, anleggsveier, eller massedeponering.

Drammen 1. november 1994

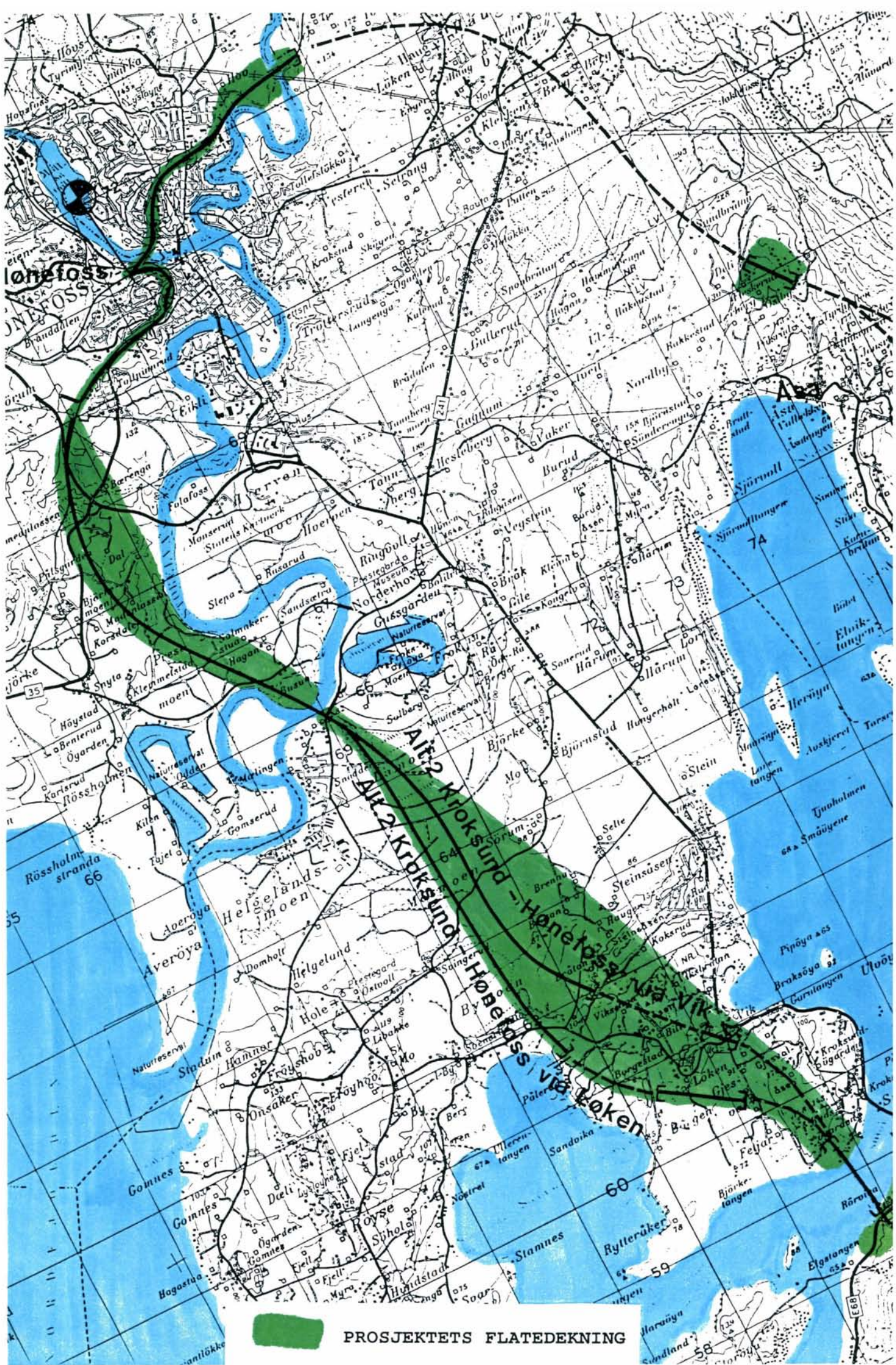
Frank Allan Juhl
Prosjektleder

Ragnhild Krogness
Prosjektansvarlig nyere tids kulturminner

INNHold

FORORD	II
INNHold	III
RINGERIKSBANEN-BERGENSBANENS FORKORTElse	1
HVORDAN RAPPORTEN ER BYGD OPP	3
KULTURMINNER	5
GEOLOGISK OG HISTORISK RISS	9
TRASEALTERNATIV 2	21
Kulturmiljø 01 Rørvik - Sundvollen	21
Kulturmiljø 02 Rudsøgdalen - Gjesval	25
Kulturmiljø 03 Vik - Løken	35
Kulturmiljø 04 Borgen	43
Kulturmiljø 05 Jomfruland - Steinsrud	49
Kulturmiljø 06 Rønningen	53
Kulturmiljø 07 Sørumsund	57
Kulturmiljø 08 Lamoen-Fredenshavn	67
Kulturmiljø 09 Busund- Dal	73
Kulturmiljø 10 Tolpinrud	81
Kulturmiljø 11 Myrveien - Ringveien	83
Kulturmiljø 12 Hønefoss sentrum sør	85
TRASEALTERNATIV 6	91
Kulturmiljø 13 Vegårdsfjerdingselva/Åsa	91
Kulturmiljø 14 Randselva	95
Kulturmiljø 15 Bisenter Øvre Hønengata	97
Kulturmiljø 16 Blyberberghaugen og boligområder langs Roabanen	99
Kulturmiljø 17 Stasjonsområdet	103
OPPSUMMERING	107
Trasealternativ 2	107
Trasealternativ 6	108
KILDER	110
OVERSIKTSKART	

PROSJEKTETS FLATEDEKNING

RINGERIKSBANEN-BERGENSBANENS FORKORTEELSE

Stortinget vedtok i juni 1992 en forsering av arbeidet med innkorting av Bergensbanen (Hønefoss-Oslo).

NSB ferdigstilte en Jernbaneutredning og konsekvensutredning fase I for Ringeriksbanen i juli 1993. Utredningene lå ute til offentlig ettersyn og høring fram til oktober 1993.

På bakgrunn av innkomne høringsuttalelser og etterfølgende behandling av disse, samt krav fra NSB Banedirektøren som fagdepartement, har NSB gjennomført en tilleggsutredning.

Kravet om tilleggsutredninger omfatter en bearbeiding av alt. 2 og 6 fra utredningen av juli 1993, utredning av nye alternativer, samt utredning av kulturminner i deler av Hole og Ringerike.

Konsekvensutredning fase I er planlagt fullført ved ferdigstillelse av disse tilleggsutredningene.

Foreliggende rapport utreder kulturminner i Hole og Ringerike og er en

del av det totale tilleggsutredningsarbeidet.

Det gamle alternativ 2 er i tilleggsutredningen blitt bearbeidet. Det er forutsatt tre fastpunkter: Ved kryssing av Kroksund, ved kryssing av Busund og tilknytning til eksisterende jernbane (Randsfjordbanen) ved Tollpinrud. Ut fra disse fastpunktene har en definert en østlig og en vestlig korridor pluss ytterligere 250m til siden) som representerer ytterpunktene for hvilke arealer alternativ 2 kan påvirke.

Feltarbeidet har vært flatedekkende for denne korridorbredden og rapporten beskriver konsekvensene for kulturminner derfor ut fra en østlig og en vestlig korridor.

Blant annet på grunnlag av vårens feltarbeid ble det gamle alternativ 2 justert til to nye varianter. Disse vises på kartene som alternativ Vik og alternativ Løken. På kulturmiljøkartene faller alt. Løken og den vestlige ytterkanten av korridoren sammen.

HVORDAN RAPPORTEN ER BYGD OPP

Rapporten er inndelt i kulturmiljøer, disse avgrensninger kan foretas ut fra historiske eller geografiske kriterier. Kulturmiljøet deles inn i lokaliteter. Lokaliteter kan være enkeltbygninger, men som oftest er lokalitet en samling objekter som utgjør en sammenheng. Lokalitet kan således være et gårdstun, bebyggelse langs en vei, del av et tettsted eller deler av en by, bykvartaler. Lokalitet kan også være et gammelt veifar.

Automatisk fredede kulturminner blir i store trekk behandlet under de enkelte lokaliteter. Problemet er selvfølgelig at overblikket kan mistes, men ved påpekningen av mulige konflikter ved avslutningen av hvert kulturmiljø, for

såvel automatisk fredede kulturminner som for nyere tids kulturminner, skulle helheten i kulturmiljøet klart fremgå.

Rapporten gjør først rede for kulturminnebegrepet og hvordan dette blir anvendt. Dernest kommer en gjennomgang av arbeidet med automatisk fredede kulturminner og nyere tids kulturminner. Så følger geologiske og historiske riss av referanseområdene Hole og Ringerike kommuner samt Hønefoss og Krokskogen. Etterpå gjennomgås først alternativ 2, dernest alternativ 6. Begge vil beskrive traseen i retning fra Osloregionen mot Hønefoss. En oppsummering av de vesentligste konfliktsteder vil bli foretatt til sist.

KULTURMINNER

Kulturminner er alle spor etter menneskelig virksomhet i fortiden, også lokaliteter knyttet til tradisjon, tro eller sagn. I forvaltningen av kulturminnene skilles det mellom automatisk fredede kulturminner og nyere tids kulturminner.

Automatisk fredede kulturminner er eldre enn reformasjonen (1537). Da automatisk fredede kulturminnerne ofte er den eneste kilde til historien før 1537 er de fredede ved Lov om kulturminner (1978). Om en planlagt utbygging kommer i konflikt med automatisk fredede kulturminner, må de søkes frigitt. Hvis de frigis skal tiltakshaver bekoste utgraving av de automatisk fredede kulturminner med dokumentasjon og konservering av kildematerialet.

Nyere tids kulturminner er minner fra etterreformatorisk tid. De kan fredes etter Kulturminneloven eller reguleres til bevaring etter Plan- og bygningsloven eller inneha en mer uformell vernestatus i form av verneplaner og andre former for bevaringstiltak.

Det arbeides mer med å beskrive kulturmiljø i form av landskap, automatisk fredede kulturminner og nyere tids kulturminner. Disse utgjør deler av en kontinuerlig utvikling og danner således en helhet. Hermed er det mulig å se en større sammenheng, kunnskap og verdier som ikke tidligere har vært synlige.

Registrering av kulturminner i Hole og Ringerike.

Det er tidligere foretatt kartlegging av synlige automatisk fredede kulturminner i forbindelse med ØK-registreringene. Løsfunn innlevert til Oldsaksamlingen er registrert. Disse registreringerne utgjør kun en liten del.

Registratorer av nyere tids kulturminner har brukt SEFRAK-registreringene hvor disse er gjennomført.

Ny registreringen og kildesøkhbar foregått etter en korridor utarbeidet i forbindelse med NSBs traseutredning.

Når det gjelder automatisk fredede kulturminner er det i tillegg til registrering i selve korridoren, registrert i et belte på 250 m til siden for yttergrensene. I de områder hvor kun en linje er synlig (den andre i tunnel, eller de går sammen) er der registrert 250 m på hver side av linjen.

Registratorer av nyere tids kulturminner har konsentrert seg om korridoren, men har samtidig gått videre enn denne for å få tak i de helhetlige kulturmiljøene.

Evaluering

I dette prosjektet er det forsøkt å gjøre en mer samlet vurdering av både de automatisk fredede kulturminner og nyere tids kulturminner. Hvis det kun var selve traseen som var aktuell, ville helheten i landskapet og forståelsen av de sammenhengende kulturmiljøer gå tapt.

Ved en samlet vurdering skulle det være mulig ikke bare å se på de rent kvantitative forhold, hvilke automatisk fredede kulturminner som blir berørt eller hvilke nyere tids kulturminner som forsvinner, men helheten. Her er der også tale om opplevelsesverdier og kunnskapsverdier for såvel fagfolk som lekfolk. Man bør se slike inngrep ut fra miljøenes og enkeltobjektene verdi i lokalt, regionalt og nasjonalt perspektiv.

I evalueringen er det også forsøkt å vurdere hvilke virkninger en jernbane vil ha horisontalt og vertikalt på miljøet.

Alternativ 2:

Alternativet vil i Hole kommune og deler av Ringerike kommune gå igjennom et landskap som ikke fra før har en jernbane. Alternativ 2 skjærer på tvers av de gamle ferdselsretningene som trolig ble bestemt av tidlig bosetning og senere i middelalderen av at middelalderkirkene ble reist på Bønsnes, Storøya, Stein, Hole og Norderhov. Alternativ 2 vil mange steder skape barrierer ved å legges gjennom relativt små landskapsrom. Derfor må en slikt inngrep som et dobbeltspor er, sees mer ut fra et helhetlig synspunkt, enn det ville ha hvis det skulle plasseres sammen med eller i nærheten av et eksisterende spor, da konsekvensene i dette tilfelle er mye større.

Alternativ 6:

Alternativet kommer i tunnel inn i Ringerike kommune øst for Hønefoss. Alternativet har en kort dagstrekning ved Åsa og kommer ut fra tunnel på østsiden av Randselva hvor den kommer inn på eksisterende linje. Herfra legges den som dobbeltspor til Hønefoss stasjon. Dobbeltspor gjennom Hønefoss vil enkelte steder komme i konflikt med eldre boligområder i byen. Kryssing av Begna vil være konfliktfylt.

Konfliktvurdering.

Som det fremgår vil vi forsøke å komme med en helhetlig vurdering. Samtidig vil vi påpeke de steder hvor det direkte oppstår konflikt med automatisk fredede kulturminner som står i fare for å bli utslettet, konflikt på grunn av nærhet til eldre bosetning og konflikt med landskapets kulturminneinnhold forøvrig.

FORARBEID OG FELTARBEID

På grunn av svært kort tid til oppstart av prosjektet og den sene tilsetting av medarbeidere til prosjektet har forarbeidet vært svært lite. Det ville ha vært ønskelig med lengre tid til forarbeidet til et så stort prosjekt. Samtlige grunneiere fikk tilsendt et brev hvor de ble orientert om at det ville pågå registreringer og vi ville ta kontakt med de enkelte for ytterligere opplysninger. Samtidig ble det meddelt via pressen at registreringer ville pågå i løpet av våren 1994.

ARKEOLOGI**Forarbeide**

Arbeidet med organisering av feltarbeidet startet 13.04.94 hvor den siste feltarbeider ble engasjert. I perioden inntil feltarbeidet startet ble samtlige ØK-registreringer og løsfunns rapporter kopiert og forsøkt bearbeidet. Det var ikke tid til å plote de enkelte løsfunn inn på de kart som ble brukt i felt. ØK-kartverk i målestokk 1:5000 er anvendt. NSBs korridorer ble tegnet inn på våre feltkart. Alt utstyr til feltarbeid ble innkjøpt og et kontor ble leid til prosjektet. NSB skulle levere EDB-utstyr, kopimaskin etc. Veldig mye ble organisert samtidig med at registreringen pågikk.

Registreringene

De arkeologiske registreringene foregikk dels om våren, dels om høsten. Vårregistreringen foregikk i tidsrommet 18.04.-27.05.94. To feltledere hadde ansvaret, dette var Trond Engen og Frank Allan Juhl, som samtidig var prosjektleder. Dette viste seg raskt å være en dårlig ide, da det ikke var mulig for prosjektleder å ivareta begge oppgaver på en faglig forsvarlig måte. Derfor ble det avtalt at Trond Engen skulle stå som ansvarlig

feltleder for registreringene, mens Frank Juhl skulle hjelpe til så mye som det lot seg gjøre.

Feltleder Trond Engen har avlevert en rapport med beskrivelse av de nye registreringene. Foruten feltledere var det engasjert fire feltassistenter Lars Grosteh, Else M. Plather, Benedicte G. Briså, Heidi T. Eriksen som hver arbeidet i 6 uker.

Det var ikke tid til gjennomtenking og formulering av letemetoder for å få belyst spesielle problemstillinger som kunne være aktuelle i området. Feltarbeidet ble derfor gjennomført på den tradisjonelle måte med leting etter alle typer synlige automatisk fredede kulturminner på overflaten og prøvestikking i noen områder. Tidsfaktoren har hindret en skikkelig systematisk prøvestikking etter steinalderfunn i utmarksområdene, men med de opplysninger som er fremkommet ved åkerregistrering og prøvestikking i utmark, kan det ikke sies å ha noen betydning for den overordnede vurdering av mulige trasevalg.

Store deler av korridoren er lagt i dyrket mark, derfor måtte registreringene foregå før såingen kom igang. Flere åkre var allerede tilsådd på høsten og dette gjorde registreringene vanskelig. Etter tre uker var det ikke mulig å jobbe i disse åkrene lengre. Det samme gjaldt de usådde åkrene, disse ble veldig fort harvet og tilsådd pga den milde våren, etter 3 uker var det slutt.

Høstregistreringen foregikk i perioden 13.09.94 - 26.09.94. Feltleder var Heidi Tangen Eriksen og feltassistent Benedicte Briså.

Totalt er det i løpet av året gjort 94 nye registreringer. Hovedsaklig har hver enkelt gjenstand har fått et registreringsnummer.

Traseforslag 6	Ringerike
Flint	1
Løsfunn	

Traseforslag 2	Hole	Ringerike
Gravhauger	7	
Rydningrøys	1	
Kullgroper	13	8
Tuft	1	1
Tjæremile		1
Dyregraver		2
Hulvei	2	1
Løsfunn	7	1
Flint/kvarts	54	2
Øks	1	
Ialt	76	18

Flinten utgjør et problem med hensyn til hvor mange lokaliteter det er tale om. Hvis nærliggende funn betraktes som en lokalitet er det snakk om 16 ialt. Samlet oversikt steinalderlokaliteter:

Steinalder-lokaliteter	Hole	Ringerike
Traseforslag 6		1
Traseforslag 2		2

Hvert funn er gitt x-nr og funnskjema utfyllt. Under åkerregistreringen ble det på flere av åkrene funnet en del slag. Da det ikke var tale om større konsentrasjoner er de ikke blitt registrert med x-nr.

C-14 prøver

6 kullprøver er levert til C-14 dateringer hos Beta Analytic Inc. USA.

Flyfotografering

Det er i løpet av sommeren blitt foretatt flyfotograferinger over trasen 13.07, 19.07, 11.08 og 22.08. Prosjektet har leid inn et profesjonelt flyfotograferingsselskap FOTONOR A/S. De har etter anvisning skråfotografert vegetasjonsspor i dyrket mark og tatt oversiktsbilder. Dertil kommer bilder av de enkelte gårdstun. Flyfotografiene avslørte ikke veldig mye mht automatisk fredede kulturminner. Årsaken til dette skal ses i lyset av den usedvanlige tørre våren og sommeren, som ikke ga optimale betingelser for å få frem spor i dyrket mark. Ytterligere viser erfaringer fra andre prosjekter at det er nødvendig å ta flyfoto av samme område gjennom en årrekke for å få absolutt sikkerhet.

NYERE TIDS KULTURMINNER

Forarbeid

Arbeidet ble startet 14.04.94 av prosjektansvarlig for nyere tids kulturminner Ragnhild Krogness. Foruten planlegging av feltarbeidet skulle det samles inn opplysninger, og forskjellig materiale som berører traseene skulle analyseres.

Historisk litteratur som bygdebøker mm

SEFRAK-materiale

Gamle kart

Byplaner mm

Videre skulle kart til registreringene ordnes. ØK-kartverk i skala 1:5000 er anvendt

Feltarbeid

Nyere tids registreringer foregikk i perioden 02.05.94 til 22.06.94 og fra 08.08.94 til 19.09.94.

Lokalitetsregistreringer omfatter i liten grad registrering av enkeltbygninger. Der rapporten har opplysninger om bygningers alder og bygningsdetaljer forøvrig, er disse hentet fra SEFRAK-registreringer eller fra " Norske gardsbruk", eller i samtale med eiere. Utover de skriftlige kilder og kart er informanter brukt i stor skala. Å finne de rette informantene er tidkrevende, men har vist seg svært nyttig for prosjektet.

Tre medarbeidere har vært tilknyttet prosjektet:

Sissel M. Riibe arbeidet med Hønefoss i perioden 09.05.94 til 01.06.94

Hans Nordby registrerte strekningen Sundvollen - Jomfruland i perioden 09.05.94 til 22.06.94

Ingrid T.B. Djupedal registrerte fra Steinsåsen til Tolpinrud i perioden 08.08.94 til 19.09.94

I sammenheng med registreringene er det skrevet rapporter. Deler av rapportene er brukt direkte i utredningen.

GEOLOGISK OG HISTORISK RISS

REFERANSEOMRÅDE HOLE OG RINGERIKE KOMMUNER

For å forstå strukturene i kulturmiljøene som traseene er lagt gjennom, er det nødvendig å se på kulturhistoriske sammenhenger over et større område. Dette overordnede området kan avgrensnes av Hønefoss i nord, Nordfjorden i vest, Steinsfjorden i øst og Tyrifjorden i sør.

Storkommunen Ringerike er resultat av sammenslutningen av kommunene Ådal, Hole, Tyristrand, Norderhov og Hønefoss fra 1963. Hole var med i 13 år, men brøt da ut og ble egen kommune igjen.

Naturgrunnlag/arealbruk

Geologisk er området delt etter en linje fra vestsiden av Tyrifjorden sørover gjennom Drammenselvas dalføre. Landet øst for denne delelinjen tilhører Oslofeltet. Her er det mye kalkstein og skifer i lavlandet, mens de høyere partier består av eruptive bergarter, særlig granitt og syenitt. Vest for delingslinjen er det grunnfjell med granitt og gneis. Nord for de større sjøene er det moer av sand og grus som er avsatt ved slutten av istiden. Over den maritime grense (ca. 200 m) utgjør sidemorener, bunnmorene og elveavleiringer mesteparten av de løse jordlagene. Det meste av den dyrkede jorda ligger på havavleiringer.

Langs veien Sundvollen - Vik går grå siluriske kalklag gradvis over i en yngre rød sandstein som markerer en overgang fra saltvanns til ferskvannsavleiringer. I sandsteinen kan en tydelig se bølgeslagsmerker. Et av de mest kjente fossile funn ble gjort av geologen Johan Kjær, da han fant fossilen av sjøskorpionene ved Tyrifjorden.

Gjennom Ringerike renner det tre elver som har vært med på å forme landskapet.

Randselva kommer fra Randsfjorden, Begna kommer fra Valdres, renner ned i Sperillen og videre gjennom Ådal til den går sammen med Randselva ved Hønefoss. Fra Hønefoss heter elva Storelva. Det tredje vassdraget er Sokna som renner ut i Tyrifjorden ved Ask.

Kommunene Hole og Ringerike danner et frodig lavland med klare grenser; i øst, nord og vest er det høye skogmarker, i sør danner Tyrifjorden en naturlig grense. Områdene her omtales som slettelandskapet på Ringerike. Den viktigste næringsvei er jordbruket. Jordbunnen og værlaget har gitt gode vilkår for allsidig jordbruk. Silurtraktene i Norderhov og Hole gir hagebruket gode vilkår for produksjon av frukt.

Historikk

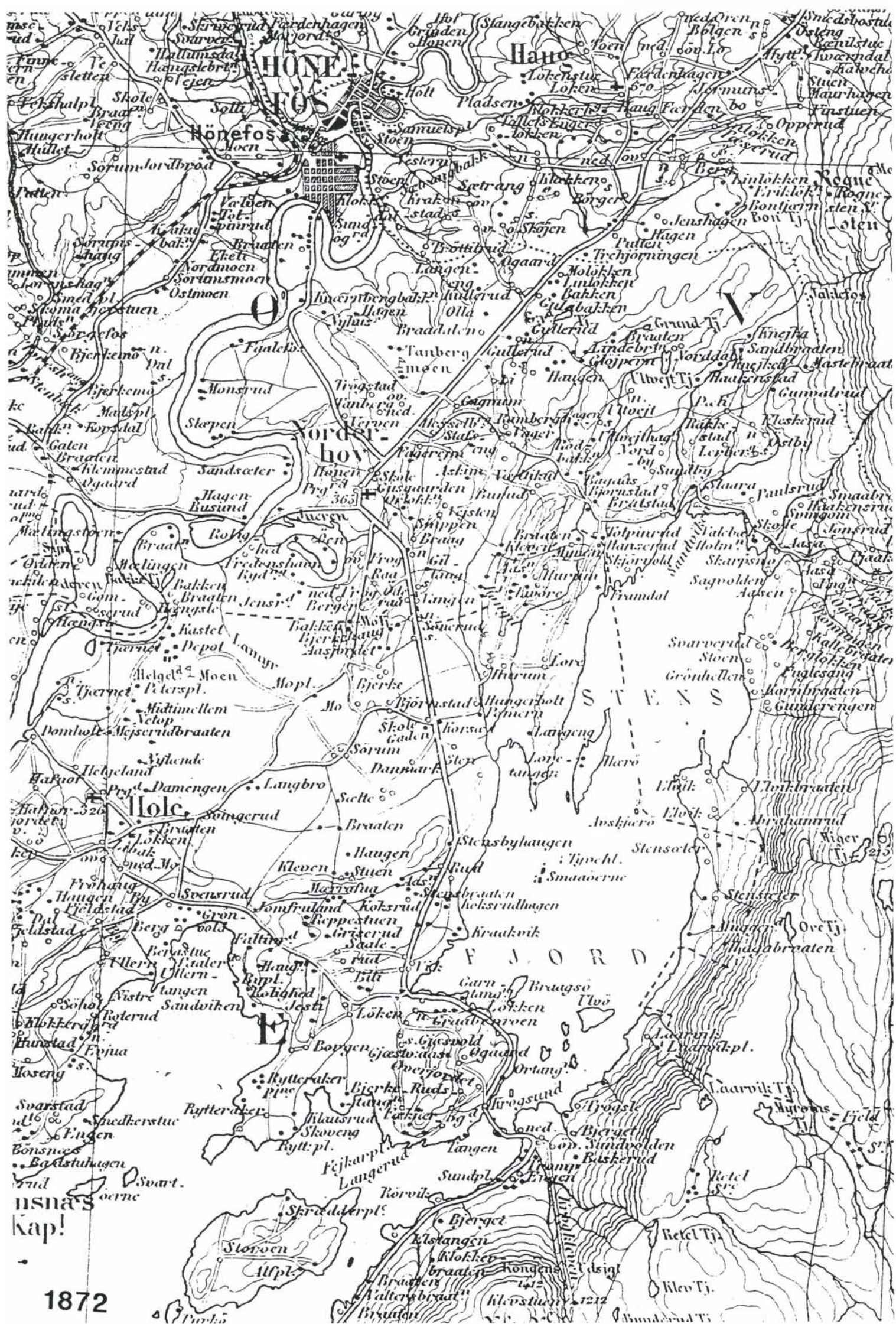
Hole og Ringerike er områder som er rike på kulturminner knyttet til Norges rikshistorie. På Stein gård skal Halfdan Svarte ha bodd. Halfdanhaugen skal skjule hans levninger. I følge sagaen skal dronning Ragnhild, Harald Hårfagres mor, være født på Storøya i Tyrifjorden. På Bønsnes skal Sigurd Syrs kongsgård ha ligget, hvor Olav den hellige vokste opp.

Middelalderkirker

Det ligger flere middelalderkirker innenfor referanseområdet; Norderhov kirke, Hole kirke, Bønsnes kirke, kirkeruinen på Stein gård. I tillegg var det også kirke fra middelalderen på Storøya.

Veier

Mellom kirkene har det vært et sammenhengende veisystem. Kart fra 1800-tallet viser endel av veiene, men også i dag er deler av veinettet i bruk på flere strekninger. Andre steder ligger de gamle veiene som far i terrenget. Der veien er

pløyd ned som del av åkerutvidelse, er sporene borte.

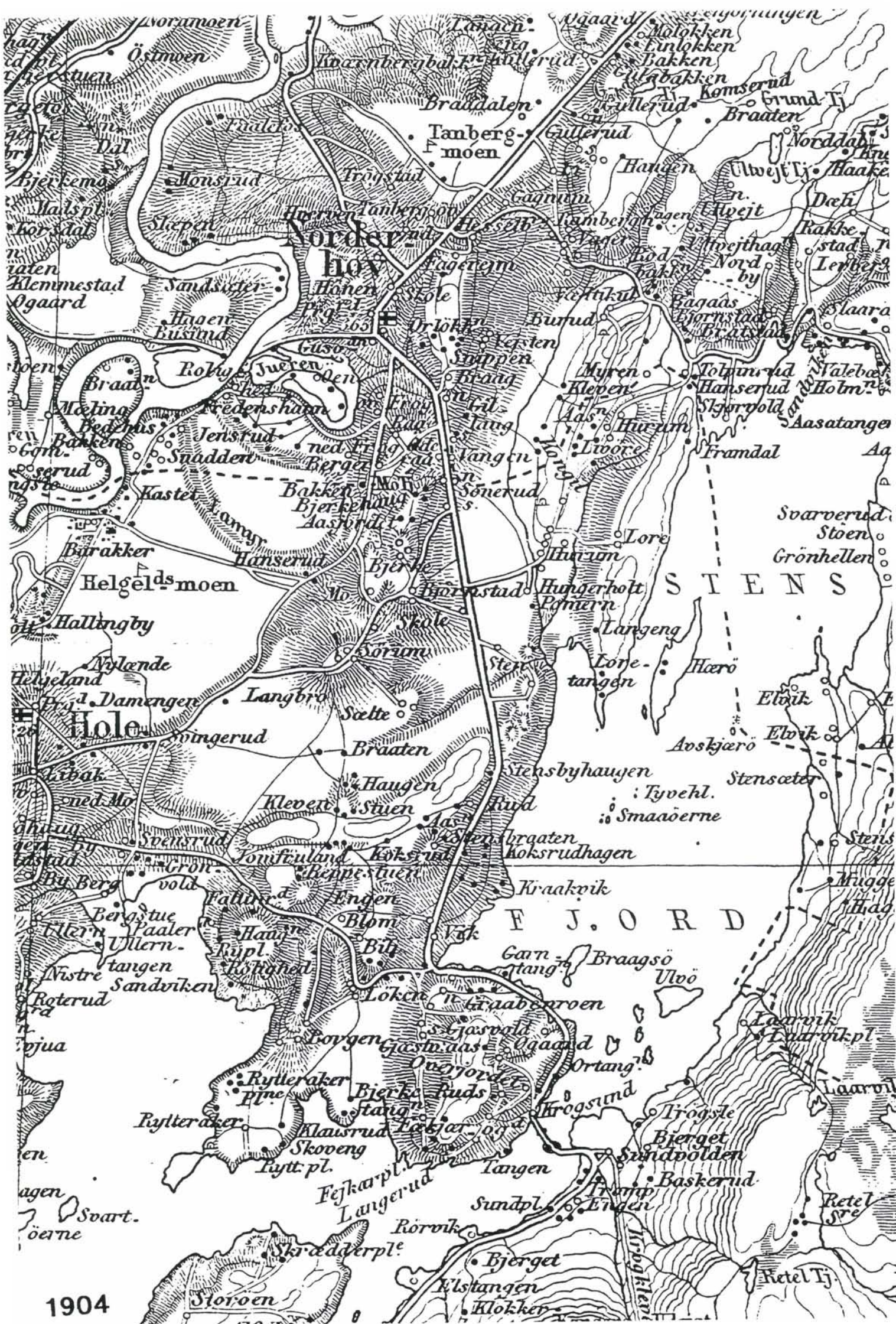
Den gamle ferdsselsveien fra Oslo gikk ned Krokkleiva, over sundet ved Sundvollen og videre over Gjesvaldåsen. Biskop Jens Nilssøn reiste fra Oslo til Hole kirke i 1594 på visitasreise. Fra Kroksund beskriver han reisen slik: "(...) Der fore wi offuer i vester och er 3 pileskudd bredt. Saa fore wi fra Sundet i norduest och i vester 3 eller 4 pileskudd, saa i suduest 2 pileskudd, saa i norduest gjennom en gaard heder Gedtzuald och derfra i vester en fjerding til en gaard heder Mo (...)". En gammel ferdsselsvei kommer også ned Mannaskaret. Veien forgrener seg slik at et far kommer ned ved Rørvik og et annet ved Klokkebråtan. I tillegg til å ha vært en allmenn ferselsvei, har veien ned Mannaskaret også vært setervei, tømmervei og postvei.

Johan Vibe beskriver veiene i Hole og Ringerike i "*Norgs land og folk*" i 1895. "Hovedveier: Chause fra Akershus amtsdele går sammen med chaussen fra Liers grense ved "*Skaret*" og videre nordover langs Hols- og Tyrifjordens østre bredd, forbi Humledal og Sundvollen, hvor den på oppfylling og bro ved Kroksund føres over til Steinsfjordens vestre strand, som den følger frem til Vik. Herfra fortsetter den som gammel vei forbi Stein over de i tidligere tid beryktede Steinsgater til Norderhov grense ved Vangen. Chauseen er bygd i 1854. Bygdeveier: Fra hovedveien A1 utgår i nærheten av Vik, bygdevei om Svensrud og Libakke og videre om Gomnes ved Tyrifjorden. Fra Hole kirke fører bygdevei om gården Sørnum til forbindelse med hovedvei A1 i nærheten av Norderhavs grense ved Vangen. Vest for gården Sørnum og fra gården Mo går det private veier som støter sammen med den under B1 under Norderhov omtalte vei til Holes

grense. Den gamle vei fra Sundvollen over Krokkleiva er nedlagt som offentlig vei, men vedlikeholdes for privat regning"

Pilgrimsleden

En gren av pilgrimsleden kan ha gått fra Lier, langs Holsfjorden til Storøya. Videre herfra til Bønsnes kirke og nordover til Hole kirke. Fra Hole har det gått veier både til kirken på Stein gård og til Norderhov kirke. Middelalderveiene mellom kirkene gikk gjerne innom de største gårdene. Det er rimelig å anta at veien fra Hole kirke til Norderhov har gått innom gårdene Sørnum, Mo og Frok."

REFERANSEOMRÅDE; HØNEFOSS

Naturgrunnlag/arealbruk

Hønefoss ligger akkurat på grensen mellom det gamle, harde grunnfjellet i vest, og de yngre, bløte og kalkholdige kambrosilurbergarter i øst. Hønefossen representerer skillet. Her slippes Begnaelva over den siste brinken av grunnfjellet, ned i dalen som er utgravd i de mykere bergartene. Landskapets senere utforming er bestemt av elvene. Nedenfor fossen møtes Begna og Randselva i Storelva som flyter videre i store meandersvinger ut mot Tyrifjorden. Etter siste istid var hele området som byen nå ligger i en slakk dalbunn, men elvene har gravd seg videre ned i denne og dannet elvesletter og raviner. Fra slettene og elvebredden går skråninger opp mot det opprinnelige havbunnsnivå. Denne havbunn kan følges opp til ca 200 m o.h., der forvittringsjord overtar - delvis dyrket - på østsiden og bunnmorene på vestsiden. Der havbunnen ligger relativt upåvirket finner en leirjord, og dessuten betydelige mengder grus avsatt i brekanten idet isen trakk seg tilbake. Der elvene senere har arbeidet finner en ofte ulike jordfraksjoner blandet, med et svært gunstig jordsmonn.

De fleste flate partier med leire eller leirblandet jord er eller har vært oppdyrket - i byen er de senere nedbygd. I bratte skråninger og raviner vokser skog av høy bonitet - overveiende gran, bjørk og gråor. På grusmoene som har vært for tørkesvake til dyrking vokser furu, ofte av særskilt god kvalitet.

Hønefoss har hatt sin største vekstperiode i tiden etter 1960. I 1954 hadde byen knapt 4000 innbyggere. Byen har over lang tid utviklet seg som en "kompaktby", idet svært mange av byens innbyggere bor eller arbeider innenfor 2-3 km's avstand fra sentrum. I de senere år har utviklingen gått i retning av "båndby", noe som har ført til økt bilbruk. Resultatet av dette har

vært en forflytning av publikum og handlende til utkanten av bystrukturen. Et arealbruksmønster som også har skapt økende biltrafikk, er den forholdsvis klare differensieringen med en boligakse i øst-vest-retning og arbeidsplassene i nord-sør-retning.

Hønefoss har også utviklet seg til et betydelig handelssenter og er blitt hovedbyen for en region på ca. 50 000 mennesker.

Kommunikasjoner

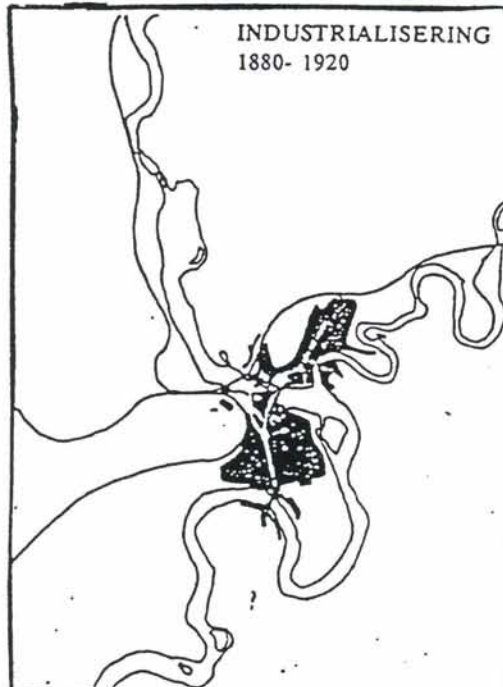
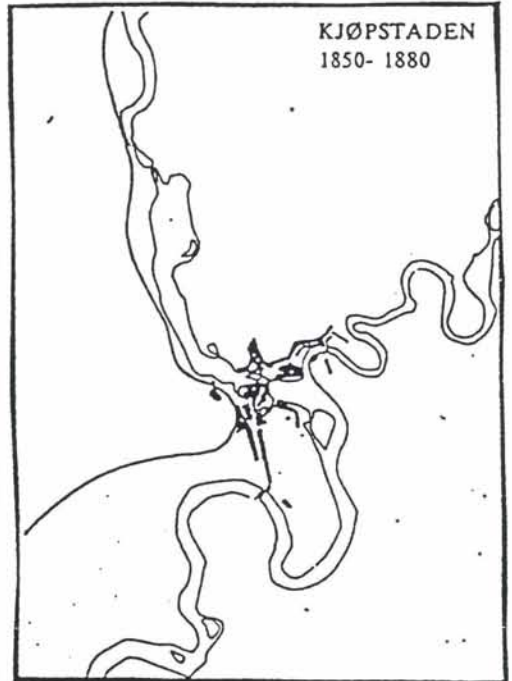
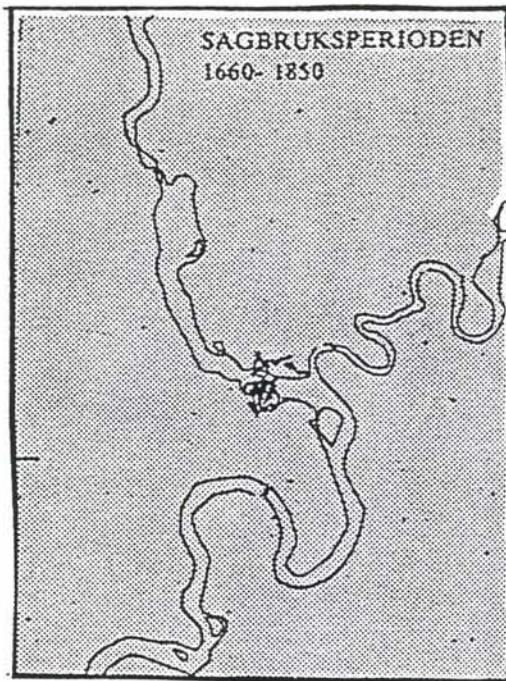
Hønefoss er gunstig lokalisert i forhold til transportsystemet på Østlandet. Dette gir byen visse fortrinn som kommunikasjons-senter. Tre viktige hovedveier er E 16, rv 7 og rv 35. Disse veiene danner aksene nord-sør (rv 35) og hovedaksen mellom Øst-Norge og Vest-Norge (E 16 og rv 79) og knutepunktet er på Hønefoss.

To viktige jernbanestrekninger møtes i Hønefoss; Bergensbanen og Randsfjordbanen. I tillegg kommer Roalinjen.

Industri/næringsliv

Industrivirksomheten i bysentrum er etter hvert blitt redusert, men fortsatt driver Hønefoss Bruk tresliperi på Sagbrukstomta på Øya. Langs øvre Hønengata er det en del industri- og næringsvirksomhet, men en stor del av de tidligere fabrikklokalene er blitt tatt i bruk til forretningsvirksomhet.

Etter kommunesammenslåingen i 1963 har industrietableringen foregått i industri- og næringsparker utenfor byen; på Hensmoen, Kilemoen og Hvervenmoen.

Historikk

Sagbruksperioden 1600-1850

Utviklingen ute i Europa med sterk økonomisk vekst fra 1500-tallet førte til en sterk etterspørsel etter trelast.

Oppgangssaga ble kjent i Norge tidlig på 1500-tallet. Den revolusjonerte foredlingsprosessen for trelast og la det tekniske grunnlaget for en intensiv utnyttning av de norske skogene. Sagbruksindustrien ble en vesentlig faktor i norsk økonomi.

Den første saga ved Hønefossen ble bygd en gang mellom 1588 og 1594. Det var bonden på Hønen i Haug som eide den, og den sto på hans grunn på nordsiden av fossen. Navnet Hønefoss kommer fra gården Hønen.

Gjennom hele 1700-tallet var sagbruksarbeiderne den sentrale sosiale gruppen ved Hønefossen. Men etter hvert som samfunnet vokste, ga det også plass for håndverkere og annen industri. Fra 1700-tallet utviklet samfunnet ved fossen seg mot en økende sentrums- og servicefunksjon. Hønefossen ble et sentrum på ferdaveien fra Hallingdal, Valdres og deler av Hadeland til Oslo og Drammen.

Den første bebyggelsen ved Hønefossen vokste fram uten noen form for regulering, men tilpasset seg de lokale forhold. Industri- og boligbebyggelse ble reist om hverandre.

Ved inngangen til 1800-tallet opplevde byen en økonomisk nedgangstid. Kostnadene med å frakte trelast ut til kysten ble for store. Hønefoss maktet ikke den økende konkurransen med kystbyene. I 1850 var det bare en sag igjen ved fossen.

Kjøpstaden 1850-1880

Høsten 1851 vedtok Stortinget at det skulle ligge en by ved Hønefossen. Det ble bestemt at byen skulle ligge på gårdene Hønen og Kvernbergsundets grunn, og på gården Westerns grunn hvis det ble funnet tjenlig.

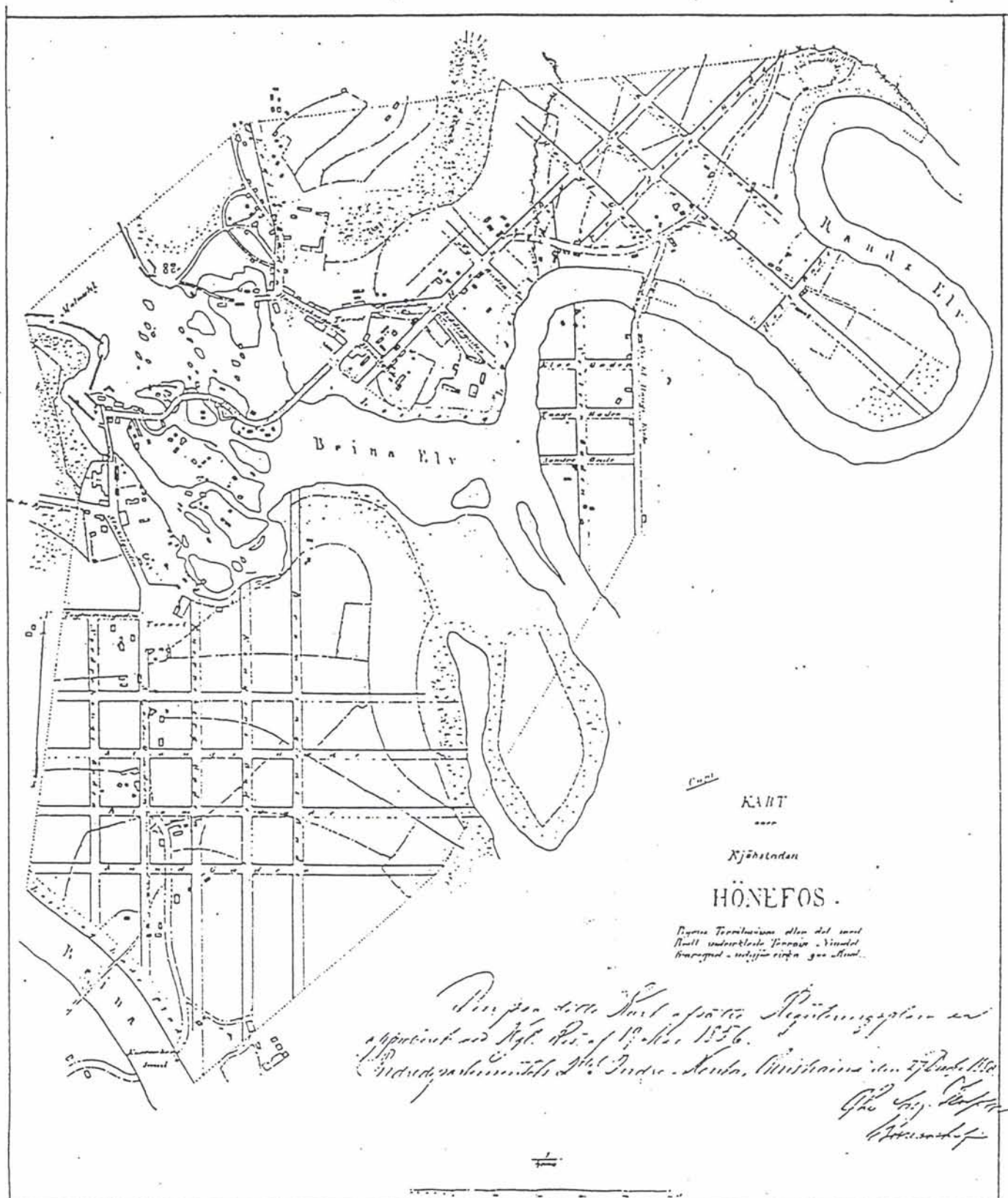
Distriktet ble ansett for å ha stort handelsmessig potensiale ved sin lokalisering i overgangen mellom flatbygdene ved fjorden og de tilstøtende dalførene. Forholdene var imidlertid vanskelige; sagbruket som hadde vært samfunnets viktigste næringsgrunnlag var nesten borte. Fram mot 1880 var det få arbeidsplasser å tilby de arbeidssøkende. Industrien ved fossen var ennå ikke av særlig betydning. Den økende veksten i folketallet må ha foregått innen de yrker som sentrums- og servicefunksjonen hadde skapt.

Hønefoss fikk sin første reguleringsplan i 1856, tegnet av underoffiser Hans Berg fra Hole. Planen viser gater lagt i et rutenett over tangene ved Randselva og Storelva. Den tok ikke hensyn til elvas løp og de topografiske forhold. Bebyggelsen som ble reist i byen vendte seg bort fra elva og utnyttet den ikke som en ressurs.

Industrialiseringen 1880-1920

Chr. Anker fra Halden, en av pionerene i den moderne treforedlingsindustrien, fikk avgjørende betydning for Hønefoss. I 1881 startet han det nye tresliperiet ved Hønefoss Brug. Da det var vel etablert, ble bruket i 1893 solgt til Edward Lloyd Ltd, et engelsk firma som var en av verden største avisapirfabrikanter. Hønefoss Brug skulle forsyne papirfabrikken med tremasse.

Hønefoss Brug var kjempen i en industriby i rask vekst og fremgang. Fram til 1920-årene var det landets største eksportsliperi. I tillegg til Hønefoss Brug

Den første reguleringsplanen fra 1856. Hovedstrukturen i sentrum er som i dag.

vokste det også fram en lang rekke mindre bedrifter; bryggeri, verktøyfabrikk og mekanisk verksted, mølle og frørenseri, snekkerfabrikk, vognfabrikk, steinhuggeri og sementstøperi.

Den tekniske utviklingen på slutten av 1800-tallet muliggjorde utnyttelse av vannkraft til elektrisk kraft. Dette gjorde det unødvendig med direkte bruk av fossekraft i industrien. Dersom Hønefossen ble bygd ut for elektrisitetsproduksjon, ville det svare seg for Lloyd å selge bruket med god fortjeneste, leie lokale og kjøpe elektrisk kraft. Kommunen fryktet spekulasjon med fossene og kjøpte derfor i 1918 alle Lloyds eiendommer ved Hønefossen. Kraftverket sto ferdig i 1922. Krisen i mellomkrigstiden reduserte imidlertid behovet for kraft. I 1932 gikk Hønefoss Brug med kraftanlegg konkurs.

kommunikasjoner

Randsfjordbanen fra Drammen til Randsfjorden ble åpnet i 1868. Sidebaner ble bygd til Kongsberg og Krøderen i 1871 og 1872. I 1926 ble Sperillenbanen bygd. Bergensbanen som går fra Hønefoss gjennom Hallingdal ble åpnet i 1909, samtidig ble Roabanen åpnet.

Viktige ferdselsveier over Ringerike gikk fra gammelt av utenom Hønefoss, men etter hvert som jernbane og nye veier ble anlagt fra siste halvdel av 1800-tallet, kom byen til å bli et trafikk-knutepunkt på Østlandet. Hovedtrekkene i dette veinettet er ikke blitt forandret siden, bortsett fra nye omkjøringsveier som er anlagt etter 1990.

Planforutsetninger

Ved industriutbyggingen ved fossen fikk byen en voldsom oppgangstid med sterkt boligpress, og det ble behov for å regulere inn flere nye boligområder. Reguleringsplanen av 1897, tegnet av N.S.

Krum, var basert på et skjematisk kvartalsmønster; en utvidelse av den første reguleringsplanen fra 1856.

Handels- og servicebyen 1920-

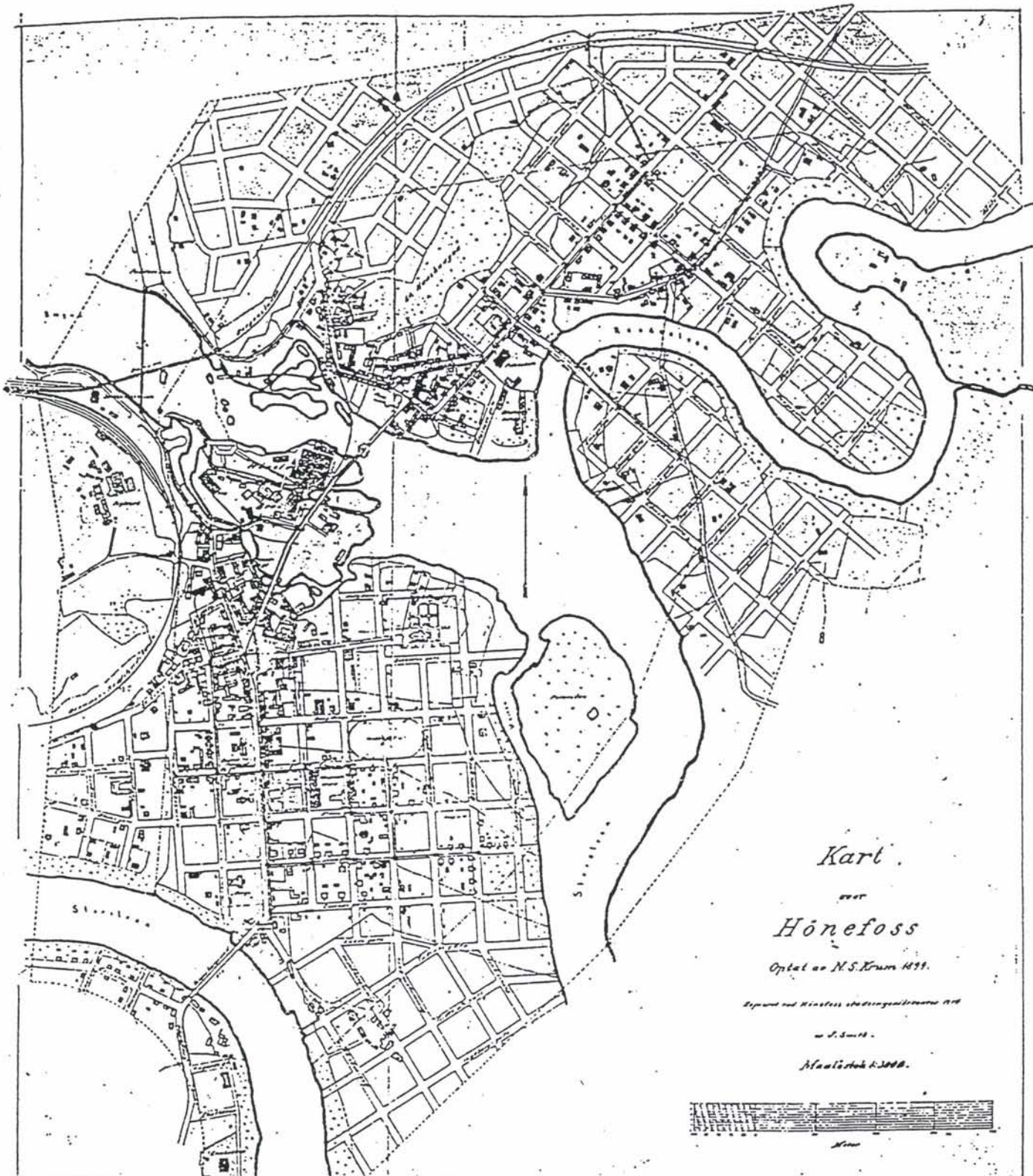
I etterkant av industriperioden ved århundreskiftet, utviklet byen seg fra et industrisamfunn til et handels- og servicesentrum. Fra 1920 skjer det en sterk etablering av serviceyrker i byen. Ut gjennom 1900-tallet foregikk en sterk sentralisering, ved at ulike offentlige institusjoner og andre organisasjoner ble plassert i Hønefoss.

I mellomkrigstiden var det lite boligbygging i byen, bortsett fra en del store boliger for byens borgerskap.

Utviklingen etter 1945 resulterte i en meget stor aktivitet innen bygging av næringsbygg og boliger fram til midten av 1980-tallet. Etterhvert ble det nødvendig med byutvidelser. Utover på 1950-tallet ble mange av de gjenværende åpne arealene bebygd med boliger, og det ble færre friområder innenfor bybebyggelsen. De sentrumsnære områdene ble bebygd og det ble økende behov for nye arealer. Samtidig vokste "forstedene" utenfor byens grenser kraftig.

Planforutsetninger

I vårt århundre er det Sverre Pedersen som har stått for den mest omfattende reguleringen av byen. Reguleringsplanene fra 1937 og 1954 viser et klart skille mellom sentrum og boligområdene rundt. Sentrum framtrer som lukkede kvartaler med tett bebyggelse mot hovedgatene. Boligområdene rundt var tenkt som åpne og luftige med stort innslag av vegetasjon.

Hønefoss i 1899, målt opp i forbindelse med den andre reguleringa.

REFERANSEOMRÅDE KROKSKOGEN

Alternativ 6 går i hovedsak i tunnel fra Skøyen til Hov-området øst for Hønefoss, men traseen har en kort dagstrekning i Åsa, i det området som kalles Vegårdsfjordingen. Området her er nøye knyttet til Krokskogen fra gammelt av. For å få belyst kulturhistoriske sammenhenger i Åsa, er det nødvendig å se på Krokskogen som et større geografisk område enn bare Åsas nærområde.

Naturgrunnlag/arealbruk

I geologisk sammenheng tilhører Krokskogen Oslofeltet. Krokskogen ligger på lavaplatået mellom Bærum i sørøst, Tyrifjorden i vest og Langlivassdraget i øst. Terrenget faller bratt fra lavaplatået til lavlandet. I de lavere områdene mot Tyrifjorden er det mye kalkstein og skifter. Åsa ligger i de lavere områdene nordover fra Steinsfjorden, på grensen mot Oslofeltet.

Åsa er et jordbruks- og skogbruksområde. Her ble det drevet allsidig jordbruk samt stor- og småfedrift til etter krigen. Dyra beitet i de nærmeste skogområdene. I tillegg var seterdriften på Krokskogen en nødvendig del av driftsformen. Til flere av brukene hører store skogeiendommer. Jakt og fiske har vært viktige binæringer. I området er det flere dyregraver. Idag er korndyrking og skogbruk de viktigste elementer i gårdsdriften.

Fra 1960-årene er det bygd en rekke hytter i området.

Skogsområdene benyttes i stor grad som tur- og friluftsområder.

Historikk

Fra gammelt av hadde skogen størst verdi i forbindelse med seterbruk, jakt og fiske. Bygdefolk i Hole, Norderhov og Haugsbygd har alltid regnet Krokskogen

som allmenning. Skogbruksindustrien vokste sterkt utover på 1600-tallet og Bærums Verk ble anlagt i begynnelsen av 1600-årene. Mesteparten av Krokskogen lå innenfor jernverkets privilegie-område. Etter hvert som tømmeret fikk større verdi ble det konflikter mellom verkseierne, staten og Ringeriksbøndene. Etter 1814 avhendet den nye norske stat sin eiendomsrett i Krokskogallmenningen til dem av Norderhavs og Holes gårdbrukere som var berettiget til hugst, mot "(...)saadan Pris, som derpaa af uvillige Mænd settes (...)". Det gikk 7-8 år før utskiftingen var gjennomført. Det ble også foretatt utskifting med Peder Anker som eide Bærums verk.

Veier

Over Nordmarka og Krokskogen går det eldgamle veifar; skogsveier, seterveier og gjennomfartsveier. Fra Norderhov brukte man mest linjen over Stubdal, hvor åsryggen har den dypeste nedskjæringen. Biskop Jens Nilssøn har beskrevet allfaret over Krokskogen ved flere anledninger. Han reiste gjennom Nordkleiva, som er den opprinnelige Krokkleiva, ned til Sundvollen. Fra en reise i februar 1590 skriver han :"(...) oc saa der fra (fra Storøya i Tyrifjorden) offeur Kraage Kleffuen oc hiem til Oslo(...)". Den gamle rideveien som bispen beskriver ble utbedret og brukt til primitiv kjerrevei. For å skaffe mer kull til smelteverket på Bærums verk, ble det på slutten av 1700-tallet bygd veier som tålte større kull-lass. Det ble lagt ny vei opp Krokkleiva. Få år senere, i 1804, bygde Peder Anker kongeveien gjennom Krokkleiva.

I 1960-årene ble Dronningveien bygd som hovedvei opp til Kleivstua og Krokskogen. Den nye veien har ødelagt Nordkleiva, som var den eldste allfarveien.

I forbindelse med kjerratanlegget ble det bygd kjørevei gjennom Stubdal fra Steinfjordsstranden til Damtjern. Rester etter gamle anleggsveier fins i åsen.

Kjerraten i Åsa

Kjerrat er et transportmiddel for tømmer som drives ved hjelp av vannhjul og "evighetskjettinger". På grunn av sagbruksprivilegiene måtte tømmeret fra skoger i Land transporteres til Langlivassdraget og Sørkedalen. Tømmeret ble fløtet til Åsa ved

Steinsfjorden. Kjerraten gikk fra Åsa til Storflåtan. Kjerraten i Åsa fraktet tømmer over en høydeforskjell på nærmere 390 m over en lengde på nesten 3 km. Kjerraten var i drift fra 1807 til 1850. Rester etter kjerraten ligger i brattåsen mellom Orbråtstranda i Steinsfjorden og Damtjernsdammen og ved Storflåtan. Fundamentet for "tolveren" - det 12 "trinnet" som aldri ble tatt i bruk er sansynligvis den eneste resten som ikke krever kjentmann for å finne.

TRASEALTERNATIV 2

Kulturmiljø 01 Rørvik - Sundvollen

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 048-5-1

Avgrensning

Grensen for kulturmiljø Rørvik-Sundvollen følger i nord strandlinjen mot Tyrifjorden; i øst frem til E 16s bru over til Sundøya, i vest til og med Elstangen. Grensen mot sør følger i hovedsak Ringeriksveien langs fjorden, men enkelte lokaliteter på oversiden av veien regnes inn i dette kulturmiljøet. Det gjelder Rørvikberget, Klokkerbråtan og Mannaskarveien.

GNR: 231, 232

Registrerte lokaliteter

Rørvik (232/2)	01 01
Rørvikberget (232/3)	01 02
Elstangen (232/34)	01 03
Gml. bensinstasjon (231/6)	01 04
Nordvolden (231/13)	01 05
Sundland (231/4)	01 06
Benterud (231/17)	01 07
Sundvolden skole (231/2)	01 08

Naturgrunnlag/arealbruk

Topografiske forhold på østsiden (sørsiden) av Tyrifjorden har ført til at bosetningen her viser næringstilpassing under marginale betingelser. Småbrukene har drevet allsidig næring. Jordbruk har spilt en viss rolle, dessuten fiske og hellebryting. Turistnæringen fikk tidlig stor betydning for området. Gjennomfartsårer har til alle tider gått over Krokskogplataet og kommet ned ved Kroksund eller Mannaskaret. Bensinstasjonen fra 1935 er et eksempel på senere tiders kulturminne knyttet til ferdsel.

Historikk

I området på østsiden av Tyrifjorden har det vært begrensede muligheter for rasjonell jordbruksdrift. Turisme ble tidlig en viktig inntektskilde for småbrukene her. Man leide ut bolighuset til sommergjester og bodde selv i bryggerhuset. Sundvollen hotell er nevnt som gjestgiveri allerede på 1600-tallet. Sundøya Fjordrestaurant ble bygd i 1931.

Hellebryting har vært en betydelig virksomhet på østsiden. I mellomkrigstiden var dette hovednæring for enkelte, steinbrytingen tok slutt etter 2. verdenskrig.

Det er svært få passasjer ned fra Krokskogplataet til bygdene ved fjorden. Krokkleiva, Nordkleiva og Mannaskaret er av de få steder nedfart er mulig. Det gamle veifaret ned Mannaskaret deler seg slik at ett far kommer ned ved Klokkerbråtan og et annet ved Rørvikberget. Veien betegnes som setervei, tømmervei og postvei. Fra 1770-årene var veien gjennom Mannaskaret en viktig ferdselsåre for kulltrafikken til Bærums verk. Verkseieren hadde gjort avtale med ringeriksbønder som hadde skog langs Tyrifjorden om kjøp og transport av kullved og trekull. Kullet kom i svære prammer og ble lagt på opplagsplasser langs østsiden av fjorden. Der ble de lastet over i vogner eller sleder og fraktet opp den bratte åsen og inn på Krokskogplataet og frem til verket. Kullveien fra Sundvollen opp Krokkleiva til Lommedalen var en stambane i kulltrafikken. Den andre store ferdselsåren gikk fra Rørvik og Elstangen, opp Mannaskaret over Byflakseter og videre sørover.

Lokaliteter

RØRVIK (232/2) 01 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

- 1 prikkhugget skafthulløks
- 1 skafthulløks, nakkestykke
- 1 skafthulløks, nakkestykke
- 1 slagstein av kvarts
- 1 bergartsøks, "vestlandsøks"
- 1 tykknakket øks av bergart

Registrering

Et flintavslag(X61) ble funnet på den nordligste åkeren på det høyeste punktet. 40-50 m før det skråner bratt opp mot sør. I åker sørøst for førstnevnte, rett sør for Tyriheimen, ble det funnet et flintavslag(X62) i meget slakt skrånende terreng mot vest. 50-100 m sør for funnstedet stiger terrenget igjen.

Nyere tids kulturminner

Bolighuset er en laftet tømmerbygning fra 1700-tallet, panelt og delvis modernisert. Huset sto tidligere på Storøya. Det har vært butikk her. Uthuset har tømmerlåve med stall fra 1700-tallet. Tømmerfjøs er bygd i vinkel med låven. Det er også et laftet stabbur fra 1860-årene.

Jordveien ligger på oversiden av E 16, korndyrking. Det drives campingplass på eiendommen.

Husmannplasser; Knuterud og Kopperudstua lå like ved riksveien. Rørvikberget, som nå er eget bruk var også plass under Rørvik.

Ca 200 m sørvest for tunet er et mindre hellebrudd som ligger like i vannkanten.

RØRVIKBERGET (232/3) 01 02

Bolighuset er fra 1927, nytt bolighus oppført 1975.

Jordveien holdes i hevd. Bruket er et eksempel på husmannsplassenes tilpassing til marginal næringsdrift. Den gamle veien ned Mannaskaret gikk gjennom plassen.

ELSTANGEN (232/34) 01 03

Elstangen ligger på en tange som peker ut mot Storøya.

Stort bolighus, muligens med tømmerkjerne. Driftsbygningen er nedbrent, kun steinfjøset står igjen. Stabburet er inntakt.

Elstangen har hatt betydning for ferdselen over Tyrifjorden. Fergeforbindelse til Fekjærtangen gikk herfra.

BENSINSTASJON (231/6) 01 04

Ligger like ved E 16, 500-600 m sørvest for Sundvollen. Den er bygd i 1935, i klassisk-inspirert stil.

NORDVOLDEN (231/13) 01 05

Bolighuset er en panelt tømmerbygning med sveitserstilselmenter.

Driftsbygningen er en bindingsverkslåve med et sinklaftet tømmerfjøs bygd inntil. Har trolig vært husmannsplass.

SUNDLAND (231/4) 01 06

Bolighuset har utpreget sveitserstil, med en påbygd nordfløy. Deler av bygningen skal være fra midten av 1700-tallet.

Restaureringsarbeid pågår i dag. Anneks oppført som husvær for turister.

Driftsbygningen revet i 1960-årene. Nok et utleiehus for feriegjester ligger nordøst på eiendommen. Ved Tyrifjorden ligger to

bygninger, hvorav det ene, bolighuset, er bygd rett etter krigen. Garnbua ligger ca 50 m sørvest for bolighuset.

Jordveien dyrkes ikke i dag, men ned mot fjorden ligger flere terrasseringer som viser jordbrukstilpassing under marginale forhold. Grunnmur etter musikkpaviljong knytter forbindelsen til turistnæringen. Ved lavvann kan en se små steinbrygger og spor etter bryggepanner. Hit kom kvinnene i nabolaget for å vaske klær. På stranda er også en solid jernring; lensefeste for tømmergrimene som lå i vika ved Kroksund.

BENTERUD (231/17) 01 07

Bolighuset er oppført ca. 1750. Drengestue, tidligere bryggerhus (?), brukes i dag som festsal. Låve i bindingsverk, brukes som garasje. I vinkel inn mot låven, er det en stall i tømmerlaft. Lite tømmerstabbur på trestabber. Alle bygninger er godt vedlikeholdt, og stort sett uforandret fra tiden rundt 1900. Det var butikk i en del av bolighuset til ca. 1910. Stedet ble drevet som småbruk til 1913. Da ble Benterud kjøpt av geologen Johan Kjær som sommersted. Kjær anla en parkmessig prydhage på eiendommen. Hagen er fremdeles intakt.

SUNDVOLDEN SKOLE (231/2) 01 08

Skolehuset ligger like ved E 16 ca 200 m fra Sundvollen. Skolehuset ble tatt i bruk i 1886. I den ene delen var det lærerbolig. Det var skole her til 1961. Huset er nypanelt med nye vinduer, men har beholdt en enkel sveitserdekor.

KROKSUND BRU

Kroksund bru ved Sundvollen er en gråsteinskonstruksjon som ble bygd i

sammenheng med Kongeveien i 1805. Dagens E16 er lagt oppå den gamle brua.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Den kulturhistoriske verdien ligger i første rekke i at området viser sammenheng mellom bosetning og utnyttelse av flere ulike ressurser, som jordbruk, fiske, hellebryting og etter hvert også turisme.

Beskrivelse av korridoren

Banen kommer ut i dagen et sted i skråningen ovenfor Rørvik. Herfra går traseen i bru over Tyrifjorden og inn på land på motsatt side, dvs. mellom Tangen og Rudstangen.

Konfliktvurdering

Funn av flintavslag og tidligere funn fra steinbrukende tid, spesielt ved Rørvik, taler for stor konflikt med automatisk fredede kulturminner i dette området. Det er trolig bare Rørvik og de nærmeste områdene her som blir direkte berørt av en eventuell trase. Men hele strandlinjen på begge sider blir indirekte berørt hvis traseen føres i bru over fjorden. Brua skal bære dobbeltsporet jernbane. I tillegg kommer trolig E 16 til å krysse fjorden samme sted som jernbanen. Følgelig må det bli samordning mellom jernbane- og motorveibru. Bruenes arkitektoniske utforming vil være av stor betydning for fjordlandskapet. Høyden på broen avgjøres av hvor tunnelutslaget blir plassert. En bruløsning vil redusere det kulturhistoriske aspektet ved Tyrifjorden som bindeledd for landet rundt.

Kulturmiljø 02 Rudsøgarden - Gjesval

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 048-5-1 og CK 049-5-3

Avgrensning

Kulturmiljøet omfatter gårdene Gjesval, Fekjær og Rudsøgarden. Skulle grensen vært trukket ut fra rent visuelle hensyn, måtte Rudsøgarden dannet et eget kulturmiljø. Sammenhengen mellom Fekjær og Rudsøgarden over Fekjæråsen gjør at vi velger å behandle områdene samlet. I vest er det eiendomsgrensen mot Løken som avgrenser miljøet.

Småhusbebyggelsen i Vik danner nordgrensen.

GNR: 190, 193, 194, 197

Registrerte lokaliteter

Rudsøgarden (190/7)	02 01
Rudsøgarden (190/6)	02 02
Tangen (190/30)	02 03
Gjesval nordre (193/1)	02 04
Tajet (193/10, 193/31)	02 05
Gjesval (193/4, 194/2)	02 06
Gjesval (194/1)	02 07
Gjesvang (194/7)	02 08
Gjeval (194/3, 197/3)	02 09
Fekjær (197/2,5,7)	02 10
Fekjær (197/1)	02 11

Naturgrunnlag/arealbruk

Den meget fruktbare jordbunnen består av leirskifer og kalk som er delvis dekket av leire og sand. Området er oppdelt av den nord/sør-gående Fekjæråsen. På toppen av denne er det også dyrkede arealer.

Rudsødgården ligger forholdsvis høyt, med avgrensning mot åsryggen i nord og vest. Fra øst faller landskapet slakt mot sørvest og tilsist bratt mot Tyrifjorden. Fekjær- og Gjesvalgårdene ligger etter hverandre i retning nord/sør langs et lavt høydedrag. Tunene ligger på grunnlendt mark med mye fjell i dagen. Særlig

markert er dette på Gjesval 193/4 og ved Gjesval nordre 193/1. Gårdene har åkerarealer både på øst- og vestsiden. Landskapet er åpent mot vest og sør. I sør går jordbruksarealet ned til Tyrifjorden, i vest avgrenses det av en ny nord/sør-gående høyderygg hvor Borgengårdene ligger langs høydedraget.

Gårdtunene er samordnet med veien fra Vik som går rett sørover innom alle gårdene, helt ned til Fekjærtangen. Fra gammelt av var det fergeforbindelse fra Fekjærtangen til Elstangen og Storøya på sørsiden av Tyrifjorden. Veien kan også i dag følges ned til sjøen, men den er nedpløyd på et parti sør for Fekjær, før den fortsetter ute på tangen. Den gamle veien fra Oslo over Sundvollen går på østsiden av kulturmiljøet, men kommer inn østfra mellom Gjesvalgårdene. I vika mellom Rudstangen og Hammaren er det bygd flere feriehytter.

Historikk

Landskapet på vestsiden av Fekjæråsen kan betegnes som åpent jordbrukslandskap, men sammenlignet med Steinsletta lenger nord er det likevel et småskala landskap. I dag drives det her i hovedsak ensidig korndyrking. Etter krigen er landskapet arrondert; bekker er lukket og randvegetasjonen er i stor grad fjernet slik at jordsletta ligger åpen mellom Borgen-gårdene på vestsiden og Gjesval-Fekjær-gårdene på østsiden. Både rundt 1900 og 1930-årene ble det foretatt jordskifte i området og forholdene ble lagt til rette for rasjonell drift. I kantsonen mot Tyrifjorden er det fremdeles frodig levevegetasjon bestående av store løvtrær som ask, bjørk, alm o.a. Enkelte løvtreklede åkerholmer bryter opp åkersletta.

Frem til 1960-årene ble det drevet allsidig jordbruk med dyr og åkerbruk. I tillegg ble

det drevet utstrakt frukt- og grønnsakdyrking i dette området. Rester etter fruktdyrkingen finnes på blant annet Gjesval nordre og Løken nedre.

Nærheten til Tyrifjorden har alltid vært viktig. Gårdene har drevet fiske til husbruk og fjorden har vært ferdselsåre både sommer og vinter. Gårdene hadde også vaskeplasser på strendene. Det har vært en rekke husmannsplasser i området. I dag er det flere steder rester etter disse i form av tufter og vegetasjon; syrin, ripsbusker mm. Husmannsplassene var plassert i kanten av jordene, på åkerholmer og langs strendene.

Den gamle veien fra Kroksund som kommer frem mellom Gjesval-gårdene er trolig det gamle veifaret som omtales av biskop Jens Nilssøn på slutten av 1500-tallet i hans visitasbøker og reiseopptegetninger. Kart fra 1827 viser Kongeveiens trase fra 1805, og dette stemmer bra med bispens beskrivelse frem

til Gjesval.

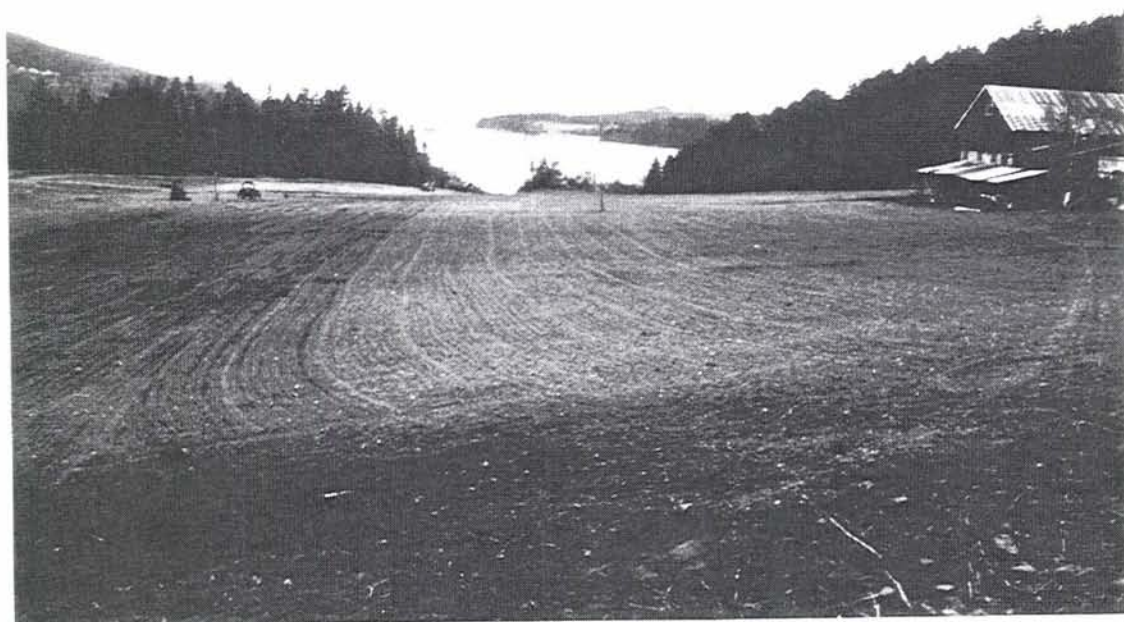
Turistnæringen har hatt stor betydning. På flere av gårdene ble bolighuset leid ut til byfolk om sommeren. Selv bodde de i bryggerhuset.

Det er flere steinbrudd langs Tyrifjorden, særlig langs østsiden og på øyene. Vi finner utstrakt bruk av stein i området, både til gjerder, grunnmurer og trapper. Særlig iøynefallende er de store tørrmurte stabburstrappene med stor helle på toppen, og gjerder av heller på høykant som vi finner mellom Løken-gårdene og ved Borgen

Lokaliteter

RUDSØGARDEN (190/7) 02 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

Det ble funnet 4 flintavslag, og en del av et flintredskap spredt på sørøstvendte åker (x29-x32).

Nyere tids kulturminner

Gården ligger under åsen med jordene på øst- og sørsiden av tunet, jordene faller mot Tyrifjorden. Det er også jordvei oppe på østsiden av Fekjæråsen. Tunet er et åpent firkanttun. Bolighuset har en gammel tømmerkjerne hvor kjøkkendelen er eldst. Huset ble delvis ombygd allerede i 1880-årene. I 1970- og 1980-årene ble det bygd på og vinduer skiftet. Litt av det opprinnelige er bevart. Husdyrbruket har nylig tatt slutt. I dag er det ensidig korndrift.

Husmannsplass: Langerud lå ved eiendomsgrensen mot Fekjær 197/1. Ikke hus igjen, men en åkerlapp og epletrær.

MIDTRE (ØSTRE) RUDSØGARDEN (190/6) 02 02

Gården ligger under åsen med jordene på østsiden, også jordvei oppe på åsen mot Fekjær. Både bolighus og uthus er orientert øst/vest med vestgavlene inn mot åsen. Sammen med stabburet og bryggerhuset danner bygningene et åpent firkanttun. Deler av bolighuset og låven kan være eldre enn 1800.

TANGEN (190/30) 02 03

Her er det et bryggerhus; et lite tømmerhus i en etasje. Huset ble panelt og modernisert innvendig i 1978. Bygningen skal være nevnt i skriftlige kilder i 1740. Bygningen har ikke autentisk preg. Bryggerhuset inngår ikke i et gårdsmiljø,

men ligger for seg selv ved stranda. Begge Rudsøgardene har hatt vaskeplasser ved Tangen og brukt bryggerhuset her.

GJESVAL NORDRE (193/1) 02 04**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

"Hagehaugen" fjernet ca 1948,
1 jernøks,
1 menneskebein,
27 jernbarrer
1 jernnøkkel
1 flintbit nord for Gjesval.

Registrering

Intet.

Nyere tids kulturminner

Gjesval nordre ligger på høyden rett sør for Vik. Gården har en markant plassering i landskapet. På Gjesval nordre er det to tun. Den forholdsvis nye uthusbygningen skiller mellom tunene. Fjøsdelene ble bygd i 1937.

Bolighuset på det søndre tunet er satt sammen av tre laftede stuer, trolig svært gamle. Men huset er i dag sterkt restaurert. Stabburet på dette tunet er fra 1940-årene.

Bolighuset på det nordre tunet er en ombygd midtgangsbygning. Her var omgangskole til tidlig på 1900-tallet. På tunet står et stabbur fra 1867 og et tømmerfjøs til nedfalls.

På Gjesval nordre ble det drevet frukt dyrking; mest epler, men også plommer. Det er rester etter frukthage på nedsiden (vestsiden) av tunet. Fremdeles frukthage ved tunet.

Fiskeretten i Vik tilhørte gårdene Vik og Gjesval.

Den gamle veien fra Kroksund kommer inn rett sør for gården

TAJET (193/10 OG 193/31)

Område som ligger nordøst for Gjesval nordre. Har i dag nyere bebyggelse, her har det vært gamle hus. Området bærer preg av tidligere beitemark.

GJESVAL NORDRE (193/5)

Småbruk som ligger øst for Gjesval nordre (193/1). Bolighuset er et halvannetasjes hus med enkelte sveitserstils elementer. Vinduene er skiftet. Uthus er bygd på 1900-tallet.

GJESVAL (194/2, 193/4) 02 06

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

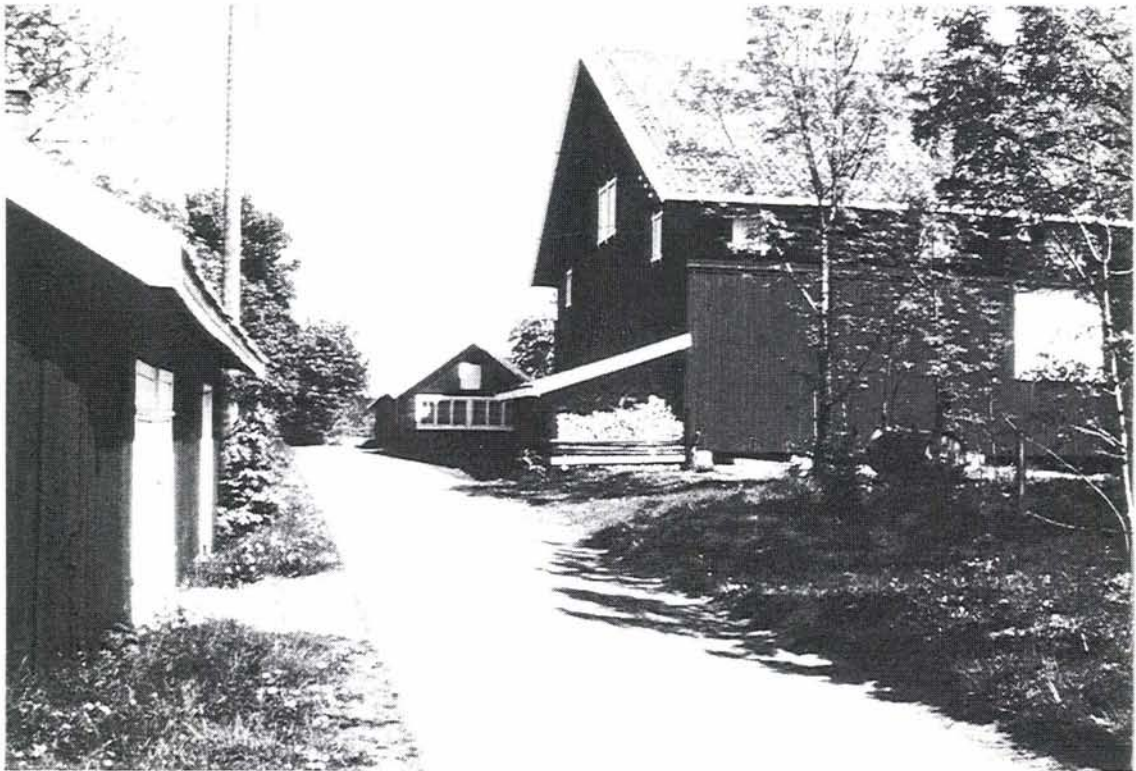
Registrering

På åkrene på vestsiden av Gjesval ble det registrert flintavslag(x2).

Nyere tids kulturminner

Forholdsvis tett firkanttun, preget av flere laftede bygninger. I bolighuset er kjøkkendel eldst, fra 1712. Huset er påbygd og sterkt modernisert. Stabburet er fra rundt 1900, laftet og delvis panelt utvendig. Bryggerhus/verksted er bygd ca. 1825. Huset har to rom hvor begge har inngang fra utsiden. Uthus med tømmerlåve og fjøs i teglstein. Eldste del er fra ca. 1800. Fjøs delen er bygd i 1931. Vognskjul og drengestue i tømmerlaft fra 1800-tallet. Nok et vognskjul ligger utenfor tunet, på sørsiden inntil veien. Det er mye fjell i dagen i tunet. Gården drev med dyr til 1950-årene, idag er driften ensidig korndyrking.

Husmannsplass: Åsplassen ligger sørøst for gården. Plassen var bebodd til rundt 1900. Ble utleid til sommergjester i

perioden 1930 til 1960. Bolighus og låve står, men betegnes som falleferdige.

GJESVAL (194/1) 02 07

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

På åkre øst for tunet ble det gjort flere funn av flint(x8-x11). Mest avslag, men også en flintskrape(x8), samt en koksteinkonsentrasjon (X6). På vestsiden ble det funnet et flintavslag(x13)

Nyere tids kulturminner

Det eldste Gjesval-tunet ligger her, både bruk nr 2 og 7 er skilt ut herfra. Bolighuset er del av en gammel midtgangsbygning. Den andre halvdelene står på Gjesvang bnr. 7. Huset har håndhøvlet panel. Grunnmuren er en fyllingsmur med stor

bredde. Stabburet skal være fra 1700-tallet. Låven er en svær tømmerlåve med tre rom, samt laftet tømmerfjøs som skal være fra 1700-tallet. Nyere fjøs tilbygd i vestenden.

Gården hadde 12 kyr og to hester frem til 1940. Begynte med høns for en kortere periode. Har drevet med frukt- og bær dyrking. Ikke spor etter tidligere driftsformer i dag. Nå ensidig korndyrking.

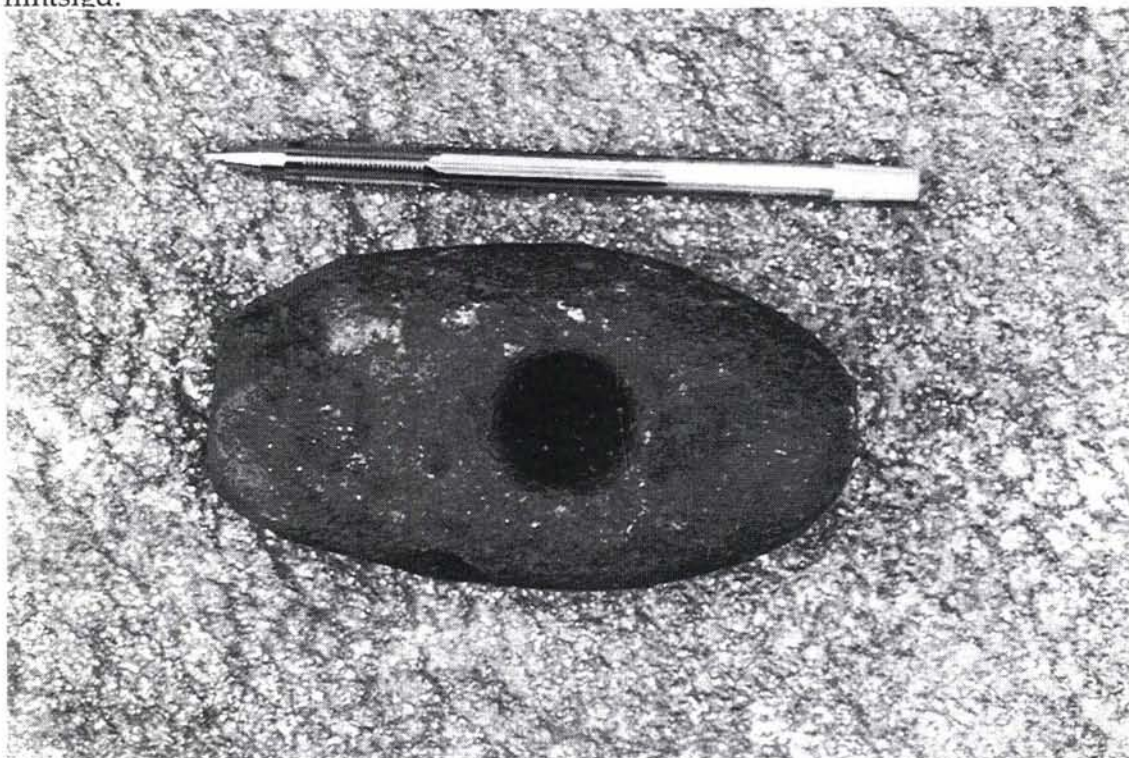
Veien gikk fra gammelt av gjennom tunet og på vestsiden av husene på naboeiendommen Gjesvang. Omlagt i forbindelse med jordskifte i 1930-årene.

Husmannsplass: Plassen Sanna lå like på sørsiden av den gamle veien fra Kroksund over Gjesval, i kanten av jorden mot åsen. Ikke spor igjen ifølge informant.

GJESVANG (194/7) 02 08**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

1 skafthulløks
1 flintsigd.

Registrering

På åkrene øst og vest for tunet ble det funnet flintavslag (x12, x14).

Nyere tids kulturminner

Hovedbølet var Gjesval 194/1. Her lå det eldste tunet. Både Gjesvang bnr.7 og Gjesval bnr.2 er skilt ut herfra. Gjesvang var opprinnelig bolig for håndverkerfamilie med liten jordvei som binæring. Her ble drevet hjulmakerverksted og snekkervirksomhet.

Bolighuset på Gjesvang er de andre halvparten av den gamle midtgangsbygningen som står på Gjesval

194/1. Huset ble delt tidlig på 1900-tallet. Bolighuset er sterkt ombygd.

Uthuset er bygd i forbindelse med utskifting i 1934-35. Frem til da hadde begge brukene brukt det gamle uthuset på bruk nr.1.

Bryggerhus/verksted på Gjesvang er flyttet fra Gjesval 194/1, hvor det var vedskjul. Stabburet var opprinnelig et vognskjul som er flyttet fra Fekjær.

Et bolighus like sør for tunet på Gjesvang ble bygd i 1950-årene.

GJESVAL (197/3 OG 194/3) 02 09

Nyere bebyggelse etter brann. Bolighus 1954, kårbolig 1970, fjøs 1935, stabbur flyttet 1967, låve gjennoppbygd i 1963.

FEKJÆR (197/2,5,7) 02 10**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

- 1 flintsigd
- 1 skafthulløks
- 1 rund stein med 2 påbegynte hull
- 4 rydningsrøyser

Funnene er gjort på øst- og vestsiden av tunet

Registrering

Ingen funn. Flyfotografering viser tydelig flere ringer etter fjernede gravhauger i åkeren, på vestsiden av tunet og nordover.

Nyere tids kulturminner

Gården ligger i sørenden av veien som går fra Vik gjennom Gjesvalgårdene. Eier har foto av gården fra rundt 1950. På den tiden firkanttun med følgende bygninger: handelsbu, vevstue, smie, gammelt bryggerhus, bolighus, uthus. I dag er handelsbua, smia og bryggerhuset revet. Veveriet er ombygd til bolighus, påbygd mot nord. Nytt bolighus bygd i 1960-årene lengst sør i tunet. Det gamle bolighuset som trolig er fra 1700-tallet er restaurert. Huset er laftet, delvis med bjørkestokker.

Det gikk vei gjennom tunet ned til Furutangen. Det ble bygd steinbrygge her på begynnelsen av 1900-tallet. Rester etter denne kjenner man ikke til.

Vei eller sti gikk fra Bjerketangen, langs stranda, til handelsbua på Fekjær. Det var også vei mellom Borgen og Fekjær pga handelstrafikk. Handelsvirksomheten tok slutt sist på 1800-tallet.

Før krigen ble det drevet jordbruk med korndyrking og husdyr, senere grønnsakdyrking og fruktdyrking. I dag er det ikke synlige spor etter den tidligere

jordbruksdriften. Kulturlandskapet er i dag preget av ensidig kornproduksjon.

FEKJÆR (197/1,4,10) 02 11

Gården ligger på et lite høydedrag øst for Fekjær 197/2,5,7, med åkre mellom gården og vestsiden av Fekjæråsen, men også på vestsiden av tunet. Veien sørover fra Vik deler seg like nord for Fekjær 197/2,5,7 og en gren går gjennom tunet ved Fekjær 297/1. Den fortsetter rett sør til Fekjærtangen (Svartsteintangen). Det er en gammel veiforbindelse med båtskyss herfra over fjorden til Elstangen. Veien sør for tunet er delvis overpløyd. Tunet er tilpasset veien med de fleste bygninger orientert nord/sør.

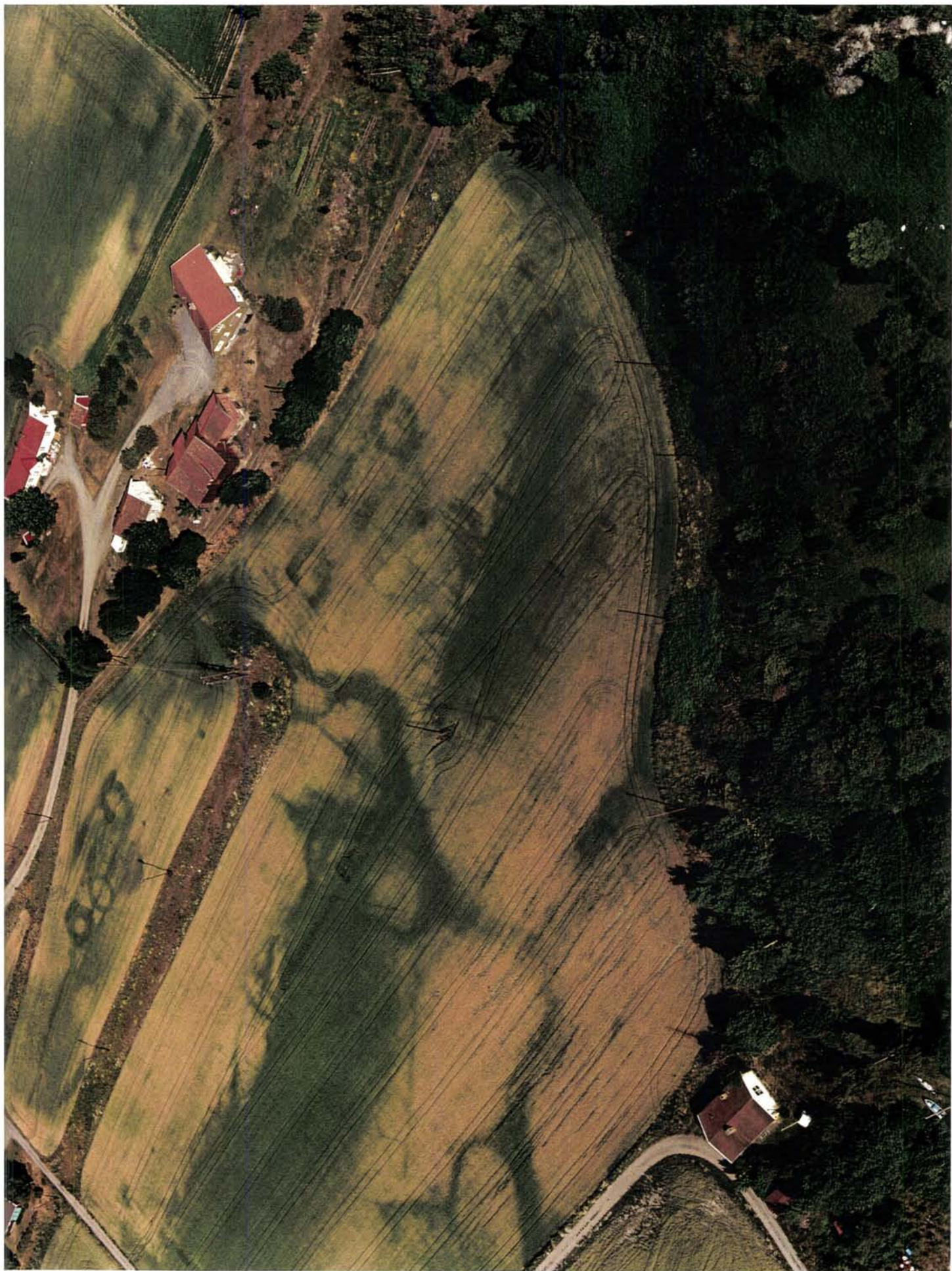
Bolighuset er sammensatt av to tømmerhus, med fin, enkel sveitserdekor fra rundt 1900. Uthusbygningen er gammel. Den er sammensatt av flere bygninger som har fått felles tak. Fjøset er bygd i 1914 og stabburet er også fra 1914.

Husmannsplasser: Fekjærstua, Benterud, Greteløkka. Bare tufter igjen.

I kalvehagen sør for gården er det trolig en tuft.

Gården hadde dyr til rundt 1960. I dag drives ensidig korndyrking. Kulturlandskapet er preget av kornåkre nedover mot fjorden med enkelte nord/sør-gående åkerholmer. Frodig kantvegetasjon av osp, rogn, hegg, bjørk og andre løvtrær. Et belte av letrær mot fjorden.

Frem til 1965 ble bolighuset leid ut til sommergjester. Gårdsfolket bodde selv i bryggerhuset.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Landskapsrommet med åser, jordvidder og åkerholmer har gitt forutsetningen for bosetningen og bruken av området. Dagens kulturlandskap er forandret etter at den maskinelle driften skjøt fart og ved overgang til mer ensidig korndyrking. Likevel er dette et kulturlandskap som inneholder en rekke kulturhistoriske elementer. De gamle strukturene er lette å lese også i dag. Sammenhengen mellom gårdstunene, de gamle veiene, dyrkingsarealene og tufter og spor etter husmannsplassene er fremdeles tydelige. Tyrifjordens betydning for området kommer klart frem via veiene som fører ned til fjorden flere steder. De fleste gårdene har flere gamle bygninger, datert til 1600-, 1700- og 1800-tallet. Det er bolighus, stabbur og uthus. Til tross for en del ombygginger, særlig på bolighusene, har bygningsmassen samlet sett stor kulturhistorisk verdi.

Beskrivelse av korridoren

Korridoren krysser over jordene ved Rudsøgarden på sørsiden av tunet og går i tunnel gjennom Fekjæråsen.

Korridoren har i hovedsak et østre og et vestre løp. Tunnelutslaget ved Rørvik og utslaget ved Gjesvalåsen har avgjørende innflydelse på banens plassering. Et østre løp med et tunnelutslag høyt i åsen vil passere gjennom Gjesval nordre og fortsetter gjennom Vik i bro eller fylling. Et tunneluthugg under Gjesval nordre kommer ut i dagen ved Vik.

Et vestlig løp, med tunnelutslag høyt i åsen, kommer ut ved Gjesval gnr 194/3, 197/3 og skjærer over det åpne jordbruksarealet mot Løken nedre enten i bro eller fylling. Ved et løp med

tunnelutslag under Gjesval gnr 194/3, 197/3 kan banen legges i skjæring gjennom dyrkningsområdet.

Konfliktvurdering

Uansett trasevalg vil banen skape store konflikter ved Rudsøgarden. Det er funnet en del flint i området og det peker i retning av stor aktivitet her i steinalderen. Gårdstunet og jordveien som ligger mellom åsryggene, men med åpning sørover mot Tyrifjorden, er i dag skjermet for all trafikk. Området danner et tilnærmet lukket landskapsrom. En trase tvers over jordveien vil gi sterk barrierevirkning mot fjorden, sammenhengen mellom gården og kulturlandskapet vil brytes.

Velges et vestlig løp, med tunnelutslag høyt i åsen, videre nordvestover, vil jernbanen måtte krysse den nord/sørgående veien gjennom gårdene som går fra Vik til Fekjær. Også gårdtun må krysses, for her ligger tunene så å si "vegg i vegg". I disse områdene er det tidligere funnet redskaper. Ved årets registreringer ble det ikke funnet flint, men da det andre steder av åsen er funnet betydelige mengder, er det sannsynlig at det i dette område også har vært særdeles stor aktivitet i steinalderen. Et alternativ med tunnelpånugg lavt i åsen under Gjesval gårdene vil unngå konflikt med gårdene.

Videre må jernbanen krysse den fruktbare åkersletta som strekker seg vestover mot Løken- og Borgenområdene. En kryssing her, enten på fylling eller skjæring vil komme i sterk konflikt med det kulturhistoriske innholdet i landskapet. Jernbanen vil gå på tvers av den gamle ferdselsretningen i dette området. Det medfører omlegging av veier og planfrie kryss mellom vei og jernbane. Videre vil

jernbanen danne en barriere mot Tyrifjorden, både visuelt og fysisk.

Et østlig løp, med utslag høyt i åsen som kommer ut fra Fekjæråsen sør for Gjesval nordre og fortsetter nordover i dagen gjennom gårdens tun og videre gjennom Vik, vil føre til en rekke konfliktpunkter. Den gamle veiforbindelsen fra Oslo over Sundvollen som kommer frem mellom Gjesval-gårdene vil brytes eller endres. Dernest vil en kryssing ved Gjesval nordre være konfliktfylt. Gården er trolig en av de

eldste i området og dens markante plassering på høyden over Vik er et viktig element i kulturlandskapet. Når det gjelder automatisk fredede kulturminner er det tale om samme konflikt som ved et vestlig løp.

Et østlig løp med tunnelutslag under Gjesval nordre vil være det minst konfliktfylte løpet gjennom kulturmiljøet Rudsøgarden-Gjesval. Men også dette løpet krysser gjennom kulturlandskapet ved Rudsøgarden.

Kulturmiljø 03 Vik - Løken

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 049-5-3 og CK 048-5-1

Avgrensning

I øst danner Steinsfjorden grensen. Nordgrensen går på nordsiden av Bili og Blomhøi. I sør går grensen sør for Sørenga og Løken. Løken har jordvei ned til Tyrifjorden. Åkrene her hører visuelt sammen med kulturlandskapet mellom Borgen-gårdene og Gjesval-gårdene. Løken har imidlertid avgitt grunn til store deler av området som i denne sammenheng oppfattes som del av Vik; Løkenmoen. Løken regnes derfor til dette kulturmiljøet.

GNR: 192,200,201

Registrerte lokaliteter

Løken (200/1)	03 01
Løken (200/61)	03 02
Løken (200/4)	03 03
Grindbakken (200/11)	03 04
Solhøy (200/14)	03 05
Solheim (200/15)	03 06
Bili (201/1)	03 07
Vik søndre (192/3)	03 08
Vik øvre (192/3)	03 10
Sørenga (192/5)	03 11
Blomhøi (192/54)	03 12
Vik Gjestgiveri(192/1)	03 13
Bolighus (192/61)	
Granli (200/10)	
Bolighus (192/15)	
Gjesvik (192/11)	
Burevik (192/17)	
Bruvold (201/2)	
Borgeng (199/20)	
Garveribygningen Steinvik(193/32)	

Planstatus/vernestatus

Vik Gjestgiveri (192/1) ble vedtatt fredet i 1963 etter Lov om Kulturminner. Et område ved Bili er båndlagt etter PBL 20-4

nr.4 som naturreservat, landskapsvernområde.

Naturgrunnlag/arealbruk

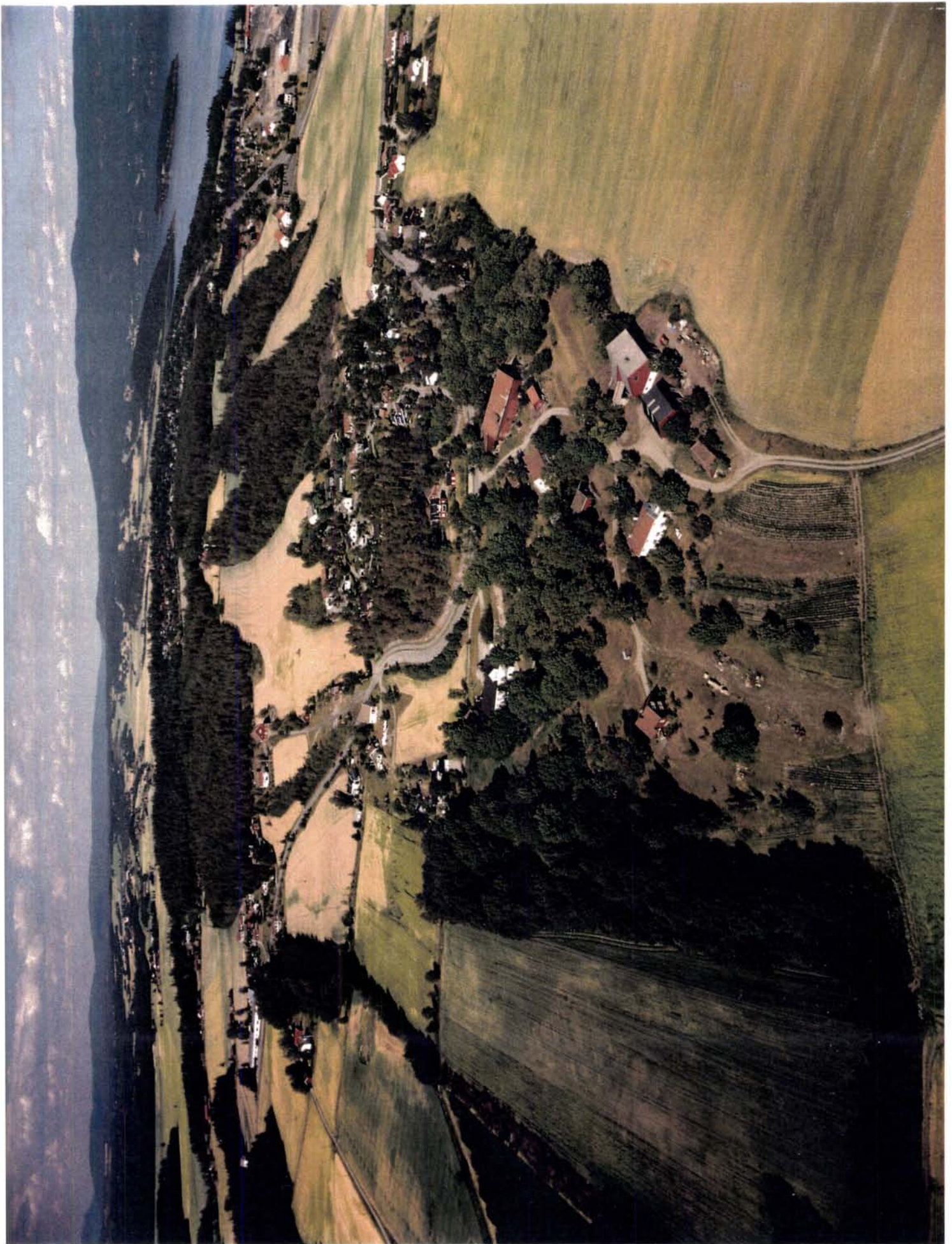
Den fruktbare leirsletta som ligger mellom Borgen-og Gjesval-gårdene fortsetter videre nordover på østsiden av Løken og frem til Vik-gårdene. Den har gitt grunnlag for jordbruksdrift og i vårt århundre også gartneridrift i dette området. På Løken, Borgen (199/5) og på Gjesval nordre, samt Rytterager ble det drevet med frukt dyrking i stor skala fra 1945 til ut i 1970-årene med. Flere tusen trær tilsammen. Landskapet var sterkt preget av frukttrær. I dag er det ensidig korndyrking.

Nærheten til og bruken av Steinsfjorden har spilt en viktig rolle fra gammelt av, både for fiske og ferdsel. Langs fv.158 ble det i 1970- og 1980-årene bygd en rekke nye bolighus. Herredshuset for Hole ligger i Vik, likeledes barne- og ungdomsskolene. I dag er tettstedet Vik avskåret fra direkte kontakt med Steinsfjorden. Store arealer er brukt til bygging av E 16.

Historikk

På kart fra 1826 er gårdene Gjesval, Løken, Bili og Vik avmerket med tun og navn. Ved øvre Vik, der gjestgiveriet fremdeles ligger er det en liten tettbebyggelse. For øvrig er Grindbakken ved Løkenmoen, Graabeinroen like nord for Gjesval og Saalerud ved Bili avmerket på dette kartet.

Veien fra Oslo over Sundvollen går gjennom Gjesval. På 1800-tallet dreide den rett nordover herfra, men delte seg i en østlig og vestlig trase i Vik. Den østre veien gikk til Hole kirke, den vestre til Norderhov kirke. Begge er middelalderkirker. Det er grunn til å anta at både veiene og kirkene er deler av den gamle strukturen i området, sammen med de

eldste gårdene. fv.158 som i dag går østover fra Vik ble bygd i 1880-årene. Deler av en eldre vei finner vi gjennom Løkenmoen, nord for dagens vei. Det er forøvrig rester etter flere gamle veifar i området.

De sentrale gårdene hadde husmannsplasser. I dag finner vi fremdeles Sørenga (192/5) som var plass under øvre Vik, Solheim (200/15) fra Løken, Løken (200/4) som også hørte under Løken, samt Grindbakken (200/11). Blomhøi (192/54) ligger ved Borgeng. Dette har vært et småbruk og det er usikkert om bruket har vært plass under Vik.

Garverivirksomhet var av stor betydning i Vik fra slutten av forrige århundre og frem til 1970 årene.

Lokaliteter

LØKEN NEDRE (200/1,3) 03 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

- 1 ukjent gjenstand, eldre jernalder
- 1 spyd, vikingtid
- 3 perler, eldre jernalder
- 1 øks, vikingtid
- 1 bryne, vikingtid
- 1 skjoldbule, vikingtid
- 5 spiker, vikingtid

Registrering

Ingen funn

Nyere tids kulturminner

Gården ligger vest for Gjesval, på et lite høydedrag.

Bolighuset er bygd i 1946-47. Driftsbygningen er fra 1959. Stabburet er fra 1864. Dette er den eneste bygningen som står igjen fra det gamle tunet. Det eksisterende bolighuset ligger et stykke lenger øst enn det gamle gjorde. Gården drives i dag med korndyrking samt svineoppdrett. Det er fremdeles stor frukthage ved bolighuset. Vest for tunet, mot Østeng, er et avgrenset område med gammel åkermark, bekkesig og rik flora. Området ønskes vernet av eier, som har fått kulturlandskapsmidler fra kommunen for å ivareta området.

Husmannsplasser: Bjørketangen har vært plass under øvre Løken. Husene står. Bjørkelunden var en husmannsplass som lå på åkerholmen som ligger omtrent midt mellom Løken og Bjørketangen. Her er hustufter, samt bærbusker og syrin. Løken 200/4 har vært plass under Løken nedre.

LØKEN ØVRE (200/61) 03 02

Løken øvre kalles også Strandgården etter tidligere eier. Tunet ligger kant i kant med Løken nedre, like på oversiden av dette. Eiendommen er gjerdet inn med gjerdestolper av kalksteinheller stilt på høykant.

Bolighus fra ca. 1830-1850, midtgangstype, ett av de få hus i området som har bevart "ringeriksstilen". Stabburet har vindu med flaskeglass, sinklaft. Uthusbygningen er laftet, med stall og fjøs og treskelåve. Steinfjøs er påbygd ca. 1903-04 mot øst. Steinhvelv i muren under fjøset. Her har vært møllebu med hestevandring, denne er revet.

Gården sluttet som melkeprodusent i 1960-årene. Løken nedre (200/1) har kjøpt og driver jordveien som tidligere hørte til denne gården.

LØKEN (200/4) 03 03

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

Flintavslag(x16,17) og mulig flintstikkel(x18). Funnene ble gjort på sandryggene.

Nyere tids kulturminner

Løken (200/4) har vært plass under Løken nedre gnr 200/1,3.

Bolighuset er i dag svært ombygd, men deler av det har en gammel tømmerkjerne. Stall i laftet tømmer.

GRINDBAKKEN (200/11) 03 04

Grindbakken ligger på toppen av Løkenmoen. Eiendommen ble drevet som småbruk. Del av bolighuset har tømmerkjerne, huset påbygd rundt 1950.

Bolighuset har også gammel tømmerkjerne, ble påbygd i 1947-48. Huset hørte tidligere til Grindbakken.

SOLHØY (200/14) 03 05

Eiendommen hørte tidligere til Grindbakken. Her sto tre små laftede tømmerhus. Det ene er bygd inn i bolighuset. De to andre står fremdeles intakte, det ene var bolighus, det andre uthus.

1 rundt steinhjul med streker, en tomme mellom hver strek.

Registrering

Et ildsted(x20) med kull og skjørbrent stein, samt kvartsavslag(x19). Funnene ble gjort på sandryggene.

SOLHEIM STUE (200/15) 03 06

Huset ligger like vest for Sørenga. Solheim var husmannsplass under Løken øvre (200/61). Stua er en to-roms stue i tømmerlaft, den har beholdt sitt opprinnelige preg.

Nyere tids kulturminner

Gården har nyere bebyggelse. Bolighus fra 1968, driftsbygning fra 1940, smie og bygdesag fra rundt 1940, stabbur i sinklaftet tømmer. Her ble tidligere drevet med epledyrking, eplehagen ble skåret ned rundt 1990. Kulturlandskapet har en

BILI (201/1) 03 07**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

1 skaftehulløks .

oppbrutt karakter som skaper variasjon i motsetning til åpne arronderte "traktorlandskap". Landskapsvernområdet begynner på nordsiden av gårdstunet.

VIK SØNDRE (192/3) 03 08**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

2 gravrøyser

7 flintavslag på åkeren sør og vest for Herredshuset.

Registrering

Funn av flintknoll(x15) ble gjort i slakt skrånende terreng mot sør like ved åkerkanten, rett før terrenget reiser seg i nord.

Nyere tids kulturminner

Gården ligger ved veikrysset mellom veien fra Gjesval og fv.158. Her var garveri i rundt 100 år fra ca 1870-80-årene til 1970-årene. Det gamle garveriet lå foran uthuset mot fv.158. Huset er revet. Nytt garveri ble bygd i 1958-59, dette er bolighuset i dag. Gammelt uthus med tømret fjøs og stall,

påbygd flere ganger.

GARVERENS BOLIG (193/28) 03 09

Husene, bolighus og uthus, ligger like under Gjesval nordre. Bolighuset som ble bygd rundt 1900, har enkelte sveitserstilseligheter. Tunet har bevart et autentisk preg (Se foto nederst på siden).

Den eldste garveribygningen er revet. Bygningen (193/13) som står i dag ligger ved fv.158 og er fra rundt 1950.

VIK ØVRE (192/3) 03 10

Ikke i bruk som gårdstun. Nye bygninger. Stabburet er trolig fra 1900-tallet. Jordveien drives sammen med Bili.

SØRENGA (192/5) 03 11

Ligger like på sørsiden av fv.158 mellom Gjesval nordre og Løken. Sørenga var husmannsplass under øvre Vik. Vik hadde rett til 16 lass myrjord fra Sørenga pr.år.

Nåværende eier har drevet gartneri på Sørenga med blomster, grønnsaker og bringebær. Bolighuset er fra 1959, garasje med boder 1978, lite, gammelt stabbur.

BLOMHØI (192/54) 03 12

Bolighuset er panelt tømmerlaft med enkel sveitserstil. Uthuset er egentlig det gamle fjøset som ble stående da tømmerlåven ble revet i 1970-årene. Et skjul ble bygd inntil det gamle fjøset. Verkstedet ble etter ca. 1950 innredet til bolig. Laftet stabbur. Jordveien var på ca. 14 da innmark. Den er nå utparsellert til boligområde. Tunet har bevart et visst preg av småbruk.

VIK GJESTEGIVERI (192/1) 03 13

Ligger sentralt plassert ved veien til Norderhov. Huset er fredet, det antas å være fra begynnelsen av 1800-tallet.

VIK

I Vik har garverivirksomhet vært en viktig næringsvei. På Vik søndre (192/3) startet garveri ca. 1870-80. Det var arbeidsplass for 6-8 mann. Rundt 1900 ble det startet et garveri til på den andre siden av veien (193/32). Også her var det arbeid for 7-8 mann. Garveriene ble startet av to brødre, Simon og Josef Arnesen. Deres sønner fortsatte driften til 1970-årene. De første garveribygningene er fjernet. På Vik søndre ble det bygd nytt hus i 1958, hvor det ble drevet garveri. Huset er i dag gårdens bolighus. Det andre garveriet fikk nytt hus ca. 1950. På nabotomten til dette huset ligger garverens bolig, som ble bygd rundt 1900.

Borgeng (199/20), som startet mekanisk verksted i 1950-årene og Tronrud Engineering A/S som begynte sin virksomhet på slutten av 1970-tallet, har gitt arbeidsplasser til området.

I Vik er det flere eldre bolighus som ikke er knyttet til jordbruksdrift. På Granli (200/10) står er hus som ble flyttet hit i 1905. Huset har eldre en tømmerkjerne, er panelt og har enkel sveitserstil, nye vinduer. Gjesvik (192/11) var landhandel på begynnelsen av 1900-tallet. Burevik (192/17) er også fra rundt århundreskiftet. Et bolighus (192/15) i svingen like nord for Sørenga er også fra denne tiden. Mellom Borgeng og Borgestad ligger Bruvold (201/2), huset er bygd i 1938. Like ved siden av Vik søndre ligger en funkisbolig fra 1942 (192/61). På Løkenmoen er det enkelte eldre hus som i dag er sterkt ombygd. I 1970- og 1980-årene ble det bygd en rekke bolighus. Denne bebyggelsen er konsentrert langs fv.158 og på Løkenmoen samt Steinsåsen.

Menighetshuset i Vik var opprinnelig skolen for området, den het Løken skole. Bygningen er fra 1926. Undervisningen ble flyttet til Vik skole i 1963.

Fortsettelsesskolen hadde også lokaler i Løken skole. Det har imidlertid vært skole på Løken også fra tidligere tider. Den gamle skolen stod litt nærmere veien. Den var i bruk til 1930-årene, og ble revet ca. 1960. I perioden 1853 til 1861 var det skole i bolighuset på øvre Løken (200/61)

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Den kulturhistoriske verdien ligger først og fremst i sammenhengene mellom kulturlandskapet og den gamle bosetningsstrukturen. Det er visuell sammenheng mellom Gjesval-gårdene på østsiden og Borgen-gårdene på vestsiden. Løken-gårdene og deres jordvei ligger midt i dette kulturlandskapet. Tunet på Løken øvre består av 1800-talls bygninger. Bolighuset er et av få i området som har bevart mye av midtgangshusets opprinnelige stilpreg. Løken øvres og Løken nedres tunplassering på høydedraget, med de to firkanttunene lagt tett sammen, er et markant trekk i kulturlandskapet. Mellom tunene er et karakteristisk gjerde av heller stilt på høykant.

Tettstedet Vik viser flere utviklingstrinn; jordbruksnæring med gårder og husmannsplasser, bebyggelse knyttet til garverivirkningen, enkelte bolighus uten jordbrukstilknytting fra rundt århundreskiftet samt bolighus fra de seneste tiår. I tillegg kommer at Vik alltid har ligget sentralt i forhold til ferdsel, både fra Røyselandet i vest og fra hovedferdselsåren fra Oslo. Vik Gjestegiveri er et uttrykk for dette.

Beskrivelse av korridoren

Det østre løp med tunnelutslag under Gjesval nordre, fortsetter gjennom Vik i

skjæring forbi Vik søndre og Herredshuset, før det går inn i tunnel ved Skredderudberget. Et tunnelutslag høyt i Gjesvalåsen som går i dagen over Gjesval nordre(193/1) og enten i viadukt eller høyfylling gjennom Vik, frem til tunnelpåhugg ved Herredshuset.

Det vestre løpet passerer åkerlandskapet i bakken eller i bro/fylling mellom Løken og Gjesval, avhengig av hvor tunnelutslaget blir plassert i Fekjæråsen. Det fortsetter videre så å si gjennom tunet til Løken nedre og videre gjennom det bevarte kulturlandskapet mellom Løken og Østeng.

Konfliktvurdering

Det østre løp vil skape konflikt for Vik. Her er funnet mye flint, sannsynligvis en stor lokalitet. Videre blir området delt slik at skolene og kommuneadministrasjonen blir liggende på den ene siden av jernbanen mens boligområdene blir liggende på den andre siden. Tettstedet Vik er lite og barriere-virkningen vil bli stor.

Det vestre løpet passerer få meter fra Løken-gårdene. Både i forhold til det gamle bosetningsmønsteret og til sammenhengen med kulturlandskapet vil det her oppstå store konflikter. Her er tidligere innlevert store mengder funn fra vikingetid, jernalder. Funn av flint og ildsted vest for Løken 200/4 og Bili tyder på aktivitet i området i steinalderen.

Kulturmiljø 04 Borgen

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 049-5-3 og CJ 049-5-4

Avgrensing

Kulturmiljøet Borgen grenser i øst mot Løkenmoen og følger videre sørover eiendomsgrensene mot Løken ned til Tyrifjorden. Borgeng og Blomhøi danner nordgrensen. Vestgrensen går i delet mellom By og Borgen-gårdene. Borgen gnr 199/7 er sørligste gård i dette kulturmiljøet.

GNR: 199

Registrerte lokaliteter

Borgestad (199/16)	04 01
Bråtan (199/5)	04 02
Østeng (199/8)	04 03
Borgen (199/5)	04 04
Borgen (199/6)	04 05
Borgen (199/1)	04 06
Borgen (199/7)	04 07

Naturgrunnlag/arealbruk

Området består av et variert kulturlandskap med fin utsikt utover fjorden. Bebyggelsen ligger på en høyderygge som faller bratt ned mot Tyrifjorden på vestsiden. Mot øst og sør ligger den fruktbare åkersletta som deles av Løken, Borgen- og Gjesval-gårdene. Områdene blir betegnet som svært produktive jordbruksarealer. I et mindre område mellom Borgestad, Østeng og Løken er det gamle kulturlandskapet bevart. Her er et åpent bekkefar med kantvegetasjon, og åkrene har bevart en frodig randvegetasjon. Videre sørover ble bekken lagt i rør rundt 1970 og jordene ble arrondert. Tidligere gikk det vei tvers over jordene fra Borgen til Gjesval. Området ved Bråten er et variert småskalalandskap med to åkertunger som strekker seg ned til

Jansvika. Et lite bekkefar deler åkertungene. Også her er vegetasjonsbeltene bevart. I dag er det kornproduksjon på alle gårdene.

Veien sørover til Rytterager følger høydedraget ned til Tyrifjorden, og Borgen-gårdene ligger på rekke langs veien. Mellom Rytterager og Storøya var det fergeforbindelse. Fra gammelt av hørte Rytterager sammen med Storøya.

På Rytterager har det vært teglverk og tegl herfra finnes i bygninger over hele Hole.

Historikk

I dag er området preget av kornproduksjon. I delet mellom Borgen gnr 199/7 og Rytterager gikk det fegate til beiteområdet ved Tyrifjorden. Borgen drev med husdyr til 1950-årene. Før jordskifte var åkrene gjerdet inn og det gikk flere småveier i eiendomsgrensene i området mellom Borgen- og Gjesval-gårdene. Det lå husmannsplasser på åkerholmer og langs veien mellom gårdene. Nede ved fjorden lå det husmannsplasser både på vestsiden av Borgen området; ved Bjerketangen, og på østsiden ved Jansvika.

Lokaliteter

BORGESTAD (199/16) 04 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen.

Registrering

2 flintavslag(x22,23)ble funnet på toppen av åkeren ret ved fv 158. Jorden er veldig sandholdig.

Utmark 199/16,199/13

I utmark lå 5 gravhauger (x68-x72), 1 hulvei(x75) og 4 kullgroper (x73, x74, x76,

x77). Det er tatt kullprøve til C-14 analyse av x76. Gravhaugene var tidligere registrert som naturfenomener!

Gravhaugene ligger rett ved der hulveien går inn i den gamle bygdeveien fra Vik. Den største gravhaugen(x68) har en

diameter på 17 m og er 2 m høy.

Hulveien(x75) kan følges fra den gamle

bygdeveien ved den største gravhaugen(x68); først sørøstover i en bue, deretter retter den seg mer ut og følger åkerkanten på vestlig side av åkeren (rett vest for tunet på Borgestad). Retning sør-sørvest mot Bråtan. Veien er stedvis borte, men er synlig litt sør for Bråtan igjen og ned mot Tyrifjorden, hvor den møter en eksisterende vei som fra SØ kommer opp ved den midtre av Borgengårdene. Den har trolig fortsatt forbi Borgen og ut mot Rytterager.

På den sørligste av Borgengårdene er det flere store gravhauger.

En rydningsrøys(x63) ble registrert i samme skogholt omtrent 100-150 m nord-nordvest for gravene og ca 100 m fra dagens åkerkant rett sør for Borgeng.

Nyere tids kulturminner

Borgestad er skilt ut fra Borgen (199/7). Bolighus oppført i 1928. Stabbur flyttet fra jernbanehotellet i Hønefoss, som nå heter Grand hotell. Vognskjul er nytt.

BRÅTAN (BØDALEN)(199/5) 04 02

Alle bygningene er oppført i slutten av 1930-årene. Det var opprinnelig gartnerbolig under Borgen (199/5). Det ble drevet epledyrking her til omkring 1980. Kulturlandskapet har bevart randvegetasjonen og åpnet bekkefar mellom åkrene.

ØSTENG (199/8) 04 03

Bolighus og skjul i bindingsverk, oppført i slutten av 1920-årene. Stedet var bebodd til 1950. Her skal tidligere ha vært en husmannsplass under Lilleby. Plassen het Putterstua. I dag eies og drives jordveien av Løken nedre (201/1).

BORGEN (199/5) 04 04

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

1 gravhaug

Registrering

På åkrene lå flintavslagene(x57, x58, x60) relativt samlet 100-200m ovenfor bekken, vest for veien mot Borgen på sandholdig jorde. Sammen med flintavslagene ble det funnet en brynestein(x59).

Nyere tids kulturminner

Stort toetasjes bolighus, bygd i 1940/41. Det har aldri vært i bruk. Bolighus, en etasje, fra slutten av 1800-tallet. Stabbur, trolig gammelt. Driftsbygning fra 1951. Sag og smie, nyere bygninger

Husmannsplassen Jonebingen lå nord for sag-og smiebygningen.

BORGEN (199/6) 04 05

Her var utskifting mellom Borgen-gårdene gnr. 199/1, 199/5 og 199/6 ved århundreskiftet. Tunet for bruk nr.1 ble da flyttet et stykke lenger sørøst. Det lå tidligere omtrent i dagens eiendomsgrense mellom bruk 5 og 6, ved veien.

Bolighus fra 1964. Uthus gammelt med laftet fjøs og stall, til nedfalls. Uthuset ble flyttet fra bruk nr.1 ved utskiftingen. Bryggerhus, vognskjul og stabbur fra 1915.

Eieren har kongeskjøte fra 1855, fra kong Oscar 1. Borgen var kirkegods og ble løst fra staten i 1855.

Husmannsplassen "Bygningen" lå like vest for tunet, på østsiden av veien.

BORGEN (199/1) 04 06

Opprinnelig lå tunet på høyden ved veien like på sørsiden av dele mellom bnr. 5 og 6. Etter utskifting rundt 1900 ble flere av bygningene flyttet til nåværende sted.

Bolighuset ble flyttet etter jordskifte. Det er et gammelt laftehus, den eldste del skal være fra 1700-tallet. Det fikk sveitserstilelementer, trolig i sammenheng med flyttingen og oppsetting på det nye tunet. Uthuset er i bindingsverk, bygd ca 1900. Stabburet er gammelt, trolig fra 1700-tallet.

BORGEN (199/7) 04 07

Det gamle bolighuset ble flyttet rundt århundreskiftet, det lå på vestsiden av veien nord for stabburet. Et stykke lenger nord var det lysthus av lindetrær. Trærne står fremdeles, og er svært høye.

Eier regner stabbur, uthus, bryggerhus og drengestue til å være fra ca. 1850. Nytt bolighus ble bygd i 1941, vognskjul fra ca.

1925, det ble flyttet i 1942. Kjempestor ask som tuntre, også svære lønnetrær og almer rundt tunet.

Drev med dyr til ca. 1955. Havnehage ned mot fjorden og fegate i delet mot

Rytterager. Det er ikke rester etter fegata, eiendomsgrensen rettet ut. Drev en periode med grønnsakdyrking. Nå er det ensidig kornproduksjon.

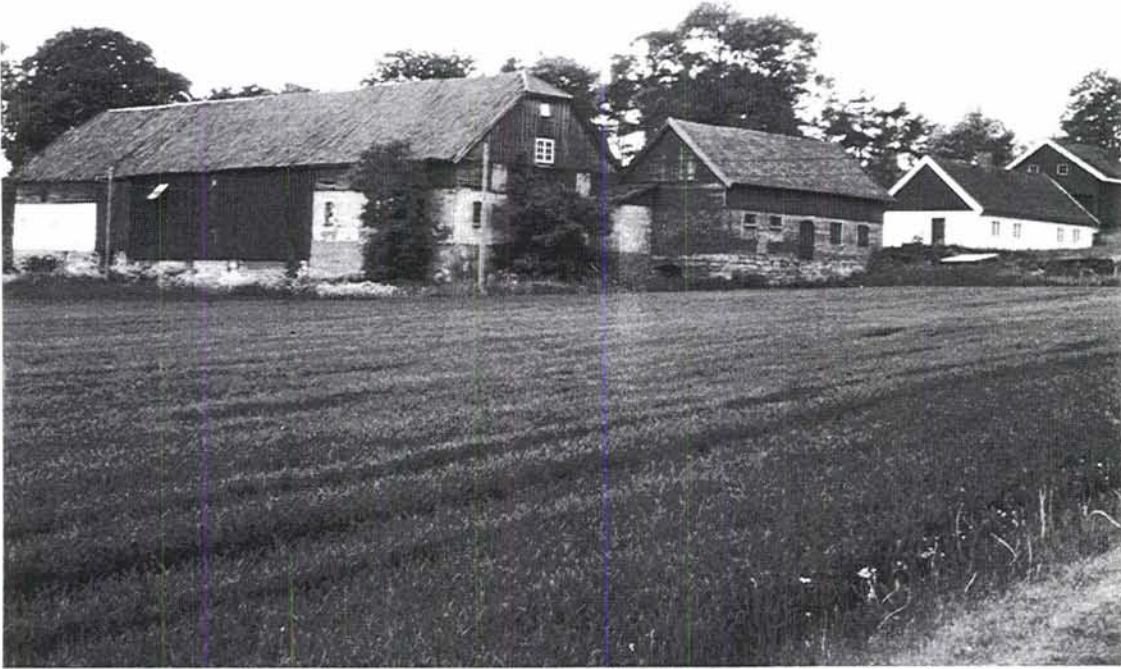
På nedsiden av det gamle tunet, mot fjorden, er det lagt opp store støttemurer med ukjente formål.

Vest for vognskjulet går det en veistump i skråningen mot fjorden. Den har forstøttingsmur av store steinblokker. Veien ender blindt i skråningen. Eier kjenner ikke til hensikten med veien.

Husmannsplasser: Tangen og Sandvika, hver plass har ca. 11 mål. Eier dyrker korn på begge steder. På Sandvika står huset. Huset på Tangen ble revet i 1930-årene

Det har stått en kalkovn nede ved fjorden, det er ikke rester igjen, men her er det en steinbrygge.

Østeng og passerer mellom Borgestad og Bråtan, hvor veien sørover til Rytterager krysses. Videre nordvestover går traseen

inn i kulturmiljøet Rønningen.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Kulturlandskapet rundt Borgen-gårdene inneholder flere forskjellige typer kulturminner. Bygningsmassen har samlet sett stor kulturhistorisk verdi. Gamle strukturer som dannes av gårdene, veien til Tyrifjorden og dyrkningsarealene er lite endret opp til i dag.

Beskrivelse av korridoren

Det er det vestre løp som angår kulturmiljø Borgen. Et løp planlegges i skjæring eller fylling tvers gjennom det sammenhengende åkerarealet mellom Borgen, Løken og Gjesval. Etter å ha passert nedenfor Løken nedre, går løpet gjennom det bevarte kulturlandskapet ved

Et annet løp er at banen går i tunnel ved Østeng og kommer ut ved Faltinrud nord for Rønningen.

Konfliktvurdering

Ingen av Borgen-gårdene blir direkte berørt. Til gjengjeld er det tale om store, sannsynligvis svært store, steinalderlokaliter ved Borgestad, og Bråtan. Dertil kommer de 5 store gravhaugene i utmarka ved Borgestad, som kanskje vil bli berørt. Det visuelle aspektet er svært viktig her, en høyhastighetsjernbane er et stort inngrep i dette sammenhengende landskapsrommet. Et vestlig løp skaper barriere mot fjorden og den går på tvers av de gamle nord-sør-gående veiene. Rytteragerveien er en viktig del av ferdselsnettet som har

bundet sammen områder på begge sider av Tyrifjorden. Rytterager er en del av Storøyas historie. Medtunnel fra Østeng til Faltinrud vil man unngå de 5 store gravhaugene ved Borgestad og de svære steinalderlokalitetene ved Borgestad og Bråtan.

Kulturmiljø 05 Jomfruland - Steinsrud

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 049-5-3

Avgrensing

Området omfatter den tidligere husmannsgrenda på sørsiden av Steinsåsen. Koksrud og Viksenga (Skredshaugen), Borgeng samt Viksbråtan (Halden) regnes også inn i området ut fra visuelle hensyn.

GNR: 191,192,188

Registrerte lokaliteter

Vestre Jomfruland (188/5)	05 01
Jenserud (188/2)	05 02
Åsheim/Jomfruland (188/6)	05 03
Nystua (188/4)	05 04
Åsstua (188/3)	05 05
Halvorsbråtan (188/7)	05 06
Steinsrud (188/8)	05 07
Låven i Halden (192/19)	05 08
Koksrud (191/1)	05 09
Viksengen (199/9)	05 10
Viksbråtan/Halden (192/4)	05 11

Planstatus/vernestatus

Et område ved Bili båndlagt etter PBL 20-4 nr.4 som naturreservat, landskapsvernområde

Naturgrunnlag/arealbruk

Det fruktbare jordbrukslandskapet strekker seg øst/vest langs den furukledte Steinsåsen. Småbrukene ligger langs åsen med jordveiene på sørsiden. Jordene er arrondert og tilpasset rasjonell korndrift.

Bekkefar og kantvegetasjon er i den sammenheng fjernet i 1970-årene. Dagens kulturlandskap minner lite om de små jordlappene som særpreget husmannsplassenes driftsform. Mellom Viksbråtan og Bili er det rester etter et eldre kulturlandskap med åkerholmer og randvegetasjon. Veien under Steinsåsen snor seg fra plass til plass innom alle tunene. Bygningenes plassering ser ut til å være tilpasset veien.

Historikk

Jomfruland er ei grend hvor alle brukene tidligere var husmannsplasser under Stein gård, med unntak av Koksrud og Viksengen. De fleste av plassene ble solgt fra Stein i 1930-årene. Samtlige bruk er bebodd, unntatt Vestre Jomfruland, og jordveiene drives.

Lokaliteter

VESTRE JOMFRULAND (188/5) 05 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

En flintbit(x28) funnet ved tømmerlåven.

Nyere tids kulturminner

Bolighuset er en toroms, enetasjes laftet tømmerstue. Tømmerlåven er i dårlig forfatning, lite stabbur i laftet tømmer. Bygningenes små dimensjoner understreker tidligere tiders husmannskår.

JENSRUD (188/2) 05 02

Det gamle bolighuset ble revet i 1987 og nytt hus oppført. Låven er fra 1948.

ÅSHEIM/JOMFRULAND (188/6) 05 03

Alle bygninger er relativt nye, den eldste er låven fra 1935.

NYSTUA (188/4) 05 04

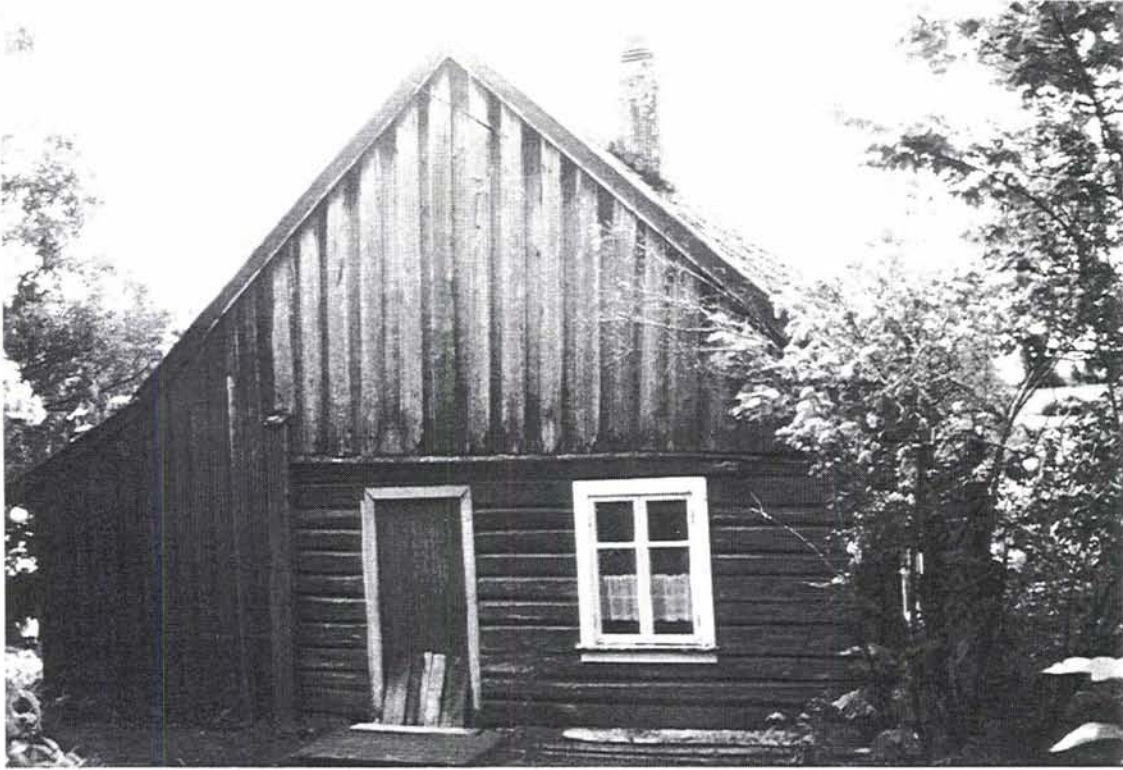
Bolighuset var opprinnelig en toroms laftet tømmerstue. Huset ble påbygd og restaurert i 1945 og 1972. Driftsbygningen er fra 1950-årene.

ÅSSTUA (188/3) 05 05

Det eldste bolighuset er fra 1908 i enkel sveitserstil. Nytt bolighus fra 1986 og verksted fra 1980.

HALVORSBRÅTAN (188/7) 05 06

Bolighuset fra ca. 1750 er en stue med svalgangplan. Inngangen er flyttet til gavlveggen i senere tid, for øvrig har huset stor grad av autenticitet. Det var bebodd til 1981. Tømmerlåven som skal være fra 1700-tallet, står på pilarer av stein. Deler av veggen er i dårlig forfatning. Fjøset er revet.

Bruket hadde to kyr til 1940-årene.
Jordveien på ca. 22 daa forpaktes bort.

STEINSRUD (188/8) 05 07

Bolighuset fra slutten av 1700-tallet er en lav en-etasjes tømmerbygning, delvis panelt. Var opprinnelig en to-roms stue. Mot nord er det satt inntil en stue. Huset var i bruk til 1967. Låven er fra 1950-årene.

Jordveien benyttes til korndyrking.

LÅVEN I HALDEN (192/19) 05 08

Låven ble satt opp omkring 1910, den tilhører Viksbråtan (192/4). Utløa ble satt opp fordi det ble for liten lagringskapasitet for høyet hjemme ved kjøp av tilleggsjord.

KOKSRUD (191/1) 05 09

Bolighuset er fra 1952-55, sidebygning fra 1987, mens låven er fra 1879. Låven er oppført i bindingsverk og er tilpasset moderne driftsformer. Gården har ikke

vært husmannsplass under Stein, men selvstendig bruk. Rent visuelt hører den til det samme kulturmiljøet som plassene.

VIKSENGEN/SKREDSHAUGEN (199/9) (PÅ ØK: 192/7) 05 10

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

1 steinøks, nakkestykke av spissnakkert øks

Registrering

Flere flintavslag(x24-x26), særlig på et område 50-100 m sør for Skredshaugen, deriblandt en meget fin, flatretusjert pilespiss(x27) datert til ca. 2000 f.kr.

75 m SV for Skredshaugen ble det i et skogsholt funnet rester etter en hulvei(x80), den kunne følges 25m NV-SØ.

Skredshaugen ligger litt nord for Borgeng. Haugen er klart markert i forhold til det

omliggende terrenget. Den består for det meste av stein og sandjord. På haugens høyeste punkt er det en tuft(x79). Utenfor tuften ble det funnet bl.a.17-1800 talls teglstein.

Nyere tids kulturminner

Bolighuset, svalgangshus fra 1700-tallet, er en to-roms stue med innebygd svalgang. Huset er flyttet fra plassen Griserud. Bryggerhuset i laftet tømmer ble brukt til bakst og til vevstue. Driftsbygningen er i bindingsverk, en laftet stall er bygd inn i låven. Grisehus, delvis laftet, delvis i bindingsverk, er bygd inntil låven.

Ca 50 m vest for bolighuset ligger en markert topp i terrenget. Den har ulike navn i lokalmiljøet; Toppenhaug eller Stridshaugen. Navnet Stridshaugen skal skrive seg fra tidligere tiders uenighet om eiendomsskiller. Her går eindomsskiller mellom Stein, By og Vik.

VIKSBRÅTAN/HALDEN (192/4) 05 11

Bolighuset har gammel tømmerkjerne med bordkledning og tilbygg i bindingsverk. Huset ble ombygd og påbygd i 1950-årene. Uthuset er bygd omkring 1940, med teglsteinsfjøs. Laftet stabbur, trolig fra 1900-tallet. Bruket hadde dyr til 1960-årene. Kulturlandskapet her har beholdt mye av det eldre preget fra tiden før det rasjonelle jordbruket skjøt fart etter krigen. Den langstrakte svingete åkeren fra Bili til Viksbråtan har åkerholmer, buskvegetasjon som grenseskiller mellom eiendommene og frodig skog i randsonene. Rundt eiendommen finner en rester etter et stort steingjerde, med høyde opptil 0,75 m. Mellom Bili og Viksbråtan ligger det fredede naturreservatet.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Til tross for arrondering av jordbruksarealene og endel nyere bebyggelse, fremstår brukene i Jomfrulandområdet som en utpreget husmannsgrend også i dag. Størrelsen både på innhus og uthus viser tilbake til husmannstiden. Her er flere bygninger med høy aldersverdi. Plasseringen av brukene langs Steinsåsen, på sørsiden av den store, frodige Steinsletta, viser hvordan plassene ble lagt i utkantområder.

Beskrivelse av korridoren

Det østre løp vil krysse Jomfruland området i tunnel og først komme ut i dagen på nordsiden av Steinsåsen.

Det vestre løp vil måtte krysse den gamle gårdsveien mellom plassene et sted mellom Kjelleberget og vestre Jomfruland.

Konfliktvurdering

Det østre løp bør ikke få noen konsekvenser for kulturmiljøet Jomfruland forutsatt at Steinsåsen passerer i tunnel.

Et vestre løp vil kunne komme i konflikt med Viksengen/Skredshaugen og Vestre Jomfruland. Dette avhenger av hvor langt vest løpet eventuelt legges. Sør for Skredshaugen er funnet mye flint, sannsynligvis en eller flere steinalderlokaliteter. Den/disse skal ses sammen med de lokalitetene ved Borgestad og Bili/Løkenmoen, da de utgjør en stor samling av steinalderlokaliteter med eller uten innbyrdes sammenheng. I tillegg vil det bli et kryssingspunkt mellom gårdsveien inn i husmannsgrenda fra vest og jernbanetraseen.

Et vestre løp i tunnel fra Østeng til Faltinrud og videre i skjæring vil ikke berøre Kulturmiljø Jomfruland.

Kulturmiljø 06 Rønningen

Kommune: 0612 Hole

Kartblad: CK 049-5-3 og CJ 049-5-4

Avgrensning

Den søndre og østre grensen følger eiendomsgrensene mellom By og Borgen. Nordgrensen følger rv.158 til forbi grustaket vest for Kjelleberget, slik at Ulvekastet kommer med. I sør/vest er Tyrifjorden grense. Områdene Faltinrud og Hunangen er sentrale i dette kulturmiljøet.

GNR: 205, 206

Registrerte lokaliteter

"Plassen" (205/4)	06 01
Rønningen (205/14)	06 02
Kjelleberget (205/4)	06 03
Pålerud (205/17)	06 04
Rolighet (205/4,18)	06 05
Ulvkastet/Kastebakken	06 06

Planstatus/vernestatus

Deler av området er båndlagt etter PBL 20-4 nr.4 som klimavernsone.

Naturgrunnlag/arealbruk

De sentrale områdene Faltinrud og Hunangen er i dag åkerlandskap oppdelt av store, frodige belter av løvskog.

Det går et gammelt veifar mellom Borgestad og Rønningen. Den trer klart frem hele strekningen. Dette skal være "gamleveien til Oslo". Veien er trolig forlengelsen vestover fra veien gjennom Løkenmoen.

Historikk

Området hører i sin helhet under By. Gården har vært en stor eiendom som tidlig ble delt. Her var det gammelt

tingsted. I følge folketellingen fra 1835 var det sju husmenn på By. Gårdskart over søndre By fra 1857 viser tre husmannsplasser: Bakken, Faltinrud øvre og Faltinrud nedre. Disse er jevnet med jorda i dag, men i Faltinrud er det fremdeles hustufter, trolig etter gamle plasser.

Lokaliteter

"PLASSEN" (205/4) 06 01

Denne plassen ligger like ved fv.158, like sør for Kjelleberget. Har vært husmannsplass under By. I dag står et lite bolighus her. Området brukes til beite.

RØNNINGEN (205/14) 06 02

Rønningen har vært plass under By. Det gamle bolighuset står, men en fløybygning er påbygd den gamle stua og hele huset er sterkt modernisert. Stedet er bebodd, men plassen har ikke jordbrukstilknytning i dag. De andre husene i nærområdet er bygd i 1970-årene.

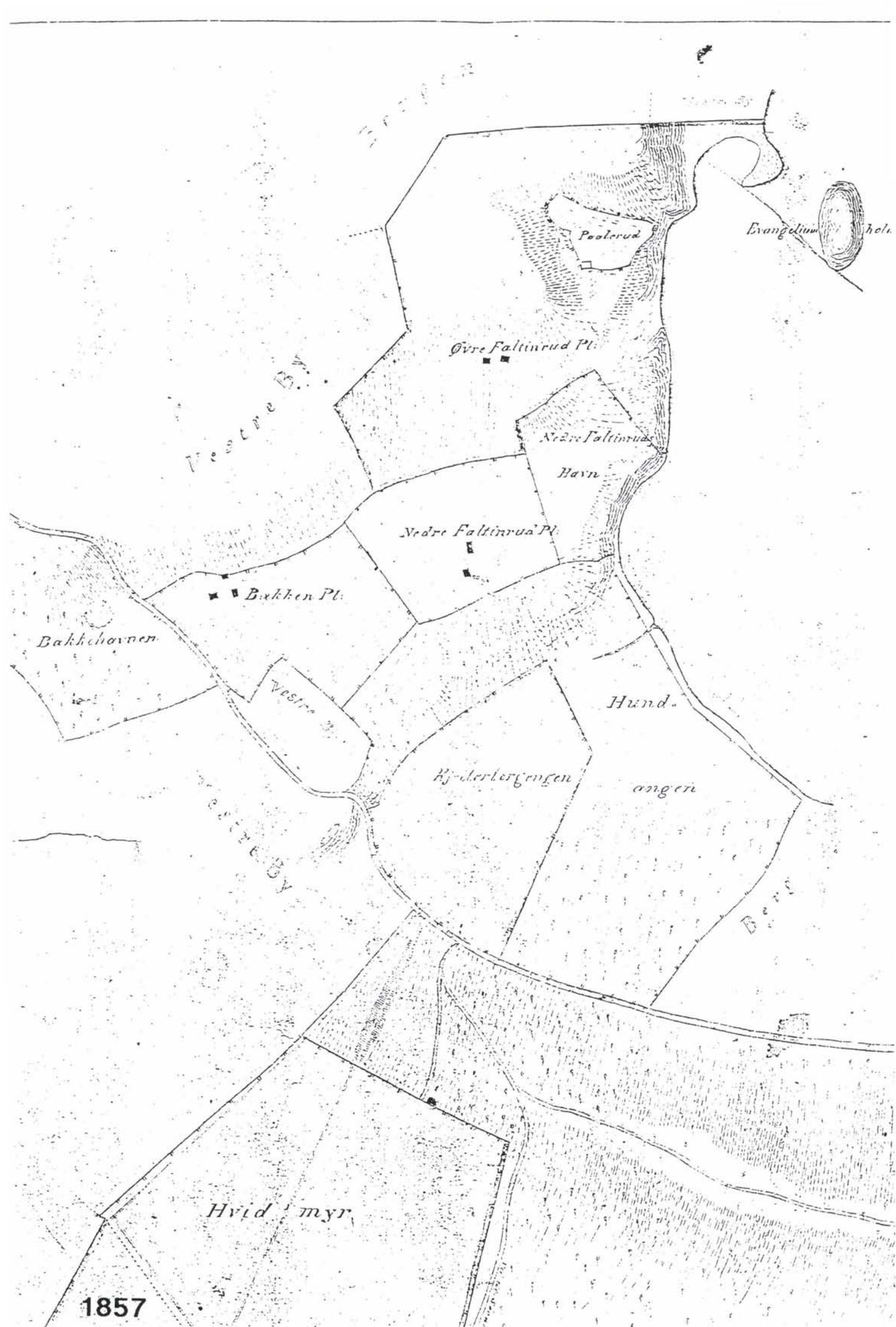
KJELLEBERGET (205/4) 06 03

Skogholt rett på vestsiden av Kjelleberget, i krysset Selteveien/fv.158. Området er relativt flatt, men skråner etterhvert slakt ut mot sørvest. Utsikt mot Tyrifjorden i samme retning er i dag hindret på grunn av skogen. Vegetasjonen består for det meste av barskog og jordbunnen er sandholdig.

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen.

Registrering

På toppen av Kjelleberget en kullgrop(x100).

Nord for Kjelleberget, rett nedenfor, er 2 gravhauger (x90, x93). Den største (x90) er 14,6 m i ytre mål med fotgrøft og 1,3 m høy.

4 kullgroper (x94, x95, x97, x99). Det er tatt kullprøve til C-14 av x97.

ÅKER FALTINRUD 205/1**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

Ingen

Registrering

På åkeren kalt Faltinrud ble det funnet 3 flintavslag(s1-3) og en mulig flintkjerne(s4). Funnene ble gjort sør for beiteområdet tilknyttet "Plassen" 205/4.

I utmark nord for Selteveien og sør for fv 158 ble det funnet en kullgrop(s5).

PÅLERUD (205/17) 06 04

Her har det stått et eldre bolighus som er revet. Bolighuset i dag er bygd ca. 1960. Ikke tilknyttet jordbruksdrift, men stedet har trolig vært plass under By.

ROLIGHET (205/4,189) 06 05

Plassen ligger nede ved fjorden, bratt adkomst rett ned skrenten fra øst. Her er et gammelt bolighus, dette har vært plass under By.

ULVEKASTET/KASTEBAKKEN 06 06

En stor steinhelle ble reist på Kastebakken i 1963 til minne om en gutt som ble revet ihjel av ulv på dette stedet tidlig på 1800-

tallet. Lokaliteten ligger kloss inntil fv.158 ca 500 m nordvest for krysset med Selteveien. Lokale informanter i alle aldersgrupper kan fortelle at kvister og blomster til alle tider har ligget påkastet her. Stedet er markert med navnet Ulvekastet på gårdskart fra søndre By fra 1857.

ÅKER HOS BERG (206/1)**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

Ingen

Registrering

I den østre del av åkeren sør for fv 158 og sandtaket ble det funnet et kvartsavslag(s6) og et flintavslag(s7).

Vurdering av kulturhistorisk verdi

I dette området har det trolig bare vært husmannsplasser. Det er få spor igjen av husmannsplassene i Faltinrud og få bygninger for øvrig som kan knyttes til de gamle plassene. Det ligger imidlertid enkelte plasser langs sjøen fremdeles. Kulturlandskapet og det gamle veifaret har størst kulturhistorisk interesse i dette området.

Beskrivelse av korridoren

Det går to løp gjennom området. Begge hører til de vestre løp i korridoren. Det østligste av disse kommer i dagstrekning fra Borgenområdet og passerer øst for Rønningen, før det krysser fv.158 og går videre nokså rett nord til Selteveien. Det vestligste løp går i tunnel frem til Faltinrud. Herfra går det i dagen frem til

grustaket nordvest for Kjelleberget hvor det fortsetter i tunnel.

Konfliktvurdering

Gravene og kullgropene vil ikke bli berørt, med mindre gravfeltet er større mot vest, noe flyfotografiene ikke kan bekrefte.
Funn av flintavslag, mulig funnpotensiale

for flere steinalderlokaliteter både på åkeren Faltinrud og lengere mot nordvest på åker 206/1. Begge løpene vil dele opp kulturlandskap hvor randvegetasjon i stor grad er bevart mellom åkrene. Det østligste løp vil krysse det gamle veifaret mellom Borgestad og Rønningen. For øvrig skapes det neppe store konflikter.

Kulturmiljø 07 Sørums

Kommune: O612 Hole

Kartblad: CK 049-5-1, CK 049-5-3, CJ
049-5-2, CJ 049-5-4

Avgrensning

Området avgrenses i sør av Steinsåsen frem til Kjelleberget. fv.158 følges vestover herfra til den møter fv.160. Denne følges nordover til møte med fv.159. Grensa nord/øst herfra er i hovedsak eiendomsgrensene for gårdsnummer 189.

GNR: 189, 202, 205, 206

Registrerte lokaliteter

Nordre Sørums (189/1)	07 01
Midtre Sørums (189/4)	07 02
Søndre Sørums (189/18)	07 03
Ring-Sørums (189/12)	07 04
Selte (189/9)	07 05
Selte (189/15)	07 06
Selte (189/50)	07 07
Storbråtan (189/45)	07 08
Kleiva (189/38)	07 09
Stua (189/6,25)	07 10
Sørumschaugen (189/20,35)	07 11
Bråtan (189/77)	07 12
Nordstua (189/23)	07 13
Selte (189/36)	
Storbråtan (189/39)	
Sønsteby (189/38)	
Bergebråtan (189/27)	
Solvang (189/32)	
Brenna (189/31)	
Furuvoll (189/44)	
Sørmoen (189/29)	
Lunde (189/26)	

Naturgrunnlag/arealbruk

Til alt vesentlig tilhører dette kulturmiljøet det store Steinsletta-området. Steinsletta strekker seg fra Steinsåsen i sør og nordøstover inn i Ringerike kommune mot

Vaker i nord. Sletta avgrenses i vest og øst av lave høydedrag som går i sydvest-nordøstlig retning. De store gårdene ligger på høydedragene, og de mindre brukene på sletta. Sletteområdet er flatt, da det opprinnelig er gammel havbunn. Den vestlige delen av området er skogsmoer. Moene strekker seg som et belte nordover til Storelva. Det er sandmoer, med enkelte moreneavsetninger.

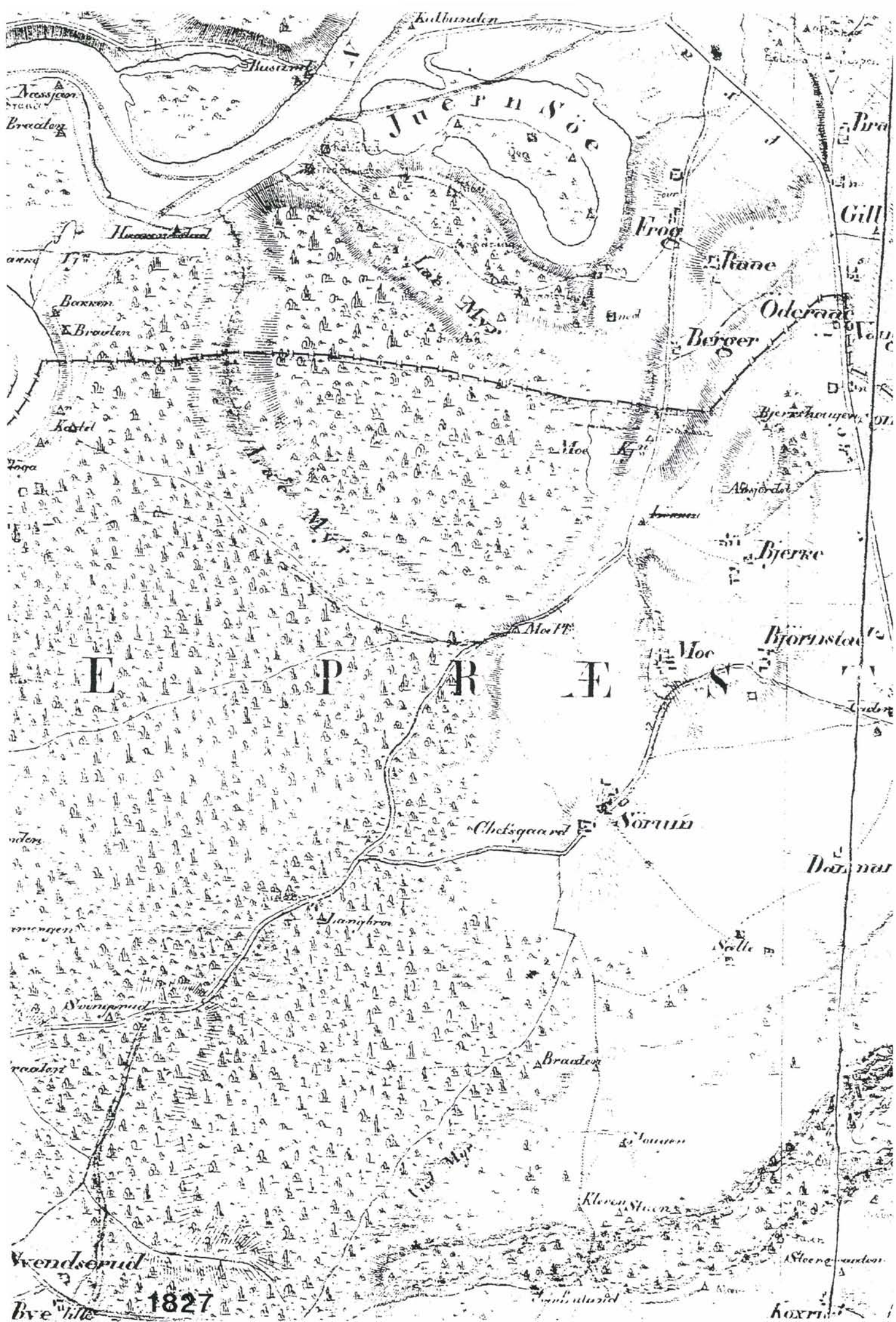
Til 1960-årene drev bøndene med husdyrhold og landskapet var preget av beiter, åker og eng. I 1970-årene ble det foretatt betydelig nydyrking på skogsmoene, særlig i områdene vest for Sørums. I dag er området i sin helhet dyrket mark, med hovedvekt på kornproduksjon. Det dyrkes også noe grønnsaker og poteter.

De tre Sørums gårdene er det naturlige midtpunkt i området. De ligger på høydedraget i nord. På samme høydedrag (utenfor området) ligger Mo- og Bjørnstad-gårdene.

Veien mellom middelalderkirkene Hole og Norderhov går gjennom området. Den går gjennom Sørums-gårdene og Mo og videre nordover. fv.159 følger trolig i store trekk den gamle veien, men i dag er den lagt utenom gårdstunene. Kart fra 1827 viser at denne veien delte seg ved Mo og en arm fortsatte videre østover mot Stein. Kartet viser også forbindelse mellom husmannsgrendene på begge sider av Steinsåsen.

Historikk

Allerede på 1500-tallet skal det ha ligget tre gårder ved Sørums. De har høyst sannsynlig ligget omtrent der dagens Sørumsgårder ligger. Sørums består i dag av tre gårder, henholdsvis nordre, søndre og midtre Sørums. De ligger samlet på et lite

Juernsøe

Husesteden

Frog

Kane

Odergaard

Berger

Bjornstaal

Bjerke

EPPERES

Chetsgaard

Sørum

Salle

Brander

Klerenstuen

Svendserud

1827

KORRIS

høydedrag omkranset av store, åpne arealer på selve Steinsletta. Det er store gårder det er snakk om, og de har i dag ca. 500-700 mål dyrket mark. Tidligere hørte det skog på Krokskogen til gårdene. Sørungårdene hadde også setre på Krokskogen. Flere husmansplasser hørte inn under Sørum. De fleste har ligget i kanten av Steinsåsen og på flatene sør for gårdene. På et kart over området fra 1827 er det påtegnet seks plasser og fem større bruk under Sørum.

Lokaliteter

SØRUM, NORDRE (189/1) 07 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

Det ble gjort flere funn fra steinalder i åkrene. Et flintavslag(x33) vest for tunet og

et annet flintavslag(x36) mot Hanserudveien. På det store åkerareal ved Selteveien ble det funnet en tykknakket, prikkhugget steinøks med slipt egg(s6) og en brynestein(s9). Begge funn ble gjort tett ved åkeren til Nordstua/Bråtan 189/77.

Nyere tids kulturminner

Sørum nordre er antagelig det opprinnelige hovedbølet, og antas å være en av de eldste gårdene i bygda. Idag består eiendommen av 600 mål innmark, men mangler skog. På de 600 målene dyrkes det korn. I tillegg drives det med høner(5000 stk.).

Den eldste delen av bolighuset skal være bygd i 1642. Det er den østre delen av dagens bygning. Under denne er det en kjeller som skal ha vært brukt som fengsel. Dagens utseende fikk bygningen gjennom omfattende ombygging i 1950-årene. Bygningen har klassisistiske trekk med store vinduer delt i småruter og valmet tak.

Klokkestabburet er svært stort, av den typiske storgårdstypen med to rom i første etasje. Det er bygd i tømmer, uten kledning. Stabburet stod tidligere ca.15-20 meter mot sør.

Det er et stabbur til av samme type, men uten klokke. Dette stabburet stod tidligere på midtre Sørums. Det skal ha vært felleseie mellom midtre og nordre Sørums. Etter en deling ble det flyttet til nordre Sørums.

Sidebygningen skal være bygd på 1700-tallet. Den er idag fullstendig modernisert, men har bevart litt sveitserdekor i gavlen.

Låven er bygd etter 1955, da den gamle brant. Den ligger noe lenger unna våningshuset enn tidligere.

Husmannsplasser: Ring-Sørums 189/12 og Sørumschaugen 189/20,35.

MIDTRE SØRUM (189/4) 07 02

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

1 halvslepet steinøks m/del av skaftehull

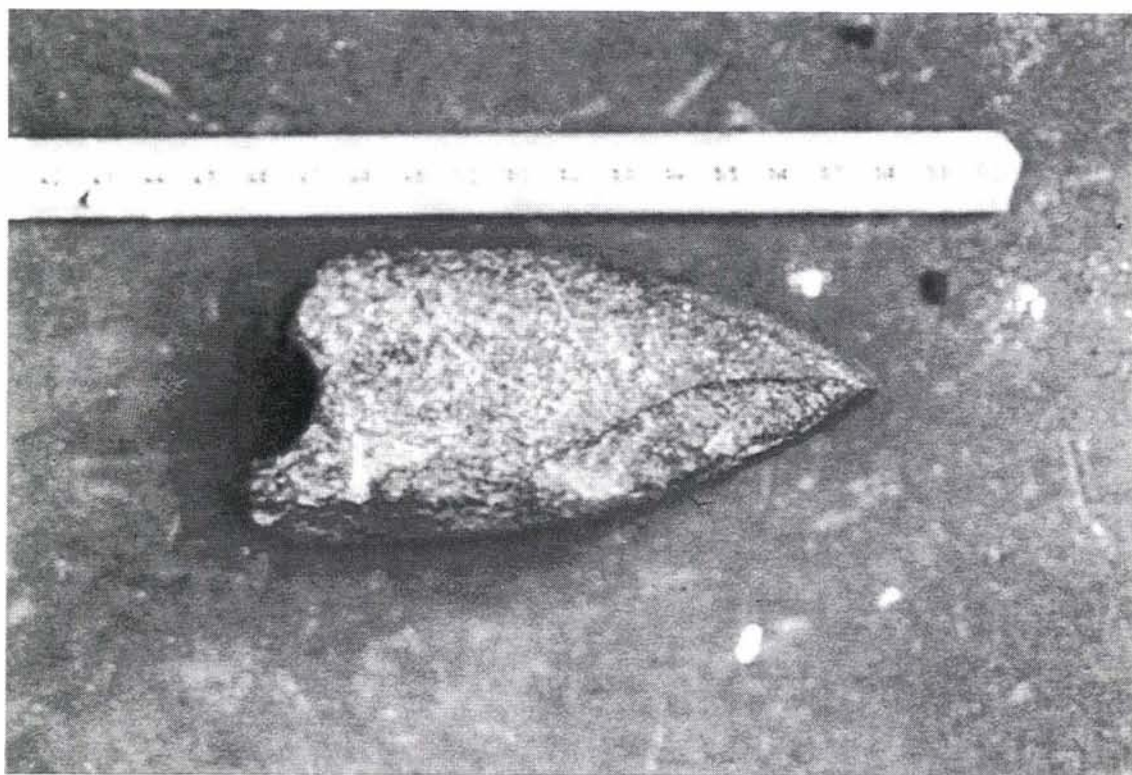
Registrering

På åkeren rett vest for tunet ble det funnet 3 flintavslag(x34, x35, x38). Lengre mot vest lå en mulig knakkestein(x37).

Nyere tids kulturminner

Midtre Sørums drives idag som ren korngård.

Den opprinnelige delen av bolighuset kan være fra 1600-tallet. Den eldste delen ligger mot nordvest. Under denne er det en hvelvkjeller. Bygningen fikk sin nåværende størrelse, og antagelig også utseende, i 1860. Møneretningen ble snudd og bygningen fikk to etasjer. Den har en del sveitserstils-elementer, som store

takutspring. Bygningen har de siste årene blitt pusset opp, men har i stor grad bevart stilen.

Kornstabbur i typisk ringeriks-storgårdsstil. Bygningen er laftet med to rom i 1. etasje. Sannsynligvis ett rom for korn og ett for kjøtt. I 2. etasje er det tydelige merker etter kornbinger. Stabburet har en gedigen trapp i tørrmur av ringeriksstein.

Låven er bygd på 1920-tallet. Den erstattet en gammel låve som lå på tvers av dagens innkjøring.

Potetkjeller/vognskjul ligger ca. 250 m fra tunet mot nordvest.

Lysthuset er en rest av et tidligere hageanlegg som lå nord for våningshuset. Lysthuset består av linde- og lønnetrær med en hellelagt plass inni. Det skal ellers ha vært mange frukttrær og prydbusker i hagen. Det meste av denne hagen forsvant da låven ble bygd i 1920-årene.

Husmannsplasser under midtre Sørums har vært: Kleiva (189/38) og Stua (189/6,25).

Gården hadde setra Niskin på Krokskogen.

SØNDRE SØRUM (189/18) 07 03

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

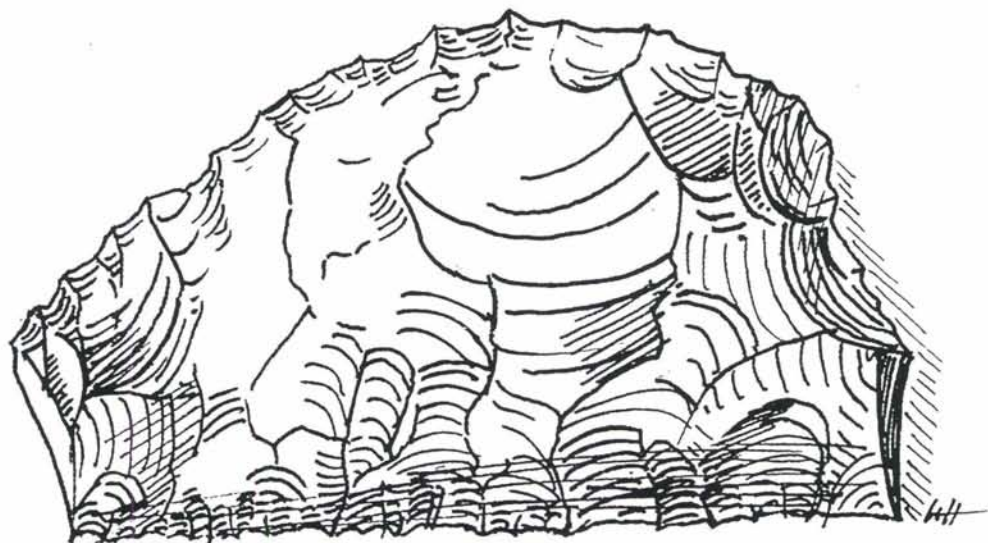
Vest for tunet ble det funnet et flintavslag(x39). På de sør- og sørøstvendte slakt skrånende åkrene rett sør for tunet ble det funnet mange flintavslag(x40-45,1, x50, x51, x53), samt flere redskaper i form av en kvarts pilespiss(x49), en flintsigd(x54) og en mulig flintstikkel(x45,2). Dertil komer 2 brynestein(x40, x52).

Nyere tids kulturminner

Søndre Sørums ligger kalles også "Chefs-gård" da den skal ha vært sjefsgård for stasjonssjefen på Helgelandsmoen. Søndre Sørums drives som ren korngård.

Bolighuset skal være fra slutten av 1800-tallet, men det skal være bygd på grunnmurer fra et eldre hus. Bygningen har siden blitt modernisert, og har idag et nytt "gammelt" preg.

Tømmerstabbur med klokketårn er av en noe mindre type enn på de andre

Sørumgårdene. Det er til gjengjeld bygd på i høyden så det har tre etasjer. Kun 1.etasje er i tømmer.

Et lite tømmerfjøs i dårlig forfatning. Alder ukjent.

Den eldste/midtre delen av låven er fra 1888. Den erstattet en gammel låve som brant. Låven er senere påbygd i begge ender.

Tre andre hus fra 1950- årene og 1970-årene.

Husmannsplasser under Søndre Sørum har vært: Bråtan/Nordstua og Storbråtan.

Seter på Retthella på Krokskogen.

SELTE (189/9) 07 05

Bolighuset er fra ca. 1850, men er sterkt modernisert og bygd om. Låven er fra 1897, men er sterkt ombygd.

SELTE (189/15) 07 06

Bolighuset er sterkt ombygd, slik at datering er vanskelig. Bruker tror bygningen er fra 1700-tallet, mens det i "Norske gardsbruk" står ca. 1900.

Til tunet hører også et tømmerstabbur som trolig er gammelt og en låve fra ca. 1928.

SELTE (189/50) 07 07

På tunet står en gammel tømmerstue, trolig det gamle bolighuset.

Disse tre Selte-gårdene er avmerket på kartet fra 1827.

(RING-)SØRUM (189/12) 07 04

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

1 søkke av skifer, ukjent alder.

Registrering

Ingen funn.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplass under Nordre Sørum. Stedet kalles Ring-Sørum, da det en gang skal ha bodd en skredder Ring der. Ble selveierbruk i 1922. Bolighuset er fra begynnelsen av 1800-tallet. Det ble flyttet ca. 10 meter mot øst i 1922. Da ble det også bygd på og modernisert.

Låven er gammel. Dette er en treroms tømmerlåve. Den skal være bygd av malmfuru. Den er ikke i bruk lenger og skal rives.

STORBRÅTAN (189/45) 07 08

Har vært husmannsplass under Søndre Sørum. Den er antagelig ryddet ca. 1870. Ca. 1920 ble plassen selveierbruk. På tunet står det et bolighus datert til 1870. Eier mener det er eldre. Det er en panelt tømmerstue i en etasje med enkel sveitserdekor. Ett rom mot sør ble bygd på rett før krigen. Låven er fra 1925, men har vært bygd på flere ganger siden. Stabbur i reisverk fra 1964.

I Brenna - Storbråtan området ligger det følgende husmannsplasser som er avmerket på kartet fra 1827:

NORDSTUA (189/23) 07 13

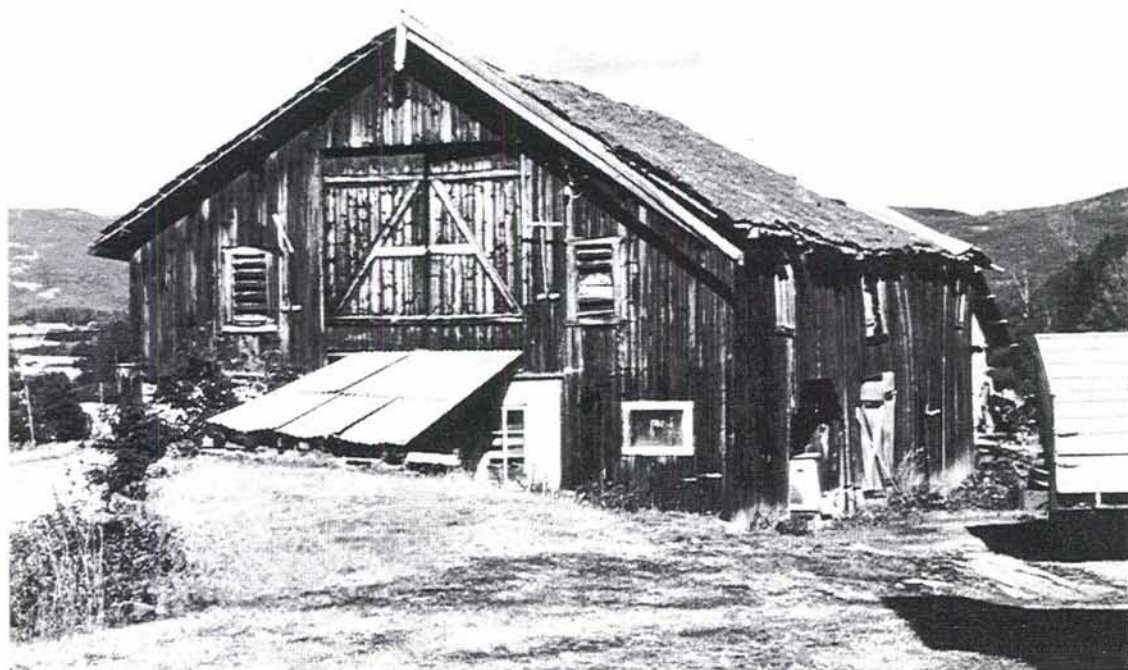
Nordstua skal være en av de gamle husmannsplassene under Sørum. Den eldste delen av bolighuset er en liten tømmerstue i en etasje. Den skal være satt opp i 1880-90årene. Huset ble sist bygd på og modernisert i 1960. Låven er fra mellomkrigstiden. Nordstua er avmerket på kart under navnet Bråtan på to plasser i 1827. Nordstua ligger nordøst for Bråtan.

BRÅTAN (189/36) 07 12

Gammel husmannsplass. Står idag med relativt nye hus.

(SØRUMS-) STUA (189/6,25) 07 10

Gammel husmannsplass under midtre Sørums. Stabburet er eldste bygning på plassen fra 1826. Det er en enetasjes tømmerbygning. Bolighuset er satt opp her i ca. 1890. Det kom fra en av Bjørkegårdene. Huset har sin opprinnelige størrelse og har bevart sveitserstilen fra 1890. Tømmerfjøs og sveitserstilslåve står også på tunet.

Denne bygningen er gammel og i svært dårlig forfatning. Skal rives. I forlengelse av fjøset står rester av et teglstensfjøs. Det er i dag omgjort til garasje. Moderne bolighus bygd i utkanten av tunet. Tunet har likevel et helhetlig preg, og bygningene har bevart det opprinnelige preget fra slutten av forrige århundre.

SØRUMSHAUGEN (189/20,35) 07 11**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

Ingen, men øst for jordet, på 189/9 har eieren av Solvang funnet en flintsigd.

Registrering

Et flintavslag ble registrert(x42) i åker nord for låven, med stedvis nokså tung leirjord.

Nyere tids kulturminner

Gammel husmannsplass under nordre

Sørums.

Bolighuset skal være fra ca. 1750. Et rom bygd til i 1940 årene. Da ble antagelig også andre etasje bygd. Tømmerfjøs i enden av låven er gammelt. Låven er bygd i 1939.

Sørumsaugen er fortsatt et helhetlig tun som viser hvordan husmannsplassene i

området har vært. Det viser også utviklingen med påbygging.

KLEIVA (SØNSTEBY SØNDRE) (189/38) 07 09

Tidligere husmannsplass under midtre Sørums. Plassen er ikke i bruk idag og det er bare bolighuset som står igjen. Det brukes som gjestehus for Sønsteby. Det er en enetasjes tømmerstue. Den ble bygd på og modernisert i 1950-årene, men er likevel et eksempel på hvordan husmannstuene så ut. Ingen kan huske at det har stått andre hus der.

I kanten av Steinsåsen ligger det tre tufter av hus. Det er grunnmurer med jordkjellere. Det tyder på at det er rester etter bolighus/stuer som har stått på hver sin husmannsplass. Jota ligger oppe i lia sør for Stua. Det var hus på plassen frem til 1900-1910. Det hørte en stor eple- og plommehage til stedet. Der er det åker idag. I tillegg til grunnmuren er det rester etter hagesyriner. Ikke avmerket på kart. En hustuft ligger i kanten av Steinsåsen ca. 50 m sør for Stua. Rester etter hagesyriner. Avmerket på kart fra 1904. En hustuft ca. 200 m sør for dagens Bergebråtan er heller ikke avmerket på kart.

På 1900-tallet ble det utskilt flere selveierbruk. Solvang (189/32) er småbruk fra 1913. Bolighuset er det eneste huset som er igjen fra 1913. Det har gjennomgått flere moderniseringer. Både låve, stabbur og vognskjul er bygd etter 1940. Brenna (189/31) er småbruk fra 1910. Bolighuset er fra den tiden, senere modernisert. Uthusbygninger bygd etter krigen. Sørmoen (189/29) er fra ca. 1910. Skal ha en stall fra 1911. Øvrige hus bygd etter 1945. Sønsteby (189/38) er småbruk fra 1922. Bolighus og låve er fra 1922. Modernisert på 1950-tallet.

Bergebråtan (189/27) er fra 1924.

Bolighuset er fra denne tiden, senere modernisert. Låven er bygd etter krigen. Furuvoll (189/44), småbruk fra 1941. Storbråtan (189/39) er småbruk fra 1920-årene. Alle hus bygd 1942. Erstattet eldre hus som brant. Lunde (189/26), småbruk trolig fra mellomkrigstiden. Nye hus satt opp etter krigen etter brann. Selte (189/36), ble skilt ut og bebyggt i 1936-38. Stabburet skal være eldre, flyttet fra Nerstein.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Selve Sørumsområdet gjenspeiler godt lagdelingen i det gamle bondesamfunnet. Storgårdene ligger fritt oppe på haugen med utsyn til alle kanter og der den beste jorda var. Husmannsplassene ble lagt i utkanten av eiendommene under åsen, og de nyere småbrukene ligger på de mer tungdrevne flatene. De sosiale forskjeller viser seg selvfølgelig godt også i bebyggelsen med de store bolighusene og spesielt de gedigne stabburene på Sørums, til de små stuene på de tidligere husmannsplassene. Tunene på Sørungårdene har forandret seg en del opp gjennom tidene, men gårdenes plassering og bebyggelse har stor kulturhistorisk verdi. Det samme gjelder plassbebyggelsen. Tunene på blant annet Sørumsaugen og Stua viser godt hvordan plassene har vært i dette området.

Kulturlandskapet har forandret seg en del de siste 30-40 årene ett at det ble slutt på husdyrhold. Beitemarkene er sådd til med korn. I tillegg var det på 1970-tallet mye nydyrking der det før var skog. Det er lite kantvegetasjon og randsoner. Det er likevel en helhet over landskapet. Preget av stor åpen slette har vært der fra naturens side. Middelalderveien mellom

Hole og Norderhov kirker, forbi Sørumsø, er et viktig trekk i landskapsbildet.

Den tydelige kontrasten mellom gårdene, plassene og de nyere småbrukene og helheten mellom kulturlandskap og bebyggelse, gir området stor kulturhistorisk verdi.

Beskrivelse av korridoren

Gjennom kulturmiljøet Sørumsø har korridoren en største bredde på ca. 1500 m. Korridoren går i hele sin bredde i dagen gjennom området. Med et østlig løp kommer banen ut av tunnel gjennom Steinsåsen gjennom eller tett ved husmannsbebyggelsen i sør. Det østligste mulige løp vil passere fv.159, den gamle veien mellom kirkene, ved oppkjøringen til søndre Sørumsø. Det fortsetter i nordvestlig retning mot Lamyra gjennom åpent åkerlandskap vest for Mo gård. Her passerer det nær en vakker bjørkelund som er beskrevet i Jørgen Moes diktning. Ett sentralt løp vil krysse over Steinsletta vest for Sørumsø. Med et vestlig løp vil banen i hovedsak gå i grensen mellom innmark og utmark nordover til Lamoen.

Konfliktvurdering

Et østlig løp skaper et sammenhengende konfliktområde fra Steinsåsen til Lamyra. Funnmengden av flintavslag og redskaper i dette område, spesielt knyttet til Søndre Sørumsø (189/18) er veldig konfliktfylt, dertil kommer at både tidligere husmannsplasser, nyere småbruksområde og Sørumsøgardene kan bli direkte berørt ved et for østlig løp. Selv ved en plassering i landskapet som ikke direkte vil berøre enkelt bygninger vil det østlige løpet oppsplitte landskapet hvis det passerer Steinsletta, og de større sammenhenger mellom landskap og gårdstun blir forstyrret.

Et vestlig løp i korridoren skaper knapt konflikter for kulturmiljøet Sørumsø. Hvis banen kan legges tungt i landskapet langs grensen mot utmarka, skapes neppe store konflikter for sammenhengene mellom kulturlandskapet og bosetningen. Det kan bli en vis konflikt med området ved Storbråtan hvis jernbanen kommer for tett på gården.

Kulturmiljø 08 Lamoen-Fredenshavn

Kommune: 0612 Hole
0605 Ringerike

Kartblad: CJ 050-5-4

Avgrensning

I nord følges Storelva. I vest følges Storelva sørover til Helgelandsmoen. I sør går grensen over Helgelandsmoen-Lamyra-Lamoen. I øst trekkes en grense fra Lamoen og nordover på østsiden av Frøen og Rolighet.

GNR: 180 og 225 (Hole), 3 (Ringerike)

Registrerte lokaliteter

Lamyra/Lamoen	
Rolighet (3/16)	08 01
Fredenshavn (3/4)	08 02
Frøen (3/27)	08 03
Håkenstad (3/45)	08 04
Danielsbråten (3/41)	08 05
Elvely (3/32)	08 06
Bråten (3/6)	08 07
Bakken (3/8)	08 08
Solengen (180/9)	08 09
Solheim (180/10)	08 10
Furumo (180/31)	08 11
Snadden (3/19)	08 12
Nyhus(3/45)	08 13
Helgelandsmoen	08 14

Planstatus/vernestatus

Lamyra naturreservat og Juveren naturreservat. Båndlagt etter PBL § 20-4 nr.4

Naturgrunnlag/arealbruk

Storelva slynger seg gjennom området i store meandere. Den har vært en viktig faktor i formingen av landskapet. Elvelandskapet innbefatter også gjengrodde meandere, som etter hvert har gått over til å bli myrområder og sump.

Lahaugen reiser seg bratt i nord før Storelva, den består for det meste av sand, med furuskog. Lengre sør i Lamoen flater terrenget ut og består av blandingsskog. Nord-sør og øst-vest gående rygger på omtrent 1 m høyde preger landskapet. Langs elveløpet er det det flate landskapet som dominerer. Det er også her bebyggelsen ligger. Den er konsentrert mellom Storelva og Lamyra som er en gjengrodd meander. På østsiden av Lamyra er det store skogsmoer.

Historikk

Det er tre gårdsbruk som har eid disse områdene. Det er Frok (3/1) i Ringerike kommune (gamle Norderhov herred). Mo (180/1) og Helgeland (225/1) i Hole kommune. Disse gårdene har hatt eiendommer av betydelig størrelse. Det gjeldende området har vært utmarksområder dominert av skog og myr. I tillegg har det vært ryddet husmannsplasser her.

Kartet fra 1827 viser to bruk og fire husmannsplasser fra Frok. Brukene var Fredenshavn og Rolighet (kan være påført kartet senere), husmannsplassene var Jenstad(borte), Håkenstad, Bakken og Bråten.

Under Helgeland og Mo lå det på 1800-tallet mange husmannsplasser. Den høye konsentrasjonen av plasser i området kan tyde på at husmennene har hatt flere binæringer, blant annet tømmerfløting.

Helgelandsmoen

Helgelandsmoen har selvfølgelig hatt stor betydning for området utvikling. Ekserserplassen lå tidligere på Tandbergmoen, men ble flyttet til Helgelandsmoen i 1868 da dette området var bedre egnet. Området het den gangen

Stormoen og Lillemoen. Ekserserplass ble opprettet for Hallingdal og Valdres bataljoner. Inne på området finnes det bygninger fra hele perioden 1868 til 1990. Leiren trengte etter hvert større plass, og på 1880-tallet ble Lillemoen innlemmet. Det ligger vest for Stormoen. Da fikk bataljonene hver sine tun. Leirområdet har vært utvidet flere ganger, bl.a. i 1909. Under krigen ble leirområdet overtatt av okkupasjonsmakten. De utvidet området nok en gang, og bygde en rekke nye bygninger. Flere av dem står fortsatt, blant annet det karakteristiske vanntårnet som rager høyt over tretoppene.

I perioden frem til århundreskiftet vokste det frem flere småbruk i området nord for Helgelandsmoen. Det var Elvely, Danielsbråten - to stykker, Snadden, Nyhus, Solheim og Soleng. Mange av brukerne har nok hatt arbeid for forsvaret som salmakere, børsemakere eller smeder, og arbeid med matlaging og vasking. Det ble også grunnlag for forretningsdrift. Det skal ha vært kolonier på Bakken og Snadden. Helgelandsmoen har således vært viktig som arbeidsplass for folk i området.

Gamle Holevei går mellom disse gamle plassene. Nyveien går langs Lamyra. Veien mellom kirkene i Hole og Norderhov går gjennom gårdene Mo og Frok.

Lokaliteter

LAMYRA/LAMOEN

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen.

Registrering

I den sørlige del av Lamyra/Lamoen ble registrert en del kullgroper av ulik størrelse og fasong (x106, x110, x112, x120, x122). Det ble tatt kullprøver til C-14 datering av x106, x110, x120, x131. I nord på Lahaugen ble det under prøvestikking funnet et flintavslag (x151).

ROLIGHET(3/16) 08 01

Avmerket på kart fra 1827 (trolig påført senere). Nåværende eier er 7.generasjon på stedet. Det er uvisst om stedet har vært en husmannsplass, eller om det har vært et selvstendig bruk fra starten av. Brukerne har vært tilknyttet det militære.

Bolighuset er opprinnelig et tømmerhus, som ble påbygd og ombygd i klassisistisk stil i 1924. Det er påbygd i lengden i 1980. Låve og stall i tømmer er gamle og relativt små.

FREDENSHAVN (3/4) 08 02

Eiendommen er skilt ut fra Frok. Lensmann Robsahm (1789-1864) eide Frok og Fredenshavn. Han bodde på Fredenshavn på sine eldre dager frem til han døde i 1864. Det sies at han skal ha hatt arrestlokale i kjelleren. Familien Hals kjøpte stedet i 1895-96 for å ha det som landsted. Eiendommen har siden vært i familiens eie. Etter 2.verdenskrig ble familien bofaste på Fredenshavn.

Eiendommen består av bolighus, stabbur og låve. I tillegg hører det til en stor hage/park som i sin tid ble tegnet av arkitekt for familien Hals. Bolighuset skal opprinnelig være fra 1740-60. Fra 1895 til 1936 ble det foretatt fire- fem store påbygginger. Huset fikk da sine to tårn og veranda mot hagen. Bygningen har de siste årene fått nye vinduer i samme stil og tilnærmet lik panel. Toetasjes stabbur i

tømmer og låve med stall og fjøs av eldre dato hører til tunet.

Fredenshavn er et svært spesielt sted som viser et landsted fra århundreskiftet.

FRØEN (3/27) 08 03

Frøen ble solgt som småbruk fra Frok ca. 1850 og husene på tunet regnes å være fra dette tidspunkt. De store bjørketrærne på kanten av tunet, mot Lamyra, ble plantet samtidig. Bolighuset er en laftet midtgangsbygning i halvannen etasje med utvendig kledning. Bryggerhuset er laftet og kledd. Garasje var opprinnelig endel av låven, bygd i laft og reisverk. Fjøset er laftet. Tunet har bevart sitt opprinnelige preg og bygningene er lite forandret.

HÅKENSTAD (3/45) 08 04

Opprinnelig husmannsplass under Frok. Avmerket på kart fra 1827. Ble selveierbruk i 1910. Brukerne har sannsynligvis hatt arbeid på Helgelandsmoen som attåtnæring. Bolighuset er fra 1908-10. Det er et toetasjes laftehus, med åpent laft i 2.etasjer. Det er siden påbygd i to etapper. Stabbur bygd i 1941-43. Låven er delvis i tømmer og skal være svært gammel.

Plassen ligger fint ned til elva. Bygningenes plassering i forhold til hverandre og i landskapet viser at dette er et eldre sted. Bygningene har ellers gjennomgått endel forandringer.

DANIELSBRÅTEN (3/41) 08 05

Husmannsplass under Frok. Selveierbruk fra 1902. Er ikke påtegnet på kart før i 1904. Brukerne har sannsynligvis hatt arbeid på Helgelandsmoen som attåtnæring.

Tunet består av bolighus, stabbur, bryggerhus, låve og fjøs. Bolighuset var opprinnelig et lite tømmerhus. Er i dag bygd inn i et nytt hus. Stabburet er et lavt tømmerstabbur. Er antagelig gammelt. Står dessverre for fall, da det mangler tak. Bryggerhus med et rom. Av ubestemmelig alder. Låve/stall/fjøs bygd rundt 1920.

Tunet er i ferd med å forandre karakter. Bolighuset er bygd om til villa og uthusbygningene vedlikeholdes ikke.

ELVELY (3/32) 08 06

Liten plass med svært lite jord. Skal være ryddet ca. 1880 av eiers oldefar. Brukerne har levd av fiske, vært børsemaker på Helgelandsmoen, vært reverøker og fergemann på Busund m.m. Tunet består av bolighus og fjøs, antagelig bygd ca. 1880. Bolighuset var opprinnelig en toroms tømmerstue med inngangen i stua. Det er bygd på et rom i lengden etter krigen. Lite tømmerfjøs og låve. Bygningene har gjennomgått små forandringer, slik at de har stor grad av opprinnelighet. Tunet ligger nydelig til ned til elva. Dette stedet viser hvordan plassene kan ha sett ut.

BRÅTEN/FROK SØNDRE (3/6) 08 07

På ØK-kart kalt Frok søndre. Husmannsplass under Frok, ryddet i 1821. Brukerne har drevet kombinasjonsbruk med gårdsdrift og som børsemaker på Helgelandsmoen. Bolighuset er bygd i 1930, modernisert med nye vinduer i 1970. Bryggerhus i tømmer av eldre dato. Teglsteinsfjøs bygd inn sammen med en dobbelgarasje.

BAKKEN (3/8) 08 08

Husmannsplass under Frok. Avmerket på kart i 1827. Skilt ut som selvstendig bruk

på 1850-tallet. Eiers bestefar kjøpte stedet i 1930. Han drev kolonialforretning her som han overtok etter forrige eier.

Tunet består av bolighus, bryggerhus og stabbur. Bolighuset er gammelt. Eier tror det er fra 1700-tallet. Ombygd og påbygd rundt århundreskiftet. Ny panel og vinduer etter krigen. Bryggerhus i tømmer bygd sammen med skjul i reisverk. Det er flyttet fra Ådal. Bygningens alder er usikker, men den er nok bygd en gang på 1800-tallet. Bygningen er svært forfallen, men skal restaureres. Til tunet hører også et toetasjes tømmerstabbur. Begge etasjer ser ut til å være like gamle. Stabburet har ifølge eier kulehull fra svenskeslaget i 1716.

SOLENGEN (180/9) 08 09

Husmannsplass under Mo gård. Utskilt mellom 1901 og 1904. Er påtegnet kart i 1904, men ikke i 1872. Trolig ryddet i 1880-90 årene.

Tunet består av bolighus, låve/fjøs og stabbur. Bolighuset er et lite tømmerhus som er bygd på både i bredden, lengden og høyden. Til tunet hører en tømmerlåve og tømmerfjøs. En av de få i sitt slag som står igjen. Eier mener den er svært gammel og at den har vært flyttet. Dessverre er den i svært dårlig forfatning og skal rives.

SOLHEIM (180/10) 08 10

Skilt ut fra Mo gård på begynnelsen av 1900-tallet. Består av bolighus og uthus. Bolighuset er en toroms stue i en etasje. Uthus i bindingsverk.

FURUMO (180/31) 08 11

Sommersted bygd i 1928. Tømmerhus flyttet fra Bråten er grunnstammen i huset. Velholdt hus i sveitserstil.

SNADDEN (3/19) 08 12

Landhandel fra 1854. Bygningene er fra 1920. Er i dag modernisert og omgjort til bolighus.

NYHUS/SNADDEN SØNDRE (3/45) 08 13

På ØK-kart kalles stedet Snadden søndre. Er også et av de eldre stedene, men husene er delvis modernisert. Det skal være skilt ut på 1850-tallet.

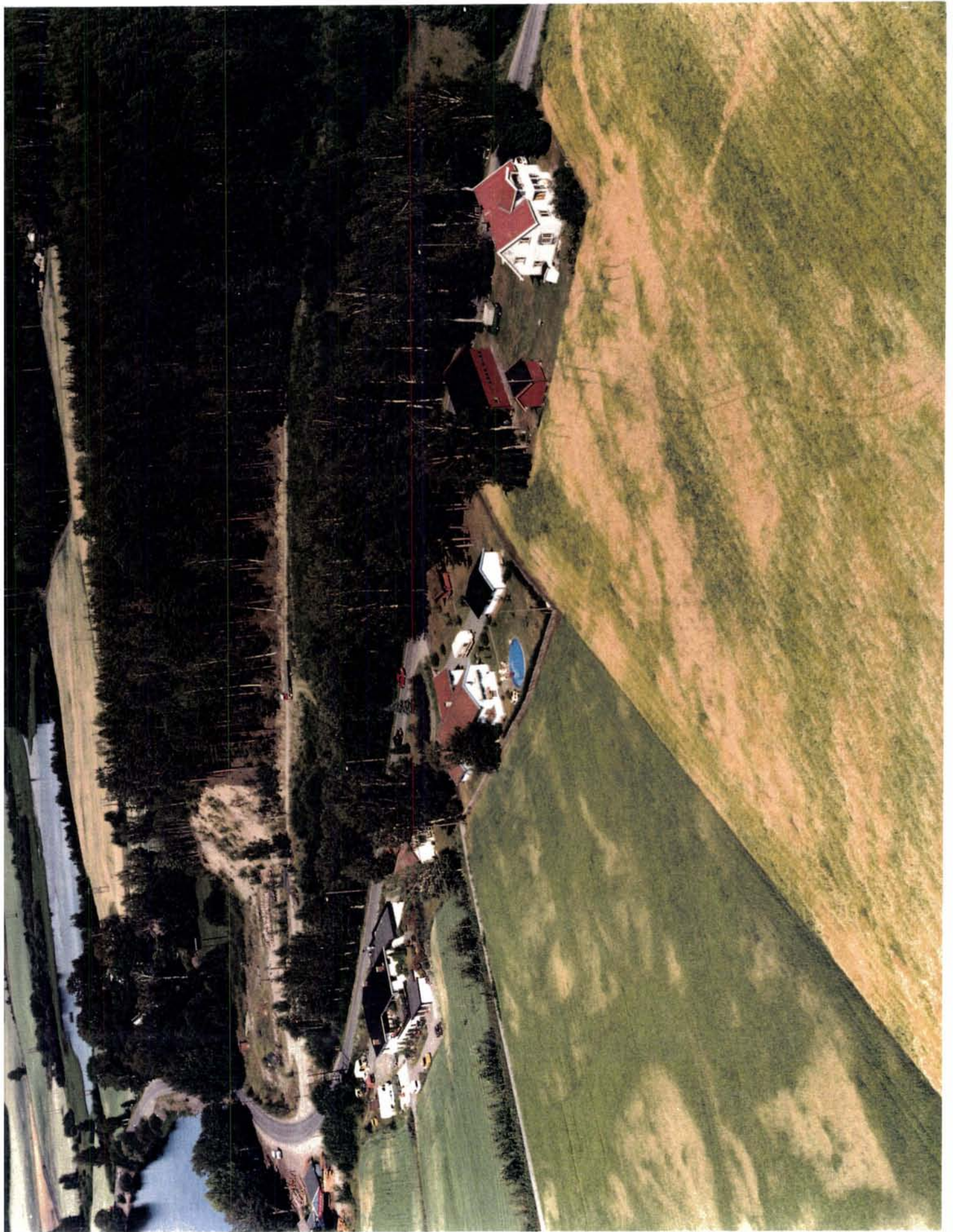
HELGELANDSMOEN MILITÆRLEIR 08 14

Kornmagasin fra Norderhov prestegård. Bygget i 1820 for Norderhov sogneselskap. Flyttet til Helgelandsmoen i 1868 som depot. Dette er en gedigen tømmerbygning i to fulle etasjer, samt tre etasjer i tillegg over raftene. Bygningen er ca.20x20 meter i grunnflate.

Sykestue, bygd i 1868. Påbygd flere ganger siden.

To mannskapsbrakker fra 1868. Har sin opprinnelige form, men er en del modernisert. Badehus, liten tømmerbygning fra 1888.

Mannskapsforlegning fra 1888. Det er en lang lav tømmerbygning som ikke er vesentlig forandret. Den viser godt hvordan brakkene så ut fra starten av. Depot, stor lagerbygning i tømmer fra 1888. Står relativt uforandret.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Det skisserte området har et variert miljø. Snaddenområdet mellom Lamyra og Storelva er et tradisjonelt småbruks- og husmannsområde. På Ringerikssiden av kommunegrensen ligger plassene fortsatt godt i landskapet med åkerarealene rundt seg. På Holesiden har det vært en stor fortetting av nye bolighus, slik at den kulturhistoriske verdien er mindre.

Landstedet Fredenshavn skiller seg ut fra den øvrige bebyggelse. Hovedbygningen og parken har stor egenverdi.

Inne i det militære området ligger det bygninger som har høy egenverdi, både bygningsteknisk, arkitektonisk og trolig militærhistorisk.

Beskrivelse av korridoren

Korridoren har i hovedsak et østlig og et vestlig løp som møtes ved fastpunktet for kryssing av Storelva. Korridoren går over Lamoen og Lahaugen før den krysser Storelva rett ved Storelva sag. Dette er et sammenhengende skogsområde.

Konfliktvurdering

Liten konflikt mht automatisk fredede kulturminner i dette område. Det østlige løpet skaper konflikter i forhold til sammenhengene i kulturlandskapet nord for Sørum. Det vestlige løp vil neppe skape konflikter. Fredenshavn ligger like øst for fastpunktet for kryssing av elva og eiendommen vil bli sterkt berørt uansett alternativ. Men det vil være bruas virkning på sammenhengen mellom kulturlandskapet og den brede, sakteflytende elva som skaper størst konflikt.

Kulturmiljø 09 Busund- Dal

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 050-5-2, CJ 050-5-4

Avgrensning

I sør avgrenses kulturmiljøet av Storelva.

I øst følger grensen Storelva opp til rv. 7. I nord følges rv. 7 og Askveien. I vest følges Askveien til avkjøringen til Korsdalen. Deretter trekkes en sørlig linje gjennom Prestmoen ned til Storelva.

GNR: 42

Registrerte lokaliteter

Sandsæter (42/8) utenfor kart	
Busund (42/11)	09 01
Hagen (42/6,10,22,23,47)	09 02
Nordhagen (42/12)	09 03
Solstad (42/19)	09 13
Grønvold (42/15)	09 04
Salmakerplassen (42/6,10,22,23,47)	09 05
Korsdalen (42/20)	09 06
Korsdalen (42/26)	09 07
Øverhagen (42/21)	09 08
Madsplassen (42/7)	09 09
Dal nedre (42/3,5)	09 10
Dal øvre (42/13)	09 11
Dal søndre (42/4)	09 12

Naturgrunnlag/arealbruk

Dette er et kupert landskap med store høydeforskjeller. Området ved Dal er ravineområde med leire og sand, deler av området er oppdyrket, mens resten består av blandingsskog i kupert terreng.

Storelva går i store meanderslynger. Langs elva er det flate jordbruksområder. Disse deles av grusrygger. Ryggene er tilvokst med skog. Flatene er dyrket mark. Storelva har trolig vært en viktig del av næringsgrunnlaget, både når det gjelder fisk og tømmerdrift. Elva var også vintervei i dette området.

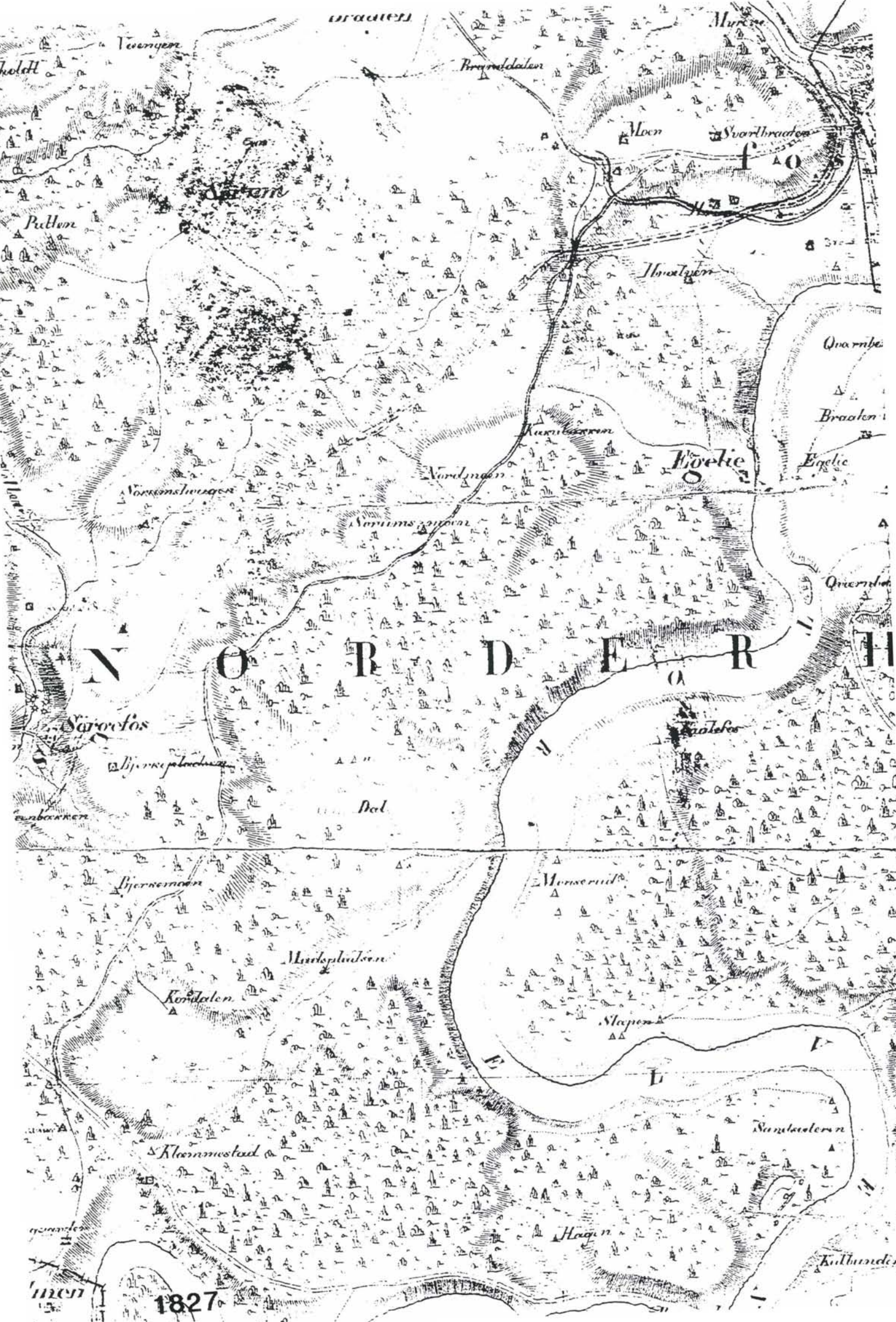
Historikk

Hele området har tilhørt Norderhov prestegård. Det har ligget som to husmannsgrender. Den ene med tilknytning sørover mot elva; Busund, Hagen, Salmakerplassen. Den andre med tilknytning til Askveien; Madsplassen, Dal. I tillegg til å drive gårdsdrift har brukerne drevet kombinasjonsdrift med håndverk. Det eneste stedet det har nedfelt seg i navnet er Salmakerplassen.

I 1708 hadde prestegården fem husmannsplasser. Tre av dem lå i dette området. Det var Sandsæter, Busund og Korsdal. I 1820- 30 årene var tallet steget til 16. I 1827 er Hagen, Madsplassen, tre plasser på Sandsetra, og tre plasser på Dal kommet til og er avmerket på kart. I 1872 selges ti av husmannsplassene. Ni av dem ligger innenfor området. Det var Øvre Dal, Øvre Dal nordre, Øvre Dal søndre, Nedre Dal, Hagen, Madsplassen, Busund, Sandsæter og Salmakerplassen. I 1904 selges også Korsdalen. Korsdalen kjøpes av en spekulant, som deler bruket i tre deler noen år senere. Da skilles Korsdalen og Øverhagen fra. Grønvold og Nordhagen skal være brutt opp på slutten av 1800-tallet, men de er ikke avmerket på noe kart.

Området har ikke vært utsatt for større utbygginger, så innslag av boliger uten jordbrukstilknytning er liten. Det dreier seg kun om noen få hus i nærheten av Dal.

Veien fra Drammen krysset over Busund før den traff hovedveien fra Oslo til Bergen. Busund var i drift som fergested helt til broen kom i 1963. Fergemannen bodde i Sundstua. Fra 1875 var fergemannen kommunalt ansatt. Før den tid lå Busund under prestegården og

1827

fergetrafikken ble finansiert med toll og avgifter.

Lokaliteter

SANDSÆTER (42/8)

Husmannsplass under Norderhov prestegård nevnes tilbake til 1708. Selveier fra 1872. Tunet ligger på en åpen slette ned til elven. Det ligger fint i landskapet. Det er et helhetlig tun, hvor bygningene ikke har forandret seg siden de ble bygd. Stedet har stor kulturhistorisk verdi. Det er ikke mange tun igjen av denne typen som ikke er modernisert.

Tunet består av bolighus, stabbur, låve, vognskjul, nyere bolighus og en liten stuebygning. Bolighus og låve er bygd i 1885. Sannsynligvis er også stabburet og vognskjulet bygd samtidig. Disse bygningene har fortsatt et gjennomført sveitserstilpreg. Det gjelder spesielt

bolighuset og låven som har mange fine detaljer. Bolighuset har en helt spesiell og flott veranda. Dessverre er huset i forfall.

På tunet ligger det et bolighus til. Alderen på dette er usikkert, men det fikk sitt nåværende utseende ved en ombygging i 1944.

Ca. 50 meter fra tunet ligger det en liten stuebygning. Det er en tømmerbygning men ett rom og kjøkken. Det har antagelig vært bolighus på en egen plass. I 1827 lå det tre plasser på Sandsæter.

BUSUND (42/11) 09 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen

Registrering

En tjæremile(x123) ble funnet vest for Busund gård. Tjæremilen er gravd ut i en

jordrygg. Utvendige mål er 6x8 m. Dybde grop er 1,20 m. Med tydelig avrennings-åpning. En vei gjennomskjærer ryggen, rett på nordsiden av milen.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplass under Norderhov prestegård, og fergested over Storelva. Stedet var et viktig ledd i veinettet.

Bebyggelsen på Busund er av varierende alder. Den eldste bygningen er smia, som skal være fra ca. 1840. Det er en tømmerbygning med grue som er lite forandret. Låve og stall i en bygning er antagelig fra siste halvdel av 1800-tallet. Den er bygd i tømmer og er eneste i sitt slag i området. Den står uforandret, men er dårlig vedlikeholdt. Bolighus og uthus fra 1939. Nytt bolighus er bygd der den gamle Sundstua stod.

HAGEN (42/6,10,22,23,47) 09 02

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Solgt som selveierbruk i 1872. Stabburet er eldste bygning på stedet. Den er fra 1835. Det er opprinnelig en enetasjes tømmerbygning. Det er påbygd en annenetasje i sinklaft, trolig på begynnelsen av vårt århundre. Bolighuset er bygd i 1910. Det skal være bygd i tømmer. Bygningen har sin opprinnelige størrelse, men er modernisert med ny panel og H-vinduer. Fjøset er bygd i 1911 i maskinskåret sinklaft. Låven er av ubestemmelig alder.

NORDHAGEN (42/12) 09 03

Sannsynligvis husmannsplass under Norderhov prestegård. Bolighuset er fra 1870 og er i typisk sveitserstil. Stabburet er også bygd i 1870, mens uthuset er fra 1922.

Dette er et typisk småbruk, med tidstypiske bygninger.

SOLSTAD (42/19)

Småbruk trolig fra 1910-15. Bolighus og uthus. Bolighus med sveitserstils-elementer.

GRØNVOLD (42/15) 09 04

Sannsynligvis husmannsplass under Norderhov prestegård. Bolighuset er bygd i 1890, men er sterkt forandret og modernisert. Stabbur fra 1923 i plankelaft.

SALMAKERPLASSEN (42/6,10,22,23,47) 09 05

Husmannsplass under Norderhov prestegård. Solgt som selveierbruk i 1872. Bolighuset er bygd i 1910, men er siden sterkt modernisert, med ny panel og H-vinduer. Bryggerhus fra samme periode. Har beholdt preget fra århundreskiftet. Låven er ny.

KORSDALEN (42/20) 09 06

Husmannsplass under Norderhov prestegård, som er nevnt tilbake til 1708. Korsdalen ble solgt fra prestegården i 1904. I 1910 skilles Korsdalen (42/26) og Øverhagen (42/21) fra. Eldste bygning på plassen er stabburet. Det er en enetasjes tømmerbygning. Den skal være flyttet hit fra prestegården. Bolighus, låve/fjøs er bygd i 1910. Bolighuset er modernisert med nye vinduer i 1.etasje. I 2.etasje står de originale T-postvinduene. Bygningen er kleddt med eternitt. Fjøset er i pusset teglsten og låven i bindingsverk.

KORSDALEN (42/26) 09 07

Skilt ut fra Korsdalen, brn.20 i 1910. Bolighus og uthus er bygd mellom 1910 og 1920. Delvis modernisert og ombygd. På tunet står også et bryggerhus. Det er trolig av eldre dato, og må være flyttet dit.

ØVERHAGEN (42/ 21) 09 08

Skilt ut fra Korsdalen i 1910. Bolighus og låve sterkt modernisert og påbygd.

PRESTEMOEN

Prestemoen ligger på et stort flatt platå, vest for Storelva. I nordøst går Prestmo-platået ut i en mindre arm, med bratte skrenter i øst og vest og litt slakere mot nord. Undergrunnen består for det meste av sand. Furu er det dominerende treslag, men stedvis også noe blandingsskog.

Automatisk fredede kulturminner*Tidligere funn*

Ingen.

Registrering

I et område vest for Salmakerplassen på den østre siden av platået ble det funnet kullgroper av ulik form og størrelse(x124, x126, x131, x133, x134). Det er tatt kullprøve til C-14 datering av x131. Ytterligere 2 kullgroper(s10-11) ble funnet vest for sandtaket, rett nord for fv 162.

En tuft(x130) ble registrert på kanten av platået, rett ovenfor og vest for Salmakerplassen. Rundt tufta ser det ut til å ha vært beiteområde. Åpent terreng med blandingsskog og gress. Vest for tufta kommer det en oppfylt vei som ender på stedet. En sti går ned skrenten mot Salmakerplassen.

På Prestmo-platåets nordøstre arm et par hundre meter sør for Dal nedre ble det registrert to dyregraver(x128, x129). Ned langs nordsiden av armen går det en sti/dyretråkk. På et lite utspring litt før bunnen ligger dyregravene. x129 er 5m i diameter øverst, med skrånende vegger, dybden er 1,90m. Dyrene må nærmest trække over den på vei ned/opp skråningen. Den andre er rast sammen (x128). Den er avlang, 3,70m x 2,70m med tydelig voll i nord. Dybden er kun 1m.

MADSPLASSEN (42/7) 09 09**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere funn*

1 steinøks med skaftehull

Registrering

Et flintavslag(x55) nordøst for låven.

Nyere tids kulturminner

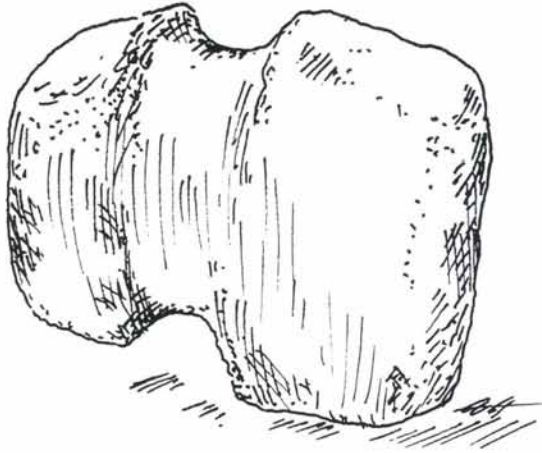
Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus bygd i ca.1890 i sveitserstil. Er nu under ombygging. Stabbur er bygd ca.1850. Første etasje i tømmer og andre etasje i plankelaft. Låven er av nyere dato, men kan ha rester av noe eldre.

DAL NEDRE (42/3,5) 09 10**Automatisk fredede kulturminner***Tidligere Funn*

Ingen

Registrering

En klubbe(x56) ble funnet ØNØ for gården. I utmark ble det registrert en hulvei(x150), den går i NV - SØ retning i en N -S gående skråning vest for tunet. Veien kan følges 55m. Hver ende går ut i tømmerveier.

Nyere tids kulturminner

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveierbruk fra 1872. Bolighus erstattet av moderne typehus. Likeledes er låven ny.

ØVRE DAL (42/13) 09 11

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus fra 1910. Påbygd og modernisert. Stabbur er bygd ca. 1860. Det er ikke påbygd i høyden, og har derved sin opprinnelige form. Låven

skal være fra 1880, men er sterkt modernisert. Nytt fjøs.

DAL SØNDRE (42/4) 09 12

Husmannsplass under Norderhov prestegård, avmerket på kart fra 1827. Selveier fra 1872. Bolighus bygd i 1880. Liten tømmerstue i to/tre toms størrelse. Står fortsatt relativt uendret, med bare tømmervegger. Eneste hus i området som er bevart i sin opprinnelige stil.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Hele området har vært et husmannsområde under Norderhov prestegård. Bygningene har fra starten av vært relativt små. De har etter som økonomien har bedret seg blitt påbygd eller erstattet. Enkelte bygninger har stor kulturhistorisk verdi. Grendas plassering i forhold til storgårdene er typisk. Husmannsplassene ligger i kanten mot skogen, avskjermert av Storelva. Mye av den kulturhistoriske verdien ligger i at området fremdeles, samlet sett, har bevart preget av husmannsgrend.

Beskrivelse av korridoren

Korridoren går fra Storelva frem til møte med Randsfjordbanen nord for Askveien. Elva krysses med bru. I området Dal-Madsplassen har korridoren en bredde på 600-700 m. Det østligste løpet følger flatene langs Storelva, går over bakkeplanerte områder ved Dal nedre, før det går inn i tunnel ved rv.7. Det vestligste løpet går gjennom Prestemoen og utmarksområdene vest for Madsplassen og Dal-gårdene, før det krysser Askveien og går inn på Randsfjordbanen.

Konfliktvurdering

Jernbanebru over Storelva er konfliktskapende. Området hører fra gammelt av til Norderhov kirke og kirken ligger markant plassert i landskapet. Kryssingspunktet ved Busund ligger delvis innenfor kirkens synsfelt.

Det er veldig lite konflikt mht til automatisk fredede kulturminner i dette område. De østligste og vestligste løpene skaper små konflikter for grenda som helhet, sett i kulturhistorisk sammenheng. Men på grunn av høydeforskjellene i terrenget vil det bli mange fyllinger og skjæringer som skjemmer landskapet. Et løp midt i korridoren vil skape store konflikter for Madsplassen og Dal øvre, som vil få løpet like ved tunet. Banen vil uansett krysse gårdsveiene, og en høyhastighetsbane gjennom denne grenda vil ha sterk barrierevirkning.

Kulturmiljø 10 Tolpinrud

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 051-5-4

Avgrensing

Tolpinrud ligger vest for Hønefoss sentrum. rv.35 Askveien, Randsfjordbanen og rv.7 mot Hallingdal går gjennom området. Bebyggelsen langs Tolpinrudveien danner grense mot øst.

GNR: 46

Registrerte lokaliteter

Tolpinrud (46/4)

Bolighus Fredheim (46/12)

Bolighus Kaststua (46/5)

Boligfelt Tolpinrud

Naturgrunnlag/arealbruk

Langs Tolpinrudveien ligger eldre bebyggelse. Boligfelt og idrettsanlegg ligger i skogs- og jordbruksområde. De store jordene på nordsiden av jernbanelinjen er utplanerte. Området ligger i tidligere Norderhov kommune.

Eldre ferdselsveier har gått gjennom området. Randsfjordbanen ble lagt her i 1868.

Historikk

Området har ligget under Eikeli gård (46/1).

I "Norske Gårdnavne" fra 1909 står det om Tolpinrud: Provst Færden bemerker: "Tolpinrud er navnet på to Pladse eller Smaabrug i Norderhov, hvilke begge ligger i tørre Bakker, hvor der voxer Furu". Tolpinrud har vært plasser under Eikeli. Plassene er avmerket på kart fra 1827.

Arealene mellom Askveien og jernbanen ble lagt ut til boligtomter rundt 1920.

Lokaliteter

TOLPINRUD (46/4)

Her har det vært drevet småbruk og håndverkervirksomhet.

Bolighuset er bygd ca. 1850. Det var opprinnelig en tømmerstue, som er påbygd i 1870, 1930 og rundt 1950. Huset er i dag panelt og det har flere sveitserstilseligheter, særlig fin dekor over vinduene. Uthuset er solgt til naboeiendommen. Det er i laft og bindingsverk, bygd ca. 1875.

BOLIGHUS FREDHEIM (46/12)

Huset er opprinnelig en tømmerstue bygd i 1883. Tilbygg i bindingsverk fra 1936 og 1985. Huset har ikke bevart opprinnelig preg. Uthuset er fra slutten ca. 1800-tallet.

BOLIGHUS KASTSTUA (46/5)

Huset er bygd på slutten av 1800-tallet. Det har halvannen etasje, hvor første etasje er laftet og andre er bindingsverk. Bygningen har enkel sveitserstil med nyere vinduer. Uthus av ukjent alder hører til eiendommen.

BOLIGFELT TOLPINRUD

Boligfelt Tolpinrud ligger mellom Askveien, Randsfjordbanen og rv.7 mot Hallingdal. Askveien er trolig den gamle ferdselsveien fra Ask mot Hønefoss. Boligfeltet er utbygd fra ca. 1920 og frem til slutten av 1970-tallet. Tolpinrud

idrettsanlegg sørvest for boligfeltet inntil linjen er ikke fullført. Området ligger nær sentrum, men ikke i sammenheng med andre sentrumsboligområder i dag. Vurdering av kulturhistorisk verdi

Det er boligområdet Tolpinrud som blir berørt ved eventuell utvidelse til dobbeltspor langs Randsfjordbanen i dette området. Området har knapt kulturhistorisk verdi i dag.

Beskrivelse av korridoren

Korridoren er utvidelse til dobbeltspor langs eksisterende linje.

Konfliktvurdering

Utvidelse til dobbeltspor ved Tolpinrud skaper nepper konflikter for nyere tids kulturminner i området.

Kulturmiljø 11 Myrveien - Ringveien

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 051-5-4

Avgrensing

Området ligger i hovedsak på nordsiden av Randsfjordbanen og avgrenses i nord av Ringveien/Myrveien. Et mindre område ligger litt lenger øst, mellom Askveien og jernbanen.

GNR: 45,49

Registrerte lokaliteter

Myrveien 7 (49/26)
Myrveien 15 (49/08)
Myrveien 16 (49/34)
Myrveien 17 (49/43)
Myrveien 18 (49/33)
Myrveien 19A(49/25)
Myrveien 20 (49/28)
Myrveien 21 (49/115)
Myrveien 25 (49/38)
Myrveien 30 (49/56)
Myrveien 32 (49/42)
Ringveien 1 (45/47)
Ringveien 2 (45/29)
Ringveien 5 (45/55)
Ringveien 8 (49/225)
Ringveien 10 (49/10)
Askveien 13 (45/82)
Askveien 34 (49/11)

Naturgrunnlag/arealbruk

Boligområdet ligger langs Randsfjordbanen inn mot Hønefoss fra vest, i en slak skråning på sørsiden av Veienmoen. Området ligger like utenfor den gamle kjøpstadens grenser, i tidligere Norderhov. Bebyggelsen er strukturert langs veiene og jernbanen. Ringveien og Myrveien går på nordsiden av Randsfjordbanen. Ringveien tar av fra Askveien med jernbaneundergang til

nordsiden av linjen. I vestenden av Myrveien er det planovergang over linjen.

Historikk

Området ble utparsellert til boligtomter rundt 1900. Arealene har i hovedsak ligget til Veien gård (49/1), men også til Kvernbergsund (45/1). Det er en blanding av eldre og nyere bebyggelse. Her er hus fra slutten av 1800-tallet frem til i dag.

Eldre ferdselsveier har gått gjennom området. Veien som er tegnet inn på gammelt militærkart fra Norderhov kan stemme overens med Ringveien. Det er ikke undersøkt om det var bebyggelse i området før Randsfjordbanen ble anlagt i 1868, men på kartet fra 1827 er det merket av to steder like nord for jernbaneundergangen. Jernbanen er tegnet inn i ettertid.

Området har i dag en sammensatt bebyggelse, med boliger fra omkring århundreskiftet og frem til 1980-tallet. Det er en del små boliger i vestenden i sveitserstil, nyromantikk og jugend. Det er også innslag av mellomkrigstid og etterkrigstid helt opp til postmodernisme. Enkelte hus er mye ombygd og påbygd. Området kan oppfattes som en egen grend da det er atskilt fra Askveien av jernbanen. Fyllingen som jernbanelinjen ligger på stenger av området mot sør.

Like øst for Ringveiens jernbaneundergang ligger en gruppe eneboliger mellom jernbanelinjen og Askveien. Husene ligger i en bratt skråning nedenfor jernbanelinjen. De fleste boligene virker forholdsvis nye. Askveien sør for boliggruppen er tegnet inn på militært kart over Norderhov fra 1837, revidert flere ganger etter 1863.

Lokaliteter

Det eldste av de registrerte husene i området er bolighuset i Myrveien 21. Deler av huset er en toroms tømmerstue som ble flyttet hit i 1880. Huset er i dag påbygd, panelt og vinduer er skiftet og det har mistet mye av sitt opprinnelige preg.

Bolighusene i Myrveien 15, Ringveien 8 og 10 er bygd omkring århundreskiftet. Alle er bygd i sveitserstil, i dag er det bare enkelte elementer igjen, som takutlegget og de typiske takbjelkene. Bolighuset i Myrveien 32 ble bygd i 1894. Huset har hatt utvendig trapp som er bygd inn. Huset er kledd med plater i dag.

Bolighuset i Askveien 34 er også fra århundreskiftet. På denne eiendommen ligger en bakeribygning som er ute av drift, samt to uthus.

Bolighusene i Askveien 13, Myrveien 7, 16, 18, 20 og 30, samt Ringveien 1 og 5 er bygd i perioden 1904 til 1918. Mange av husene er laftet, men har tilbygg i bindingsverk. I Ringveien 5 har det vært skyss-stasjon. Myrveien 18 skiller seg fra de øvrige ved å være bygd i plankelaft med utkraget annen etasje i nyromantisk stil. Huset er autentisk.

De øvrige registrerte husene er udaterte, men de er bygd før 1920.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Bebyggelsen i lokaliteten Ringveien/Myrveien er en god dokumentasjon av boligbygging opp gjennom tidene. Spesielt må nevnes de små sveitserhusene like ved jernbaneovergangen i vestenden som forholdsvis autentiske. Området har stor kulturhistorisk interesse.

Beskrivelse av korridoren

Dobbeltsporet er planlagt lagt langs eksisterende linje i dette området.

Konfliktvurdering

Her kan oppstå konflikter ved utvidelse til dobbeltspor i forhold til de husene som ligger nærmest linjen i dag, særlig i vestenden av området. For området som helhet bør ikke en utvidelse skape store konflikter.

Kulturmiljø 12 Hønefoss sentrum sør

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 051-5-4 og CK 051-5-3

Avgrensning

Området avgrenses til bebyggelsen på begge sider av jernbanelinjen. På sør/østsiden følger grensen St.Olavs gate, Flattums gate, Stabells gate og Soknedalsveien. På vestsiden går grensen ved Teglverksveien, Riperbakken og Helgeshaugen.

GNR: 45, 318

Registrerte lokaliteter

St.Olavs gt. 1 (318/408)

St.Olavs gt. 3 (318/410)

St.Olavs gt. 5 (318/412)

St.olavs gt. 7a(318/414)

St.Olavs gt. 7b(318/414)

Flattums gt. 4 (318/389)

Flattums gt. 6 (318/396)

Flattums gt. 2 (318/391)

Stabells gt.8 (318/381)

Sokndalsv. 2 (318/459)

Riperbakken 2 (45/89)

Riperbakken 8 (45/101)

Riperbakken 18(45/21)

Riperbakken 20(45/60)

Teglverksveien 1(45/31)

Teglverksveien 3(45/7)

Helgeshaugen 4 (45/43)

Helgeshaugen 11 (45/294)

Naturgrunnlag/arealbruk

Det sentrale området i Hønefoss er i dag Søndre torg og gågateområdet i Storgata, men grensene mellom sentrum og utenforliggende områder er til dels flytende. Nordre torg og Rådhuset oppfattes i dag som perifere i forhold til sentrum, mens den viktige sentrumsaksen fra Søndre torg til kirken er brutt av den sterkt trafikkbelastede Kongens gate.

Jernbanestasjonen ligger i skråningen vest for sentrum.

Den vesentlige del av bebyggelsen lå i 1850 til 1880 på nordsiden, på Øya og rundt apoteket i Stabells gate. Deler av bebyggelsen langs St.Olavs gate og Stabells gate er eldre enn byens første reguleringsplan fra 1856 og følger topografien i området. Det er her den viktigste handelen ble lokalisert. Frem mot 1. verdenskrig fikk byen sin struktur. Både på nordsiden og sørsiden av fossen finner man således områder med eldre bebyggelse som har stor kulturhistorisk verdi for byen. Viktige ferdselsveier over Ringerike gikk fra gammelt av utenom Hønefoss, men etterhvert som jernbane og nye veier ble anlagt fra siste halvdel av 1800-tallet, kom byen til å bli et trafikkknutepunkt på Østlandet. Gjennomgangstrafikken ble nå tvunget innom byens sentrum. I Hønefoss-distriktet ble rutebilen første gang tatt i bruk i 1910. Bussen ble etterhvert det viktigste middel til å oppretholde forbindelsen mellom Hønefoss og andre bygder. I 1939 ble den nye rutebilstasjonen i sentrum tatt i bruk.

Historikk

Stabells gate var den viktigste gate rundt 1850-årene, og da jernbanen kom, ble Stabells gate forbindelsen mellom stasjonen og Søndre torg og dermed byens viktigste handelsområde. Det var opprinnelig en homogen, tett trehusbebyggelse i to etasjer med langfaseden langs gateløpet og bakgårder med uthus. Ut mot gaten forretninger i første etasje med boliger over. Opprinnelig trehusbebyggelse ble reist fra 1850 og utover.

Med industrialiseringen kom

jernbaneutbyggingen, noe som fikk stor betydning for byen. Betydelige treforedlingsbedrifter ble etablert og det ble bygd kraftstasjon ved fossen. Hønefoss teglverk ble anlagt i 1868 i Riperbakken. Det hadde tidligere vært flere teglverk i drift i kortere perioder. Teglverket ble drevet med hester og håndkraft, men i 1896 fikk man elektrisk kraft. Verket ble det første teglverk i landet som ble drevet elektrisk. I 1901 ble det satt opp kalkovn og i 1913 kom det sag og nytt mursteinsmaskineri. Verket sysselsatte 40 mann i 1915. Hønefoss teglverk ble nedlagt rundt 1956-58 og området er utbygd til boliger. Teglverkets direktørbolig, funksjonærbolig og en arbeiderbolig står fremdeles, men alle bygningene er sterkt ombygd.

Lokaliteter

ST.OLAVS GT 1 (318/408)

Forretningsgård på hjørnet av St.Olavs

gt/Flattums gt. Bygd på slutten av 1800-tallet, oppmåling fra 1898. Bygd i tegl og bindingsverk.

ST.OLAVS GT 3 (318/410)

Bygd på slutten av 1800-tallet, oppmåling fra 1898. Ble tidligere kalt for Kafe Stupinn. I dag er det butikk i kjelleretasjen og leilighet over.

ST.OLAVS GT 5 (318/412)

Forretningsgård bygd ca. 1880. Teglsteinsmur i kjelleren, etasjen over er laftet, over denne er det bindingsverk. Opprinnelig butikklokale i kjeller og fire leiligheter i etasjene over. I dag er det forretning i kjelleren og hybler i etasjene over. Uthus bak forretningsgården i bindingsverk. Bygd i begynnelsen av 1900-tallet.

ST.OLAVS GT 7A (318/414)

Forretningsgård bygd ca 1880. Kjelleretasjen i tegl, etasjene over i tre.

Opprinnelig bygd til forretningsdrift i kjelleren, med leiligheter i etasjene over. Samme funksjon idag. Lagerbygning bak forretningsgård, bygd i begynnelsen av 1900-tallet. Tegl og laftet. Var tidligere pølsemakeri, kalt "Slaktehuset".

ST.OLAVS GT 7B (318/414)

Forretningsgård bygd på slutten av 1800-tallet. Kjelleretasjen i tegl, etasjene over i tre. Samme funksjon i dag. Uthus bygd i begynnelsen av 1900-tallet. Bindingsverk.

FLATTUMS GT 4 (318/389)

Opprinnelig kommunal bolig med forretning i kjelleretasjen. I 1930-40-årene var det leiegård for 4-5 familier. Bygd på slutten av 1800-tallet. Kjelleretasjen murt i betong. Bolig over er laftet. Lagerhus bygd tidlig på 1900-tallet. Tegl og bindingsverk.

FLATTUMS GT 6 (318/396)

Opprinnelig bygd til kinodrift, Hønefoss Verdensteater. Skal være bygd i 1912 i tegl. Første etasje har hatt ulike forretninger. Leiligheter i annen og tredje etasje.

FLATTUMS GT 2

Frelsesarmeens hovedbygging er fra 1890.

STABELS GT 8 (318/381)

Grand Hotell. I 1803 ble Flattum Gjestgiveri etablert. Det fungerte som gjestgiveri og skysstasjon. Fløyen mot Stabells gate ble revet i 1912 da den nåværende fløyen mot gata ble reist. Den nye fløyen ble bygd i tegl i jugendstil, den er fortsatt intakt. Den andre fløyen - gamlebygningen - ble bygd i 1858 i utmurt bindingsverk. Bygningene ble kalt Jernbanehotellet fram til 1913 da det fikk

navnet Grand Hotell. Stallen til Grand Hotell ligger i bakgården til hotellet. Bygd ca 1809. Pusset tegl i første etasje, bindingsverk i annen. Bygningen var opprinnelig fjøs m/grisehus og stall for skysshester. Ombygd i 1950-årene. I dag tomflaskelager.

SOKNEDALSVEIEN 2 (318/459)

Tidligere bolig for driftbestyrer ved Hønefoss Brug. Dette tømmerhuset øverst i Stabells gate skal være bygd i første halvdel av 1800-tallet og er et av de eldste husene som er tilbake på sørsiden. I dag forretning i første etasje mot gaten og bolig i annen etasje.

RIPERBAKKEN 2 (45/89)

Arbeiderbolig for Hønefoss teglverk, fra slutten av 1880-årene, laftet med tilbygg i bindingsverk. Huset er ombygd og har ikke bevart sitt opprinnelige preg.

RIPERBAKKEN 8 (45/101)

Bolighuset er fra rundt 1905, bygd i laft med tilbygg i bindingsverk. Vinduer skiftet og huset kledd i 1950-årene. Påbygg fra 1976. Huset har i dag mistet sitt opprinnelige uttrykk.

RIPERBAKKEN 18 (45/21)

Bolighuset ble bygd i 1860, eldste del er tømmerlaft, tilbygg i plankelaft og bindingsverk. Det har halvannen etasje, trappen bygd inn i 1920. Vinduene er skiftet. Påbygg og tilbygg senest i 1993. Uthus på eiendommen fra begynnelsen av 1900-tallet.

RIPERBAKKEN 20 (45/60)

Eldste delen av huset skal være flyttet fra Glatved hotell. Huset har et tilbygg i

vinkel. Uthus på eiendommen bygd på begynnelsen av 1900-tallet.

TEGLVERKSVEIEN 1 (45/31)

Bolighuset ble bygd ca. 1900. Huset ble bygd som funksjonærbolig for Hønefoss Teglverk. Det er laftet med tilbygg i bindingsverk. Opprinnelig firemannsbolig i to etasjer. Ombygd i 1960-årene; annen etasje revet. Huset er i dag fullstendig ombygd.

TEGLVERKSVEIEN 3 (45/7)

Bolighuset ble bygd ca. 1870. Det har vært direktørbolig for Hønefoss Teglverk. En rekke ombygginger mellom 1930-årene og 1978. Huset er helt uten opprinnelig preg.

HELGESHAUGEN 4 (45/43)

Bolighuset ble bygd ca. 1900, laftet og med tilbygg i bindingsverk. Det har tidligere hatt sveitserstil.

HELGESHAUGEN 11 (45/294)

Bolighuset ble bygd i 1912 i jugendstil. Det har mansardtak og originale vinduer og har bevart mye av sitt opprinnelige preg.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Deler av bebyggelsen langs Flattums gate og St.Olavs gate er muligens eldre enn den første reguleringsplanen fra 1856 og følger topografien i området.

Gateløpet Stabells gate/Sokndalsveien har flere eldre bygninger av tildels meget høy verdi, spesielt den vestre fasaderekken.

Bebyggelsen er med å fremheve det organiske gateløpet som en kontrast til den rettvinklede gatestrukturen som dominerer i Hønefoss.

Den gamle ferdselsveien fra Hønefoss til Soknedal og Hallingdal gikk opp den bratte Riperbakken ved Grand Hotell. Det var kongevei og eneste forbindelsen til Hallingdal. I 1861 ble Nyveien fra Søndre torg bygd for å unngå den bratte

Riperbakken.

Beskrivelse av korridoren

Dobbeltsporet er planlagt langs eksisterende linje, Randsfjordbanen, gjennom området. I dag går banen på høy fylling inn mot stasjonen fra syd. Utvidelse til dobbeltspor vil være arealkrevende på grunn av høye fyllinger.

Konfliktvurdering

Områdene St.Olavs gate, Flattums gate og Stabells gate blir sterkt berørt ved utvidelse til dobbeltspor på grunn av de arealkrevende fyllingene som er nødvendige her. Konfliktene blir størst ved Grand Hotell.

TRASEALTERNATIV 6

Kulturmiljø 13 Vegårdsfjordingen/Åsa

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CK 050-5-2

Avgrensing

Fleskerud skytebane danner grense mot nord. Gårdene Østby, Fleskerud og Dæli avgrensner området mot sør og vest. Driftsveien fra Østby opp mot Krokskogen danner grense mot øst.

GNR: 22, 23, 25

Registrerte lokaliteter

Østby (22/1) 13 01

Fleskerud (23/1) 13 02

Dæli (25/1,6) 13 03

Planstatus/vernestatus

Ultvedttjernet og et område rundt vannet er båndlagt som verneområde etter PBL 20-4 nr.4

Naturgrunnlag/arealbruk

Geologisk sett ligger kulturmiljøet på grensen mot Oslofeltet. Grunnen består for en stor del av kalkstein og skifer. Naturen veksler mellom store skogsområder som stiger mot Krokskogen og jordbruksbygder. Kulturlandskapet kan karakteriseres som halvåpent jordbrukslandskap. Skogsområdene har hatt stor betydning for bosetningen. Tømmerdriften, men også jakt, fiske og seterbruk har vært viktige sider ved landbruket i dette området.

Gjennom kulturmiljøet går det gamle tømmer- og seterveier fra Åsa opp til Håvardsetra og Ingeborgsetra på Krokskogen. På østsiden av Steinsfjorden

var det allmenningsrett til fiske.

Gårdene i dette kulturmiljøet utgjør de nordligste arealer i et jordbruksområde som stiger nordover fra Steinsfjorden. Idag driver gårdene ensidig korndyrking. Skogbruket har fortsatt betydning.

Gården Østby har et større hytteområde øst og nord for gården.

Fleskerud skytebane, som disponeres av forsvaret, opptar arealene lengst nord i området.

Historikk

Forsvarets skytebane ved Fleskerud ble etablert i 1904 og husmannsplassene Mastebråtan og Sion under Fleskerud måtte rives. Banen ble ombygget i 1959. Da ble blant annet skyteretningen endret og den er nå fra vest mot øst. Tidligere var skyteretningen nord/sør. På grunn av endringer i skyteretningen er terrenget rundt banen fullstendig gjennomskutt. I området står både gamle og nye skivebuer. Skytebanen ble brukt av soldater fra Hvalsmoen og Helgelandsmoen som lå i telt i området i sommerhalvåret. Offisermessia og marketenteriet ligger like øst for Fleskerud gård. Begge er ombygget til hytter. Innenfor skytebanen ligger blanderingsgravene hvor vaktpostene lå. I bunnen er det murer, over var de dekket til med kvister o.l. Latrinene står fremdeles.

Skytebanen ble brukt av tyskerne under krigen. Da ble en mannskapsbrakke flyttet hit fra Eggemoen. Murene etter denne står fremdeles ved Fleskerud gård.

Skytebanen er fremdeles i bruk.

Lokaliteter

FLESKERUD (23/1) 13 01

Gården ligger med utsikt sørover mot Steinsfjorden, mot øst stiger den bratte skogkledte åskanten opp til Krokskogen.

Bygningene på Fleskerud er fra 1942. Fleskerud har drevet allsidig jordbruksdrift med korn, høy, poteter, grønnsaker samt med stor-og småfe. Gården har beiterett på Krokskogen. Skogbruket har spilt viktig rolle. Kulturlandskapet er idag preget av korndyrking, i hovedsak bygg. Gården har fra 1904 leid ut arealer til forsvarets skytebane. Fleskerud hadde kantinerrettighetene til skytebanen.

Husmannsplasser: Mastebrautan og Sion.

ØSTBY (22/1) 13 02

Østby ligger like øst for Fleskerud. Videre østover står bratte åsrygge opp mot Krokskogen. På vestsiden er det jordbrukslandskap.

Bolighuset har en toetasjes tømmerdel, opprinnelig en midtgangsbygning, trolig fra tidlig på 1800-tallet. Huset ble påbygd i 1921-22 og restaurert i 1969 og 1985. Foran døra ble det bygd et inngangsparti ca. 1850. Tømmerhuset ble panelt i 1875. Huset er idag svært ombygd og bærer lite preg av den opprinnelige bygningen.

Stabburet er fra 1907. Låven har en tømmerdel og en bindingsverksdel. Bindingsverket er håndteljet og er trolig satt opp før 1900. Låven er lite endret. Smia kan være fra tidlig på 1800-tallet. Bryggerhuset har stor, gammel bakerovn og kan være fra 1800-tallet. Kårbygningen ble reist rundt 1960.

Gården drev februk frem til 1960-årene, men hadde sau til 1984. Den inngjerdede

havna ved tunet brukes fremdeles til hestebeite og gir kulturlandskapet variasjon. I dag dyrkes det hovedsaklig korn; hvete og bygg, men også oljevekster.

På Østbys grunn, like øst for gården, ligger et hytteområde som ble utbygd i 1960-årene med ca. 20 hytter.

Bekken som renner på østsiden av tunet ble demmet opp i 1905. På nedsiden av dammen lå et kraftverk som drev treskeverket. Det er ikke rester igjen etter dette. Fra 1950 ble dammen brukt til settefisk. Nord for denne dammen ble det rundt 1980 laget en ny oppdrettsdam for ørret. I senere tid er bekken mellom dammene lukket og endel av den tidligere vegetasjonen langs bekken er borte.

Like ved det sørøstlige tunnelpåhugget ligger rester etter et kalksteinsbrudd.

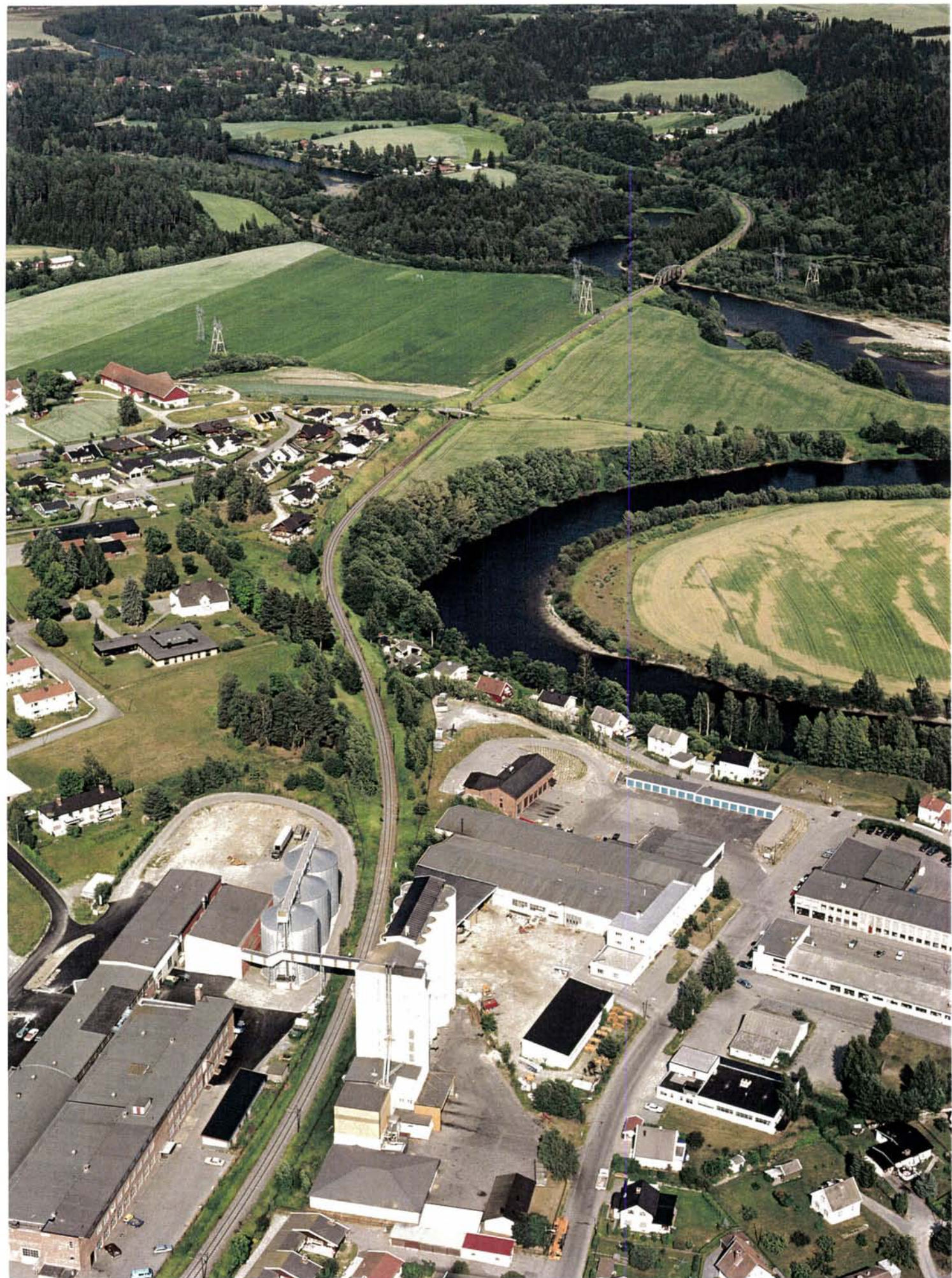
Østby har husmannsplassene Persløkka, Rønnersengene og Engebakken. Ingen av plassene har bygninger idag, men det er rester etter kjellergrøpene.

Østby har seter ved Ingeborgsetra på Krokskogen

DÆLI (25/1,6) 13 03

Dæli ligger vest for Fleskerud. Gården er adskilt fra jordbrukslandskapet rundt Fleskerud og Østby med en liten skogteig. Gården er omgitt av skog mot nord, øst og vest og tunet ligger midt i gårdens eget jordbrukslandskap. Den bratte åskammen mot Krokskogen danner avslutningen mot nordøst. Sørover er det utsikt mot Steinsfjorden. Ved smia står et sjeldent stort lindetre.

Bolighuset er en midtgangsbygning i halvannen etasje. Huset har bevart mye av det opprinnelige preget utvendig og er av de få som har bevart "ringeriksstilen". Huset er trolig fra begynnelsen av 1800-tallet, mulig eldre.

Stabburet er gammelt. Stabburstrappa er bygd på den karakteristiske måten for området; av ringeriksstein og med kolossale heller på toppen. Smia er gammel. Låven er fra 1945-46.

Gården drev fruktdyrking, særlig epler, til rundt 1950. Før krigen ble det også drevet grønnsakdyrking. Gården drev blant annet salg av ringerikspoteter. Rester av eplehagen finnes fremdeles på nordsiden av bolighuset. Gården hadde sauer til 1989. Tidligere også storfe.

I dag drives det hovedsaklig kornproduksjon. Kulturlandskapet er preget av korndrift, men i kanten mot skogen på vestsiden av gården, er det fremdeles preg av havnehage og beitemark. Der åkrene slutter overtar skogen.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Området representerer en annen type driftsform enn flatbygdene nedenfor. I Åsaområdet spiller bruken av skogen en mer fremtredende rolle. Skogen er en viktig del av nærmiljøet, også i

friluftslivssammenheng. Kulturlandskapet på sørsiden av den planlagte traseen har bevart endel av det eldre preget til tross for ensidig korndyrking. Det skyldes blant annet åkrenes størrelse og kantvegetasjon. Både Østby og Dæli har eldre, godt bevarte bygninger

Beskrivelse av korridoren

Korridoren kommer ut av tunnel ca. 400 m rett øst for Østby (22/1). Dagstrekningen, som er ca. 600 m, går i nordvestlig retning og passerer gården Fleskerud (23/1) ca. 200 m på nordsiden. Tunnelpåslaget i vest er like ved veien mellom Fleskrud og skytebanen.

Konfliktvurdering

Alternativ 6, slik det er planlagt i dag vil trolig skape en viss konflikt på grunn av nærheten til gårdstunene. Løpet vil neppe skape store barrierer mot utmarka. Dagstrekningen krysser ingen veier. Ingen konflikt med automatisk fredede kulturminner.

Hyttegrenda til Østby blir sterkt berørt.

Kulturmiljø 14 Randselva

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CK 051-5-1

Avgrensning

Området avgrenses i øst og sør av Randselva. I nord følger det eiendomsgrensen for Hov gård og Hvalsmoveien. Mot vest går grensen langs Hønen Terrasse og videre mot tettbebyggelsen nordvest for Hov.

GNR: 87, 95

Registrerte lokaliteter

Hov gård (87/1)

Hønen gård (86/1)

Naturgrunnlag/arealbruk

Området ligger i overgangssonen mellom bybebyggelsen og jordbrukslandskapet. Bebyggelsen ligger på sandmæler med bratt skråning ned mot elva. Lange tanger er formet etter elvas slynger.

Området ligger utenfor den opprinnelige kjøpstadens grenser, tidligere Norderhov kommune, nærmere bestemt Haug sogn.

Roabanen går gjennom området.

Historikk

En gammel ferdselsvei gikk tidligere gjennom området. Veien er omtalt i "Norges land og folk" fra 1895: "Bygdevei B6: Fra Hønefos fører vei forbi gaardene Hof, Alme og Nerstad til Egge. Gammel vei med svære bakker ved Egge. Ogsaa fra Egge til Randsfjorden er der kjørbær privat vei."

Dette var tidligere landbruksområde utenfor Hønefos by. Etter kommunesammenslåingen i 1963 ble mye av jorda utlagt til boligfelt, men det er fortsatt jordbruksdrift her.

Lokaliteter

HOV GÅRD (87/1) 14 01

Automatisk fredede kulturminner

Tidligere funn

Ingen.

Registrering

På den høyestliggende delen og i den lavere liggende del mot øst er jorda stedvis nokså sanddholdig. Her ble det funnet et flintavslag(x64) og en bronse/kobber knapp(x65).

Åkeren inneholder en del kokstein og slagg.

Nyere tids kulturminner

Gårdstunet på Hov ligger på en høyde med jorder som skråner ned mot Hovsenga, tangen ut i Randselva, og Randselva. Bebyggelsen er hovedsaklig i sveitserstil. Nytt boligfelt fra 1980-tallet på sørsiden av gårdstunet, ellers er tunet omkranset av jorder.

Gården er i dag i kommunens eie, og blir bortforpaktet.

HØNEN GÅRD (86/1) 14 02

Gårdstunet har en fin beliggenhet på høyden over Randselva.

Hovedbygningen er en empirebygning, alder ukjent. Midtkammerbygning i halvannen etasje med halvvalmtak. Nye bygninger er bygd ved hovedbygningen.

Hønen gård eide tidligere grunn helt ned til Hønefossen, ca 2 km sørvest for gårdstunet. Det var bonden på Hønen i

Haug som eide den første oppgangssaga ved fossen. Navnet på fossen og byen kommer altså fra gården Hønen. Etter opprettelsen av kjøpstaden Hønefoss i 1852, ble deler av gårdens grunn liggende innenfor byen, mens en del ble liggende utenfor. Idag går byens tettbebyggelse helt nord til gårdens eiendomsgrense.

Idag holder Norges Blindforbunds abbedisenter til på Hønen.

Beskrivelse av korridoren

Korridoren kommer inn på eksisterende trase like øst for Randselva og tenkes lagt parallelt med denne, som dobbeltspor gjennom området. Dobbeltsporet må krysse Randselva på ny bru.

Vurdering av kulturhistorisk

verdi

Den kulturhistoriske verdi ligger i at Hønen gård har git navn til byen. Hovedbygningene på Hønen og Hov er interessante. Området ved selve gårdene blir ikke berørt av dobbeltsporet, men en ny bru ved Randselva må ta hensyn til landskapet.

Konfliktvurdering

Utvidelse til dobbeltspor vil skape konflikt for automatisk fredede kulturminner sydøst for Hov. Ingen konflikter for nyere tids kulturminner i området ved Hov og Hønen. Det er viktig at en ny jernbanebru over Randselva får god utforming og at kulturlandskapet på vestsiden av Randselva tas hensyn til i størst mulig grad.

Kulturmiljø 15 Bisenter Øvre Hønengata

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CK 051-5-1

Avgrensing

Området avgrenses av Hønengata i vest, Industrigata i nord, jernbanen i sør og Kongshaugen i øst.

GNR: 86

Registrerte lokaliteter

Industrigata 4 (86/263)

Hønengata 67 (86/250)

Hønengata 65 (86/560)

Naturgrunnlag/arealbruk

Forretnings- og industriområde lokalisert mellom Roabanen og Hønengata.

Hønengata er hovedgjennomfartsåre gjennom nordsiden av byen. Området ligger like utenfor grensen til den opprinnelige kjøpstaden, altså i Norderhov kommune.

Historikk

Ullerålgata sør for jernbanelinjen er en del av den gamle ferdselsveien som gikk fra Hønefossen mot Hønen og Hov. Gata bryter med kvartalsstrukturen. På nordsiden av jernbanelinjen gikk veien over nåværende industriområde og videre mot Hønen og Hov.

Da Roabanen kom i 1909 fikk Hønengata jernbaneundergang under linjen.

Bisenteret Øvre Hønengata bærer mer preg av å være en knoppskyting til Hønefoss sentrum enn å være et selvstendig senter. De sentermessige funksjonene grupperer seg nokså tilfeldig langs rv.35 Hønengata. Området bærer ikke preg av et bevisst planlagt

senterområde. Utviklingen har skjedd ved at fraflyttede fabrikklokaler er blitt tatt i bruk til forretningsvirksomhet.

Det meste av bebyggelsen er bygd etter krigen. Noe spredt bebyggelse fra før 1940.

Lokaliteter

INDUSTRIGATA 4

Bygningene er gamle fabrikkhaller bygd i tegl og betong med sidespor fra jernbanelinjen. Huser i dag Høsveis næringspark med en ganske blandet virksomhet. Nyere hall påbygd mot nord og flere påbygg mot øst. Eldste del trolig fra mellomkrigstiden eller like etter krigen.

HØNENGATA 67

Hønengata 67 er en tidligere fabrikkbygning i tegl, 2 1/2 og 3 etasjer. Påbygd og ombygd spesielt på baksiden. Huser i dag diverse virksomheter, blant annet aftenskole og pub. Eldste del trolig fra mellomkrigstiden eller like etter krigen.

HØNENGATA 65

Hønengata 65 er en teglsteinsbygning i halvannen etasje som står i hjørnet Hønengata - jernbanebrua. Kan være fra 1950-tallet.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Bygningene kan ha en viss interesse som industriminne, men de har neppe stor kulturhistorisk verdi.

Beskrivelse av korridoren

Ved området Industrigata/Hønengata er det to traseforslag. Det ene er dobbeltspor langs eksisterende linje. Det andre er et utrettingsalternativ hvor traseen legges gjennom industriområdet.

Konfliktvurdering

Området blir sterkt berørt ved trasealternativ 6 med utretting av linjen. Ved å legge dobbeltspor langs eksisterende trase oppstår det neppe konflikter.

Kulturmiljø 16 Blyberberghaugen og boligområder langs Roabanen

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 051-5-4 og CK 051-5-3

Avgrensing

Blyberghaugen ligger på en høyde opp fra fossen, i le av St.Hanshaugen. Blyberghaugen avgrenses av Bergensbanen, St.Hanshaugen og Nordre Park. Kulturmiljøet avgrenses videre av eneboliger mellom Westheims gate/Storløkkaveien og jernbanelinjen, og eneboliger mellom Slettåkerveien og jernbanelinjen.

GNR: 317, 86

Registrerte lokaliteter

Lagesens gt. 2 (317/332)
Lagesens gt. 3 (317/333)
Lagesens gt. 5 (317/336)
Lagesens gt. 10 (317/341)
Lagesens gt. 11 (317/342)
Lagesens gt. 12 (317/343)
Lagesens gt. 13 (317/344)
Lagesens gt. 14 (317/345)
Lagesens gt. 19 (317/352)
Lagesens gt. 20 (317/353)
Lagesens gt. 26 (317/391)
Brandalsgt. 15 (317/367)
Brandalsgt. 20 (317/370)
Ankersgt. 19 (317/263)
Blyberggt. 2 (317/359)
Blyberggt. 6 (317/362)
Molvaldgt. 8 (317/378)
Hammerbrogt. 9 (317/330,331)
Tverrveien 1 (086/495)
Tverrveien 2 (086/498)
Tverrveien 3 (086/490)

Westheimsgt. 7 (086/740)
Westheimsgt. 8 (317/384)
Westheimsgt. 12(317/386)
Westheimsgt. 14(317/387)

Grensegt. 2(317/442)

Slettåkerveien

Naturgrunnlag/arealbruk

Områdene ved fossen utgjorde den første bebyggelsen etter at Hønefoss fikk kjøpstadsrett i 1852. Her ligger den eldste bebyggelsen i byen. Området er sterkt belastet av gjennomgangstrafikk i Lagesens gate til vestsiden av jernbanelinjen.

Boligområdene på vestsiden av Roabanen er strukturert langs jernbanelinjen. Området ligger like utenfor den opprinnelige kjøpstads grenser, i tidligere Norderhov kommune. Dette er opprinnelig forstadsbebyggelse som i dag er innlemmet i byen. Rabbaveien er hovedtrafikkåre fra boligområdene på vestsiden av jernbanelinjen til sentrum.

Historikk

Den første bebyggelsen i Hønefoss grodde opp på nordsiden av fossen og på Øya i tilknytning til aktivitetene ved sagbrukene på slutten av 1600-tallet. Folk fra distriktene omkring søkte seg da til Hønefoss for å skaffe seg arbeid. Etterhvert bygde de boligene sine i områdene Blyberghaugen og Øya. Bebyggelsen bestod av trangbodde arbeiderboliger, og området hadde lav sosial status. Bebyggelsen vokste fram uten noen form for regulering.

Folketellingen i 1865 viser at det var 35 husholdninger på Blyberghaugen, eller Bergfjerdingen som den også ble kalt, Holdebakken ble også brukt. Det var 126 mennesker som hadde 25 hus til rådighet.

Da Bergensbanen over Roa gjennom Hønefoss og Hallingdal ble åpnet i 1909,

ble strøket nord og vest for St.Hanshaugen omregulert. Roabanen følger den opprinnelige kjøpstadens grenser. Bebyggelsen her følger jernbanens krumning, og er bygd i perioden fra åpningen av Bergensbanen og framover mot 2.verdenskrig. De fleste husene er likevel bygd etter 1920-årene og frem til etter siste krig.

Lokaliteter

BLYBERGHAUGEN

Bebyggelsen på Blyberghaugen bestod opprinnelig av laftede småhus i en etasje. Fra slutten av 1800-tallet ble husene ombygd og kledd med panel. På Blyberghaugen står fortsatt mange av disse husene tilbake. Noen av husene er forfalne, mens andre er godt vedlikeholdt. Flere hus er imidlertid ombygd og påbygd også i senere tid. Enkelte av de eldste husene har en eller flere vegger i

bindingsverk med kubbe og leire. Det gjelder bolighuset i Ankersgt 19A, Lagesens gt 13 og 19. Det siste huset har vært fløtningsstue.

Av de registrerte husene er det fire bolighus som har vært plassert under Hønen gård. Det er Tverrveien 1, 2 og 3 samt Lagesens gt. 26. Husene ligger like inntil fyllingen for jernbanelinjen, på vestsiden. Denne bebyggelsen er ikke strukturert langs jernbanelinjen.

På vestsiden av Lagesens gt, nedenfor jernbanen, ligger det flere bolighus med uthus. Bygningene er plassert i eiendomsgrensene på en slik måte at det dannes nokså tette tun. Bebyggelsen er lagt i forhold til et eldre veiløp som ble brutt da jernbanen ble bygd. Eiendommene er Lagesens gt. 10, 12 og 14 samt Brandalsgt. 15.

Bolighuset i Lagesens gate 2 er et halvannen etasjes hus med svalgang som vender ut mot fossen. Vis a vis dette, i Hammerbrogt 9, ble det første meieriet

bygd i 1880. Det er bygd i pusset tegl. Her var det meieri til 1914, da virksomheten ble flyttet til nytt meieri ved siden av jernbanestasjonen. Huset brukes i dag av en videregående skole.

Det eldste av de registrerte husene er bolighuset i Lagesens gate 20. Dette skal være bygd før 1850. Huset har halvannen etasje, er laftet, men kledd og påbygd i 1920. Bolighuset i Lagesens gate 5 er fra 1884. Flere laftede bygninger i en etasje står i Blyberggata 6, Lagesens gate 8 og Lagesens gate 11. Lagesens gate 3 har et laftet bolighus i to og en halv etasje og Blyberggata 2 har et laftet bolighus i to etasjer.

WESTHEIMSGATE

Eneboliger mellom Westheims gate/Storløkkaveien og jernbanelinjen. Boligbebyggelse hovedsaklig strukturert etter jernbanens krumning. Eneboliger i 1 1/2 etasje bygd fra ca 1909 og framover mot 2.verdenskrig. Hus fra ulike stilperioder; sveitser, jugend og nyromantikk. Noen autentiske, enkelte ombygd og påbygd. Boligtomter med hager mot linjen.

SLETTÅKERVEIEN

Eneboligene ligger mellom Slettåkerveien og jernbanelinjen. Boliger har hage mot jernbanelinjen. Sveitserstil, mellomkrigstid og 1950-talls hus.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Blyberghaugen er et kulturhistorisk meget interessant område av byen. Den uregulerte bebyggelsen er en sterk kontrast til den rettvinklede gatestrukturen som dominerer i Hønefoss.

Området for øvrig viser utbygging i flere tidsperioder. De eldste husene hører trolig sammen med utbyggingen av Blyberghaugen. Den andre utbyggingsperioden viser bebyggelse som er strukturert etter jernbanelinjen.

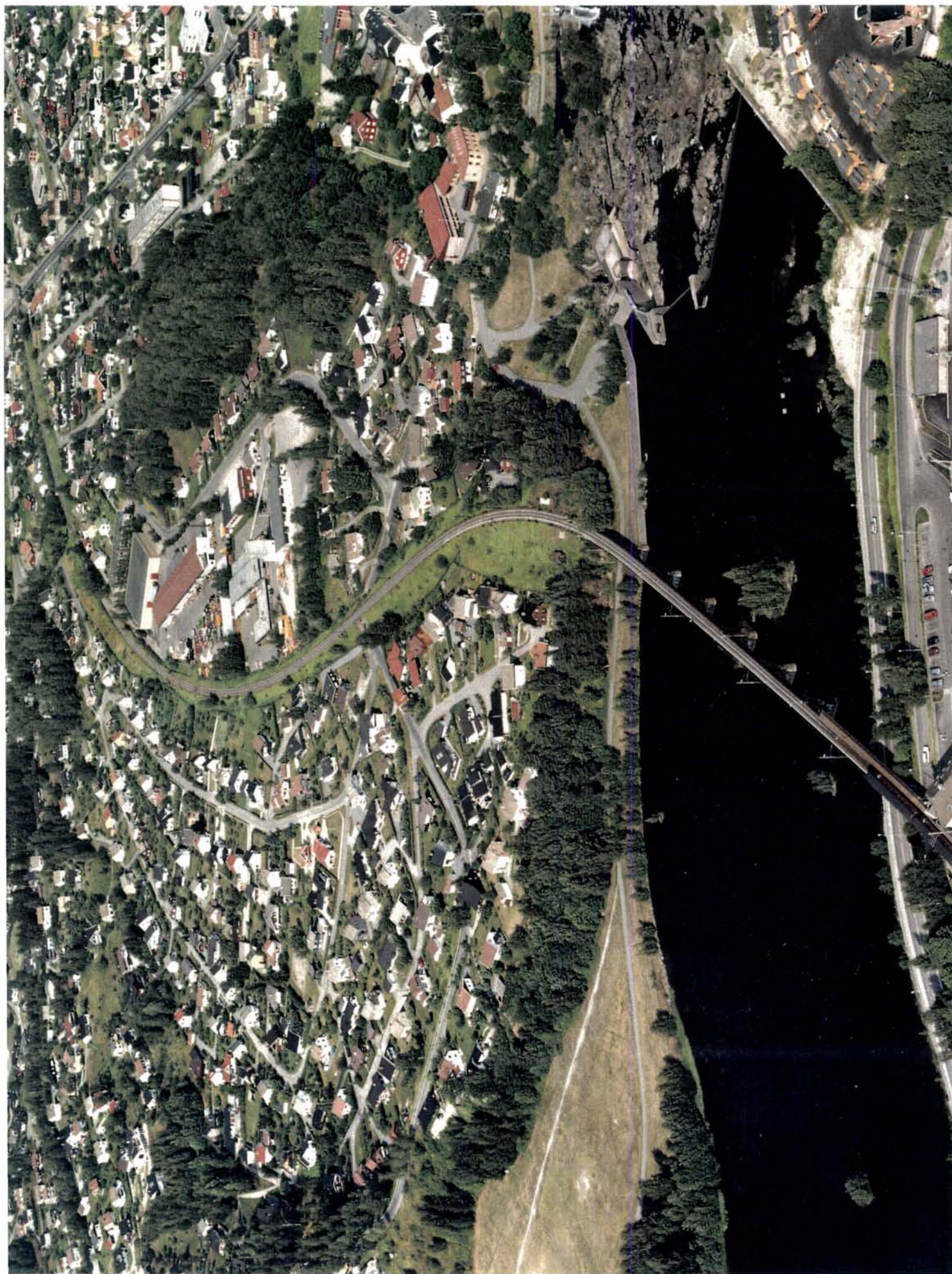
Beskrivelse av korridoren

Den eksisterende linjen skal utvides til dobbeltspor gjennom dette området. I deler av området ligger jernbanen på høy fylling og utvidelse til dobbeltspor vil derfor være arealkrevende.

Konfliktvurdering

Området vil bli sterkt berørt, spesielt hvis ekstra spor blir lagt på østsiden av eksisterende, men også ellers. Enkelte av de eldre husene ligger tett inntil jernbanelinjen.

Direkte konflikt med bygninger fra de tidligere husmannsplassene i Tverrveien. Også direkte konflikt med bygninger i Lagesens gate 14, 19 og 20 og Brandalsgate 15.

Kulturmiljø 17 Stasjonsområdet

Kommune: 0605 Ringerike

Kartblad: CJ 051-5-4

Avgrensing

Jernbanestasjon for persontrafikk og godstransport og Hønefoss Meieri som ligger mellom sporområdet på jernbanestasjonen og Soknedalsveien.

GNR: 49, 4000

Registrerte lokaliteter

Jernbanestasjonen (4000/12)

Jernbanebrua

Meieriet (49/49)

Naturgrunnlag/arealbruk

Stasjonsområdet i Hønefoss ligger mellom Begna og Veienmoen, nedenfor skråningen på nordsiden av Veienmoen. Fra Søndre torg på sørsiden er det en lang bakke opp til stasjonsområdet.

Historikk

Jernbanene er en historisk dokumentasjon på en by i vekst på slutten av 1800-tallet. Ringerikes Meieribolag ble stiftet i 1879 og det første meieriet ble bygd i Hammerbrogate 9. I løpet av en ti-års periode frem, til 1912 økte melkemengden til det tredobbelte, og i 1913 ble det vedtatt å flytte meieriet til en tomt ved Hønefoss stasjon. På tomten stod et stort bolighus som ble benyttet som bolig for meieriets betjening til det ble revet i 1959. Det nye meieriet med lagerbygninger stod ferdig til bruk i 1914. På denne tiden ble Hole Meieri slått sammen med Ringerike Meieribolag til Hønefoss Meieri. I 1928 ble navnet forandret til Ringerikes Meieri.

Så lenge melkemengden var liten var meieriet hovedsaklig et melkesalgmeieri. Det meste av melken ble solgt i Hønefoss

og på ekserserplassene. Senere ble det meste av melken brukt til ysting av fetost. Melkemottaket for meieriet nådde toppen i 1939 med 7,5 mill. liter. Meieriet hadde da 942 gårdsbruk registrert i sitt kartotek. Ringerikes Meieris virksomhet omfattet også omsetning av kraftfor og kunstgjødsel til sine leverandører.

I forbindelse med sentralisering av meieriene er all produksjon nedlagt i 1994. Ringerikes Meieri er i dag grossist for melk og ost.

Lokaliteter

JERNBANESTASJONEN

Byens eldste jernbanestasjon åpnet i 1872. I forbindelse med Bergensbanen ble den nye stasjonen åpnet i 1909 samtidig med jernbanebrua. Den eldste stasjonsbygningen er revet.

Stasjonsbygningen fra 1909 er i to etasjer med høyt valmtak og symmetrisk fasade, buede vindusomramminger og med to vindfang på hver langside.

Hovedbygningen og toalettbygning er begge bygd i sen jugendstil. Bygningene er stort sett inntakt, men nyrestaurert og tilpasset dagens situasjon.

Toalettbygningen er i dag kontor og trallelager.

Lengst vest på stasjonsområdet ligger lokhaller og godslagre.

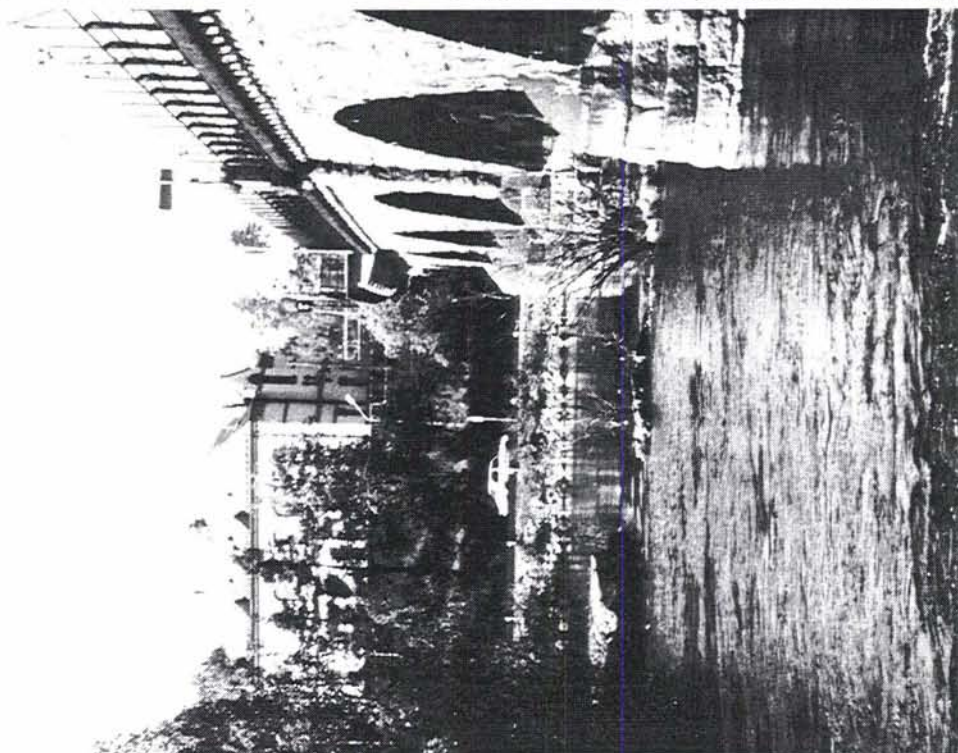
Snekkerverksted, lokstall og oljebu er alle bygd i 1909. Smie fra 1910.

Konduktørbygning, opprinnelig bygd som toalettbygning er fra 1942. Velferdshus og en bygning med kontor, verksted, lager og traktorstall er begge bygd i 1950-årene.

Jernbanestasjonen har en fin beliggenhet ved vannspeilet ovenfor fossen. Stasjonen med jernbanebrua er viktige i bybildet.

JERNBANEBRUA

Byggingen av den store steinbrua over elva ved Hønefoss hørte til de største utfordringene ved byggingen av Bergensbanen.

Brua er et praktfullt byggverk i granitt ovenfor fossen, bygd i bukonstruksjon med ni spenn. Granittblokken midt på brua bærer innskriften " 19 - Haakon den 7de - 09 ".

HØNEFOSS MEIERI

Meieriet ved jernbanestasjonen stod ferdig i 1914. Det er en teglsteinsbygning som er ombygd og påbygd flere ganger. I 1927 kom et tilbygg mot sør i to etasjer. I annen etasje var det bestyrerbolig, i kjelleren ostelager. Samme år ble det satt opp grisehus i betong. I 1932 ble det oppført et

tilbygg mot gårdsplassen for kjerner og kjølerom for smør. I 1950-årene ble meieriet modernisert i to trinn. Først ble melkemottakelsen og tankgalleriet ominnredet. Dernest ble tapperi for konsummelk og innredning av kontorer modernisert. I 1947 ble det bygd et lagerbygg på 600 m² i to etasjer. I første etasje var det andelsvaskeri, butikk og sosiale rom for betjeningen. I annen etasje

var det lager for kraftfor og kunst-gjødsel. I 1958 ble lageret påbygd 235 m² i en etasje for lagring av kunstgjødsel.

Meieriet kjøpte i 1959 en nabetomt hvor det ble bygd et kombinert forretning- og bolighus i to og en halv etasje. Første etasje ga plass til meieriets melkeutsalg, dagligvareforretning og frisørsalong. Ringerikes Sparebank har senere hatt lokaler her.

I 1963 ble det bygd disponentbolig.

Vurdering av kulturhistorisk verdi

Hønefoss stasjonsbygning og jernbanebrua har, sett i sammenheng, stor kulturhistorisk verdi og er en viktig del av Hønefoss's identitet. Både brua og bygningene ble bygd samtidig til Bergensbanens åpning. Med sin granittkonstruksjon over fossen, rammer brua og jernbanen inn det som også i dag er byens sentrum.

Meieriet har karakteristisk beliggenhet ved siden av stasjonen. Bygningene har trolig interesse som industriminne.

Beskrivelse av korridoren

Dobbeltspor langs eksisterende linje inn til Hønefoss stasjon østfra. Over Begna må det bygges ny bru for dobbeltsporet trase.

Konfliktvurdering

Trasealternativ 6 med ny bru over Begna vil komme i sterk konflikt med den gamle jernbanebrua. Jernbanebrua som krysser vannspeilet like ovenfor fossen er viktig i bybildet enten man opplever den fra Hønefossbrua eller fra den andre siden. Ny bru over Begna parallellt med den gamle vil bli en meget stor arkitektonisk utfordring, uansett hvilken side den blir lagt på. Stasjonsbygningen har stor identitetsverdi for Hønefoss og er blant annet derfor bevaringsverdig som kulturminne.

OPPSUMMERING

Avslutningvis skal konfliktene i de enkelte miljøer fremheves, samtidig som de enkelte miljøers konflikter vil bli sett i sammenheng. Det innebærer ikke automatisk at det ikke er konflikter de steder som ikke omtales. Som nevnt i innledningen er dette en konsekvensutredning fase 1, altså en grovmaske registrering av kulturmiljøer, hvor det ikke er arbeidet i dybden med de enkelte lokaliteter. De tunnelforslag som er fremkommet fra NSBs side er tatt med i konfliktpåpekningen. Hvis forslagene endres vil det influere på konfliktpåpekningen.

Gradering av konflikt:

- Konflikt
- Stor konflikt
- Særdeles stor konflikt

Alternativene 2 og 6 er svært ulike med hensyn til konsekvenser for kulturminner. Alternativ 2 har lange dagstrekninger gjennom områder som er lite berørt av store utbygginger som veier og industri. Dette er områder med gammel bosetning og til dels gammel bygningsmasse. Alternativ 6 følger i hovedsak eksisterende linje og det er liten konflikt med kulturminner før den kommer inn i Hønefoss.

Begge alternativer vil imidlertid skape konflikter for den gamle bebyggelsen i byen, ved utvidelse til dobbelspor langs eksisterende linje.

Trasealternativ 2

Dette trasealternativ berører veldig mange kulturminner direkte, men også helhetlige kulturmiljøer. Det vil påvirke hele landskapsrommet i en grad som gjør det

vanskeligt å plassere en jernbane gjennom dette område uten å forstyrre helheten.

Rørvik/Røyse.

Overgangen fra Rørvik til Røyse halvøya vil bli en arkitektonisk utfordring for ikke å bryte bildet av Tyrifjorden som bindeledd mellom det omkringliggende land. Funnpotensialet for steinalderfunn må betraktes som stort i området på begge sider av fjorden, hvor brua og tunnelinnslagene skal være. Rudsødegården vil bli delt og landskapsrommet brutt.

Stor konflikt.

Gjesval/Fekjær

Området omkring Gjesval- og Fekjærgårdene utgjør en helhetlig sammenheng med deres plassering på åsryggen ned mot slettelandet i nord. Funnpotensialet for steinalderfunn er stort. Flyfoto avslører ringer etter fjernede gravhauger i åkeren ved Fekjær. I noen av husene er bevart rester fra eldre bygninger.

Særdeles stor konflikt.

Borgen/Løken.

Det samme kan i store trekk sies om Løken- og Borgengårdene på nordsiden av slettelandet. De ligger også plassert på åsryggen ned mot slettelandet. Funn og faste automatisk fredede kulturminner fra jernalder og fremover taler sitt tydelige språk om plasskontinuitet i dette området.

Plasseringen i landskapet av de to Løkengårdene som ligger tett i hverandre er et annet karakteristisk trekk.

Særdeles stor konflikt.

Gjesval/Borgen/Løken.

Området mellom Gjesval og Borgen/Løken utgjør en enhet. Til tross for at kulturlandskapet er forandret ved overgangen til ensidig korndyrking, er dette et område som inneholder en rekke kulturhistoriske elementer. De gamle strukturene er lette å lese også i dag. Sammenhengen mellom funnene fra steinalder og jernalder gravhauger sammen med gårdenes plassering på åsryggene på begge sider av slettelandet, husmannsplassenes plassering i marginalområdene, den lette adgang til såvel Tyrifjorden som Steinsfjorden, de gamle veiene, alt gir et helhetlig kulturlandskap, med stor pedagogiske verdi.

Særdeles stor konflikt.

Nord for Borgen/Løken.

Området nord for Borgen /Løken opp til Selteveien har rikt varierte funntyper av automatisk fredede kulturminner. Der er store områder med funn fra steinalder og stort funnpotensiale fra denne periode. Ytterligere finnes det spor etter jernalder /vikingetid ved Borgestad og Kjelleberget i form av gravhauger. Hulvei ved Borgestad og Skredshaugen er interessante da de viser det eldste veisystemets orientering. Kulturlandskapet sør i dette området har bevart randvegetasjon mellom jordene frem for de store åpne flater som karakteriserer den moderne åker.

Særdeles stor konflikt ved en plassering i eller på bakken.

En tunnel fra Østeng til Faltinrud vil ikke forstyrre kulturmiljøet i området, men vil ikke være mulig uten å passere området mellom Gjesval og Borgen/Løken.

Sørum

Midtpunktet i området utgjør de 3 storgårdene beliggende på en høyderygg på Steinsletta. Funn og funnpotensialet fra steinalder er stort. Gårdene kan føres tilbake til middelalderen og det er bevart en del eldre bygningsdeler på gårdene. Området henger uvilkålig sammen med husmannsplassene sør for Sørumgårdene, den sosiale lagdeling er veldig tydelig her og bør bevares. En østlig plassering av jernbanen tett ved Sørum gårdene eller husmannsplasserne gjennom Steinsletta vil skjærer landskapet i to dele.

Særdeles stor konflikt.

Lamoen/Busund-Dal

Storelvaovergangen vil være konfliktfylt og en arkitektonisk utfordring. Dal er en lukket husmannsgrend som vil bli berørt hvis banen anlegges rett igjennom området. Konflikten kan unngås ved å gå vest om Madsplassen.

Konflikt.

Hønefoss

Problemerne oppstår først ved St Olavs gate, Flattums gate og Stabells gate, men blir størst ved Grand Hotell som utgjør et problem for seg selv.

Særdeles stor konflikt.

Trasealternativ 6

Denne trase korridor har kun få berøringpunkter med kulturminner. Betraktet under ett er alternativet det mest nensomme mot kulturminnene.

Blyberghaugen.

Her vil en utvidelse til dobbeltspor komme i direkte konflikt med enkelte av bygningene som ligger tett ved linjen både

på øst-og vestsiden. Men det vesentlige er å betrakte Blyberghaugen som en helhet, her er tale om ett av de eldste boligområder i Hønefoss.

Stor konflikt.

Jernbanebrua

Det absolutt største problem ved kryssing

av Begna ved jernbanestasjonen. Dette kulturminnet har stor verdi og bør bevares. En løsningsmodell som vil ivareta dette unike bygningsverk samtidig med publikums adgang til å betrakte den fra alle sider uten forstyrrende elementer, vil bli en stor oppgave å løse arkitektonisk.

Stor konflikt.

KILDER

Litteratur og kilder til landdistrikter

Aschehoug og Gyldendals: Store norske leksikon b.2, b.5 og b.12 Oslo 1981-82

Aslakrud, Reidar/Erik Løken: Helgelandsmoen 125 år. 1868-1993

Backer Ina 1977: Byggeskikker. Throndsen, Ludvig (red): Bygd og by i Norge. Buskerud. 1977

Brenden, Ola (red): Norderhov kommune. Det kommunale sjølstyre 1837 - 1937 - 1945. Oslo 1948

Christophersen, H. O. : Krokskogen i gamle dager. Oslo 1981

Fjeld, Aage (form. i bokkommite): Hole i bilder. 1850-1950

Hole 1981

Granum, Svein Knut (red): Norske gardsbruk. Buskerud fylke b.1 1990

Hansen Vidar 1977: Med utgangspunkt i skogen. Throndsen, Ludvig (red): Bygd og by i Norge. Buskerud 1977

Harsson, Margit Bjørg: Skolehistorie for Hole til 1940. 1987

Hjulstad, Olav: Uthushistorie. Driftsbygninger på norske gardsbruk frå jernalderen til i dag. 1991

Illustreret Norsk konversations Leksikon b.IV. H. Aschehoug & co. Krist. 1910

Lundstad, Martin/Ola Brænden: Ringerikes meieri 1879-1950

Lyse, Lars: Fra det gamle Sundøya. I heftet "Ringerike" 1932/33

Nielsen, Yngvar: Biskop Jens Nilssøns visitasbøger og reiseoptegnelser 1574-1597. Kra.1885

Ringeriksbanen. NSB Baneregion Sør jan. 1993

Ropeid, Andreas: Fra sag til sentrum. 1977. Throndsen, Ludvig (red): Bygd og by i Norge. Buskerud 1977.

Steinhamar, August (red): Norderhov. En fremstilling av herredets utvikling til 1914.

Stokkeland, Kolbjørn: Ringerikes Meieri 100 år. 1979

Strid, Jan Paul: Kulturlandskapets språklige dimension. Ortnamnen. 1993

Throndsen, Ludvig (red): Bygd og by i Norge. Buskerud. 1977

Tveiten, Gunnar: Hole herred. Ringerike. En bygdebeskrivelse 1914

Vibe, Harald: Fra Ringerikes gamle bygningskultur. I heftet "Ringerike" 1948/49

Vibe, Johan: Norges land og folk. Buskerud amt. 1895

Vreim: Gammel bygningskultur på Ringerike. I heftet "Ringerike" 1930

Wiel, Ivar: Beskrivelse over Ringerike og Hallingdals fogderi. 1743. Uttdrag av "Topografisk Journal" Christiania 1802-05 Oslo 1970

Byggekunst nr. 3/1993 Landskapsanalyse Bygdebok for Norderhov?

SEFRAC-registreringer for Hole kommune

KART

Økonomisk kartverk; Sundvollen CK 048-5-1, Vik CK 049-5-3,

Ullern CJ 049-5-4

Topografisk hovedkartserie M711, blad 1815 III,

Hønefoss 1: 50 000

Kart fra 1820-årene fra Hole og Ringerike, 19B2 og 19B6 1:20000

Lommekart over Ringerike, utarbeidet av Carl Schvenzen, 1846

Helgelandsmoen med omegn ca. 1904

Rektangelkart 19B Hønefoss 1872

Kart over gaarden Søndre By 1857

Nyere tids kulturminner. Kartkatalog. Hole Buskerud. SEFRAK

Kommuneplan for Hole 1987-96. Arealdelen

Kommuneplan for Ringerike 1991-2000. Arealdelen

Registrering av veier og stier. Vedlegg til sektorplan for friluftsliv, utarbeidet av Hilde Bendz og Ottar Riis Strøm. 1985

Litteratur og kilder til Hønefoss

Færden, E. M (red): Hønefoss. Byens historie. 1915

Andreas Ropeid: Hønefossboka 1. Sagbruk og sagbruksarbeidere 1600-1800. (1952). Hønefossboka 2. Handverk og industri 1800-1900. (1965). Hønefossboka 3. Kirke og skole - sentrum og service. (1968)

Trondsen, Ludvig (red): Bygd og by i Norge: Buskerud (1977)

Vibe, Johan: Norges land og folk: Topografisk-historisk beskrivelse over Buskeruds amt. 1895

SEFRAK- registreringer i Hønefoss

Areal- og transportplan (ATP) for Hønefossområdet:
- Hovedrapport (okt 1993)

- Sammenendragsrapport (okt 1993)

- Delrapport A9

- Byanalyse (okt 1992)

Kommuneplan 1991-2000 Ringerike kommune. Arealdelen

Utkast til byanalyse Hønefoss. JLM Arkitekter AS (1994?)

KART

Kart fra 1830-årene over Ringerike med bl.a. veier, skysstasjoner og gjestgiverier.

Kart over Norderhov Hovedsogn utarbeidet av militære måleavdelinger i 1827. Revidert flere ganger etter 1863.

Den første reguleringsplanen fra 1856.

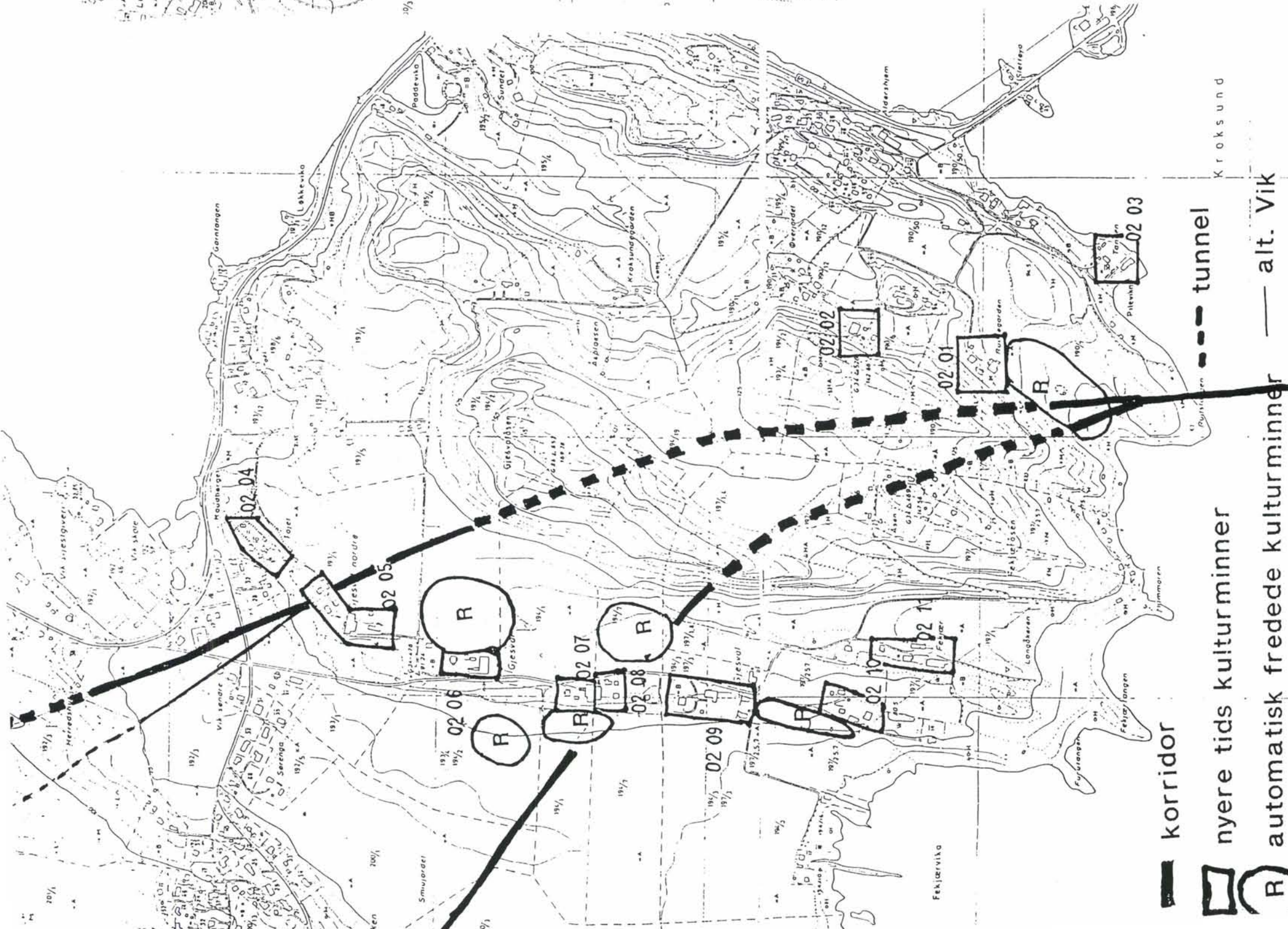
N.S.Krums kart over Hønefoss fra 1888.

N.S.Krums kart over Hønefoss fra 1899, målt opp i forbindelse med den andre reguleringa.

Illustrasjoner

Alle flyfoto er tatt av Fotonor A/S.

Tegninger av fylkeskonservator Geir Helgen.

— korridor

▭ nyere tids kulturminner

R automatisk fredede kulturminner — alt. Vik

--- tunnel

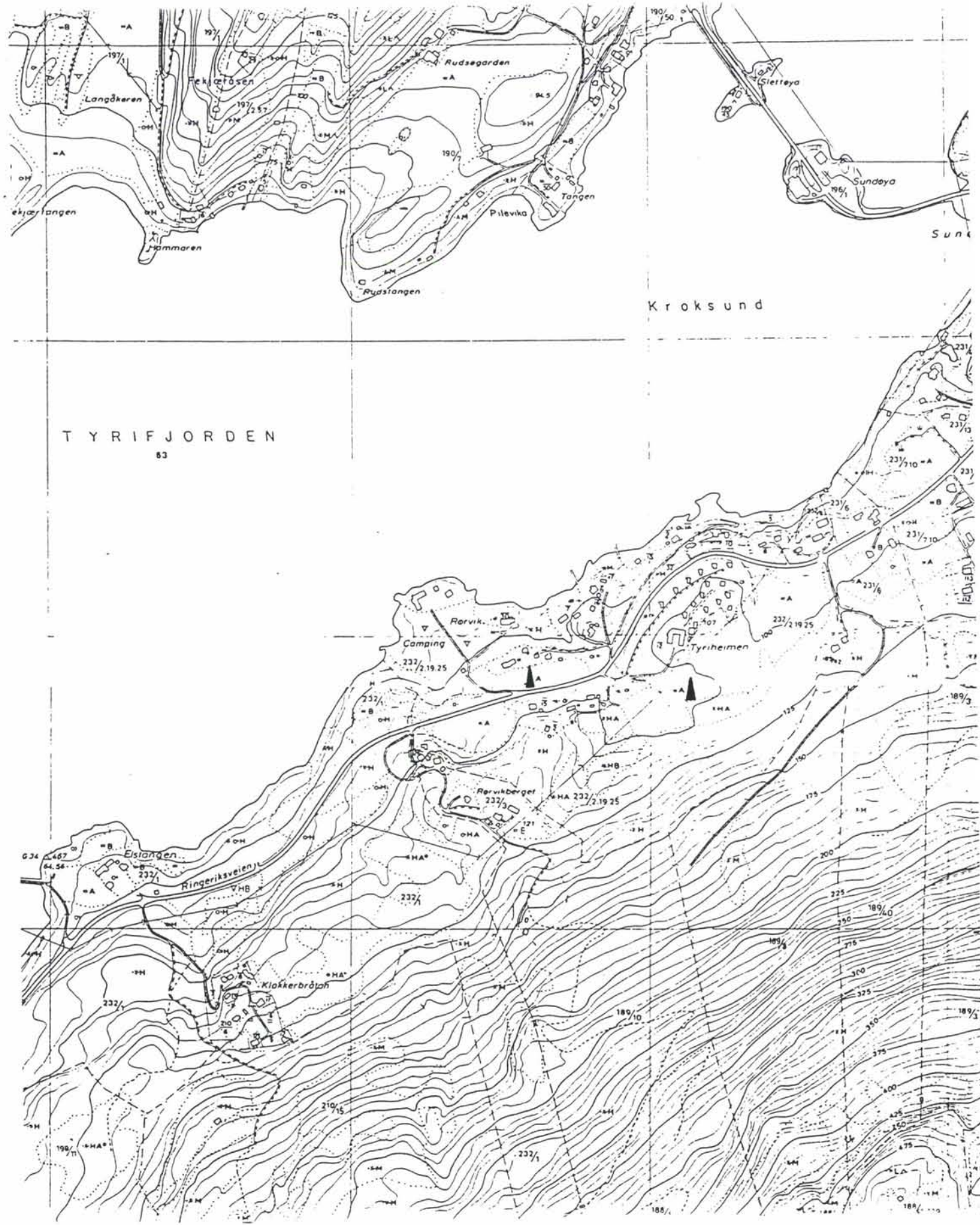
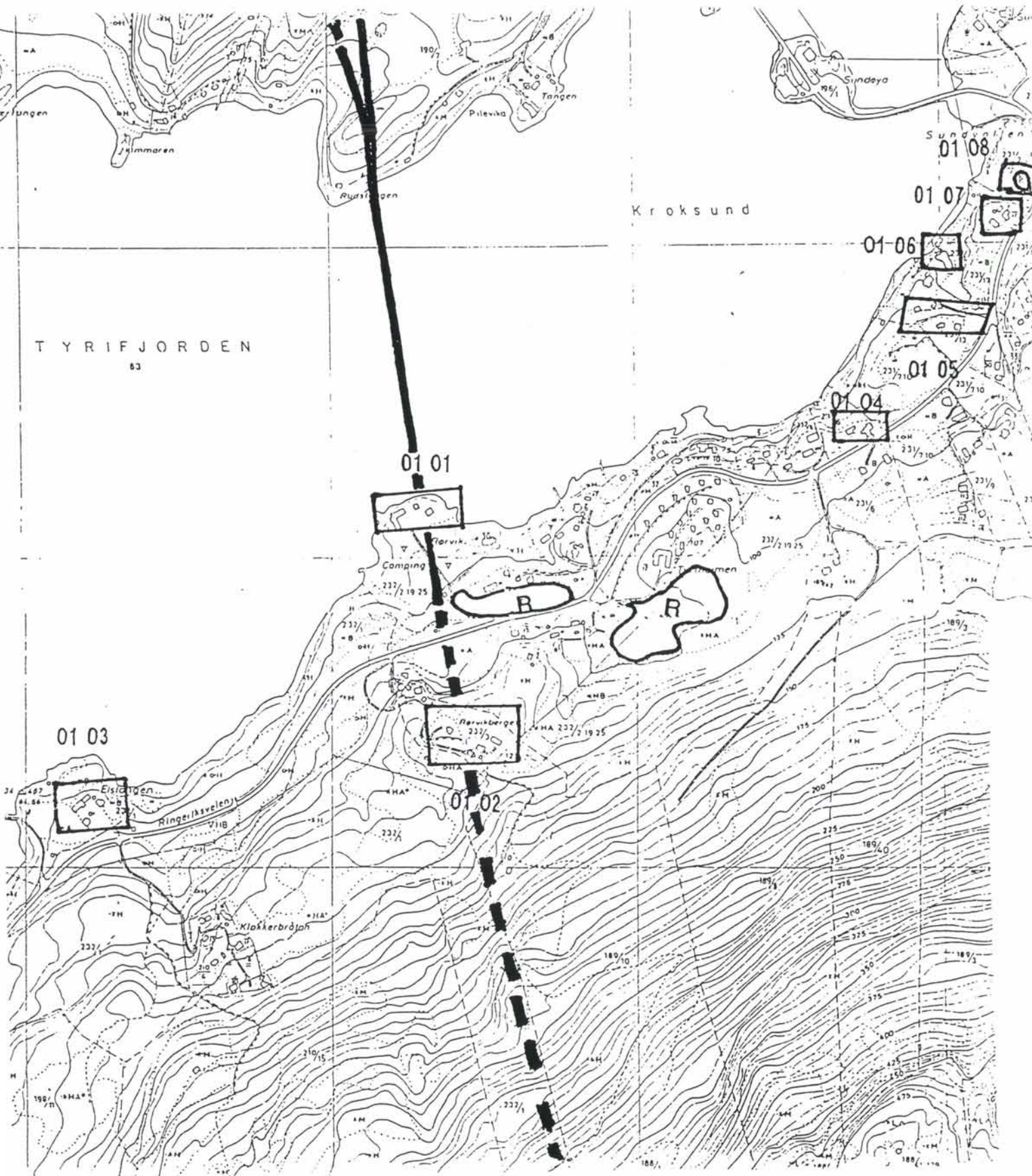
Kroksund

○ GRAVHAUGE FJERNET

▲ FLINT/KVARTS/REDSKAP

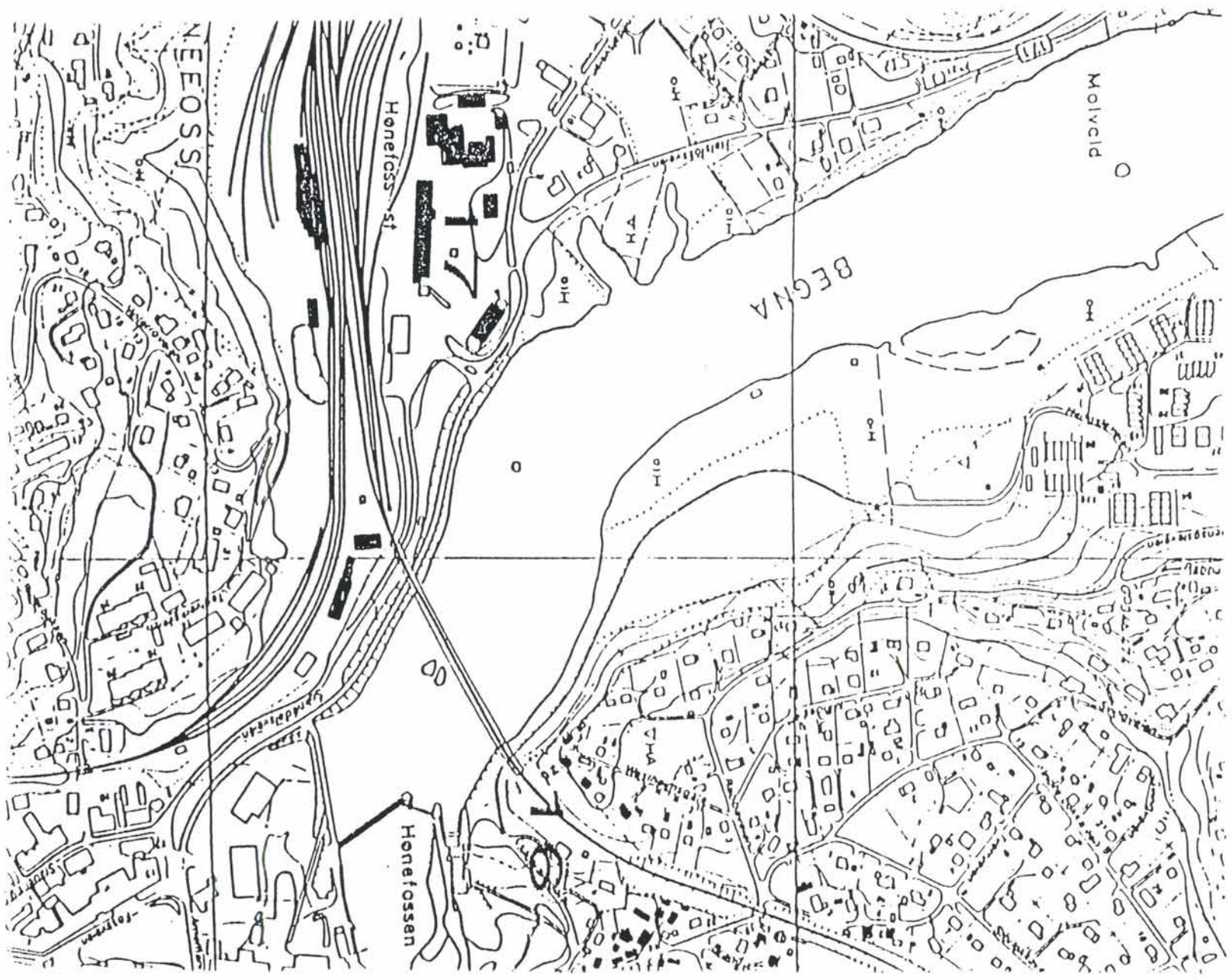
T Y B I E I D E T

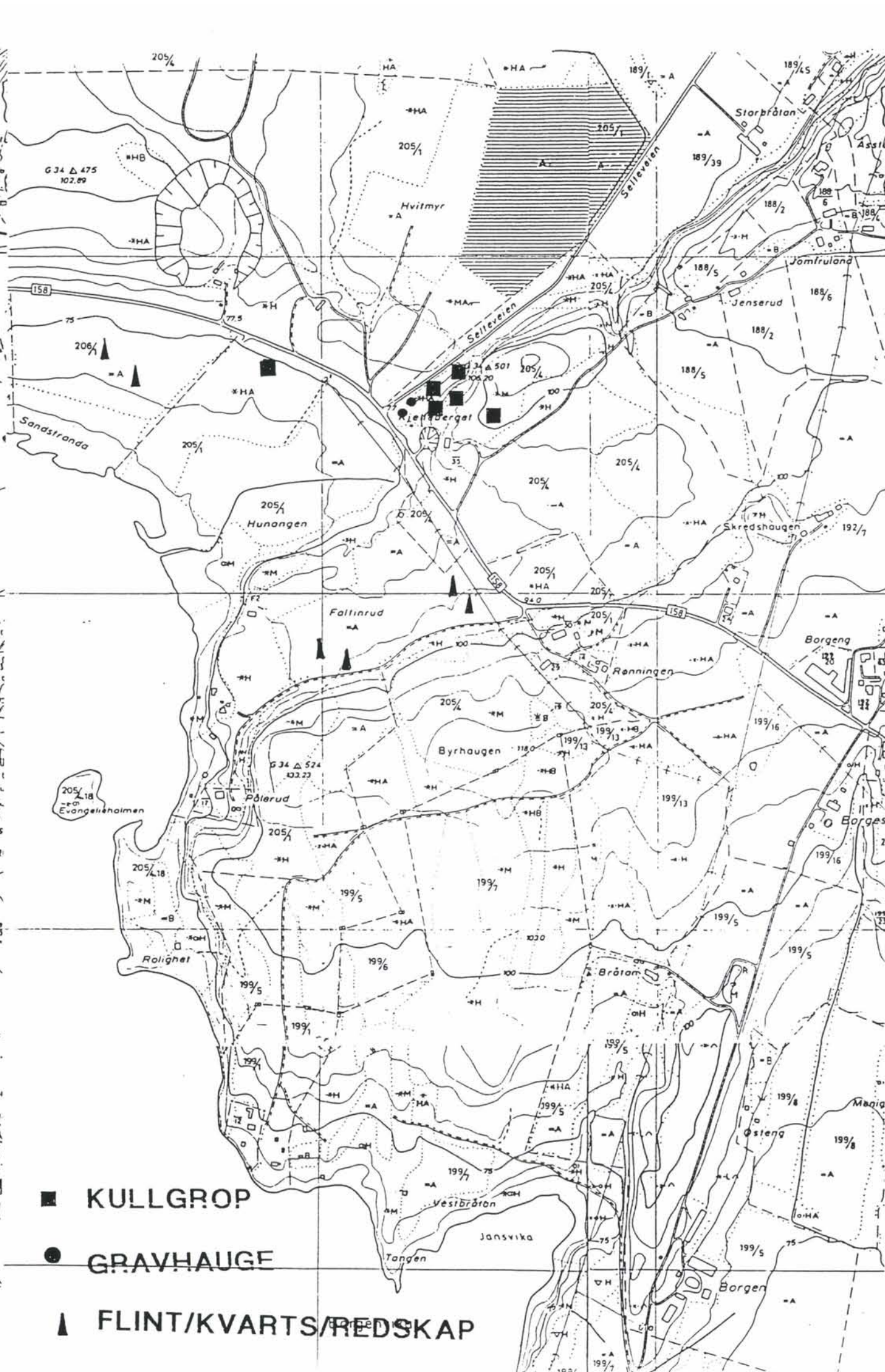
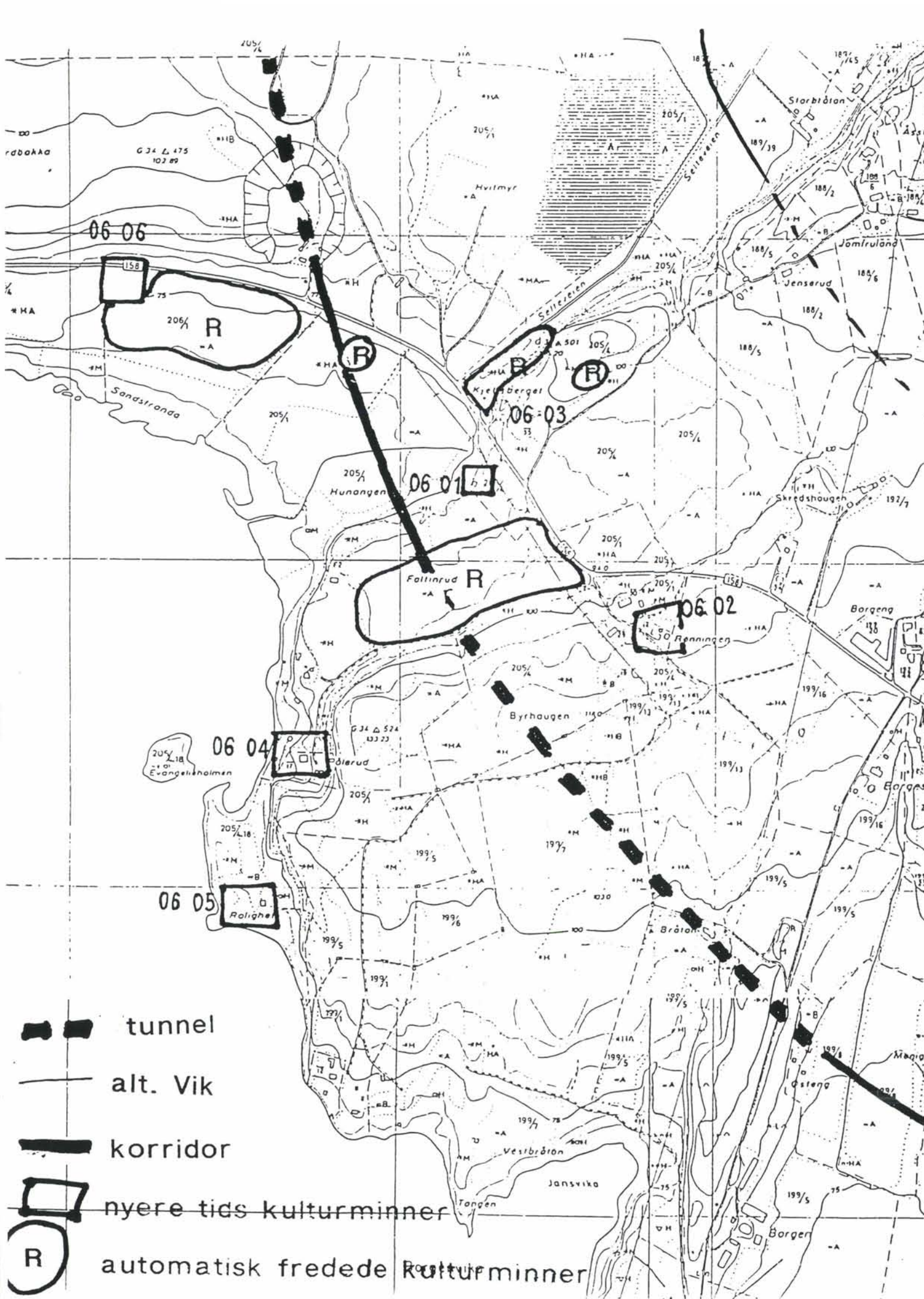

- korridor
- tunnel
- nyere tids kulturminner
- automatisk fredede kulturminner

 FLINT/KVARTS/REDSKAP

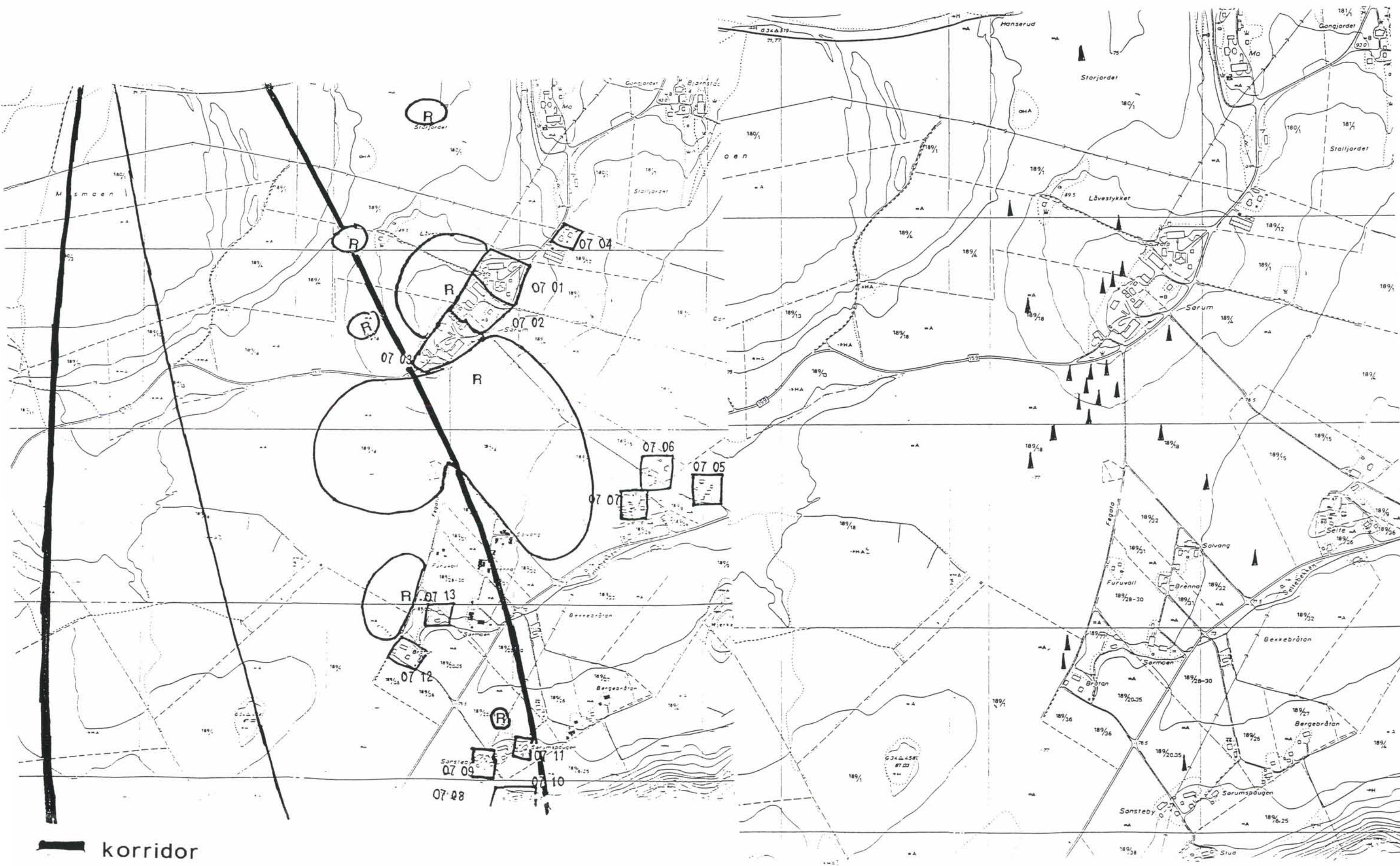

- tunnel
- alt. Vik
- korridor
- nyere tids kulturminner
- automatisk fredede kulturminner

- KULLGROP
- GRAVHAUGE
- FLINT/KVARTS/REDSKAP

I korridor

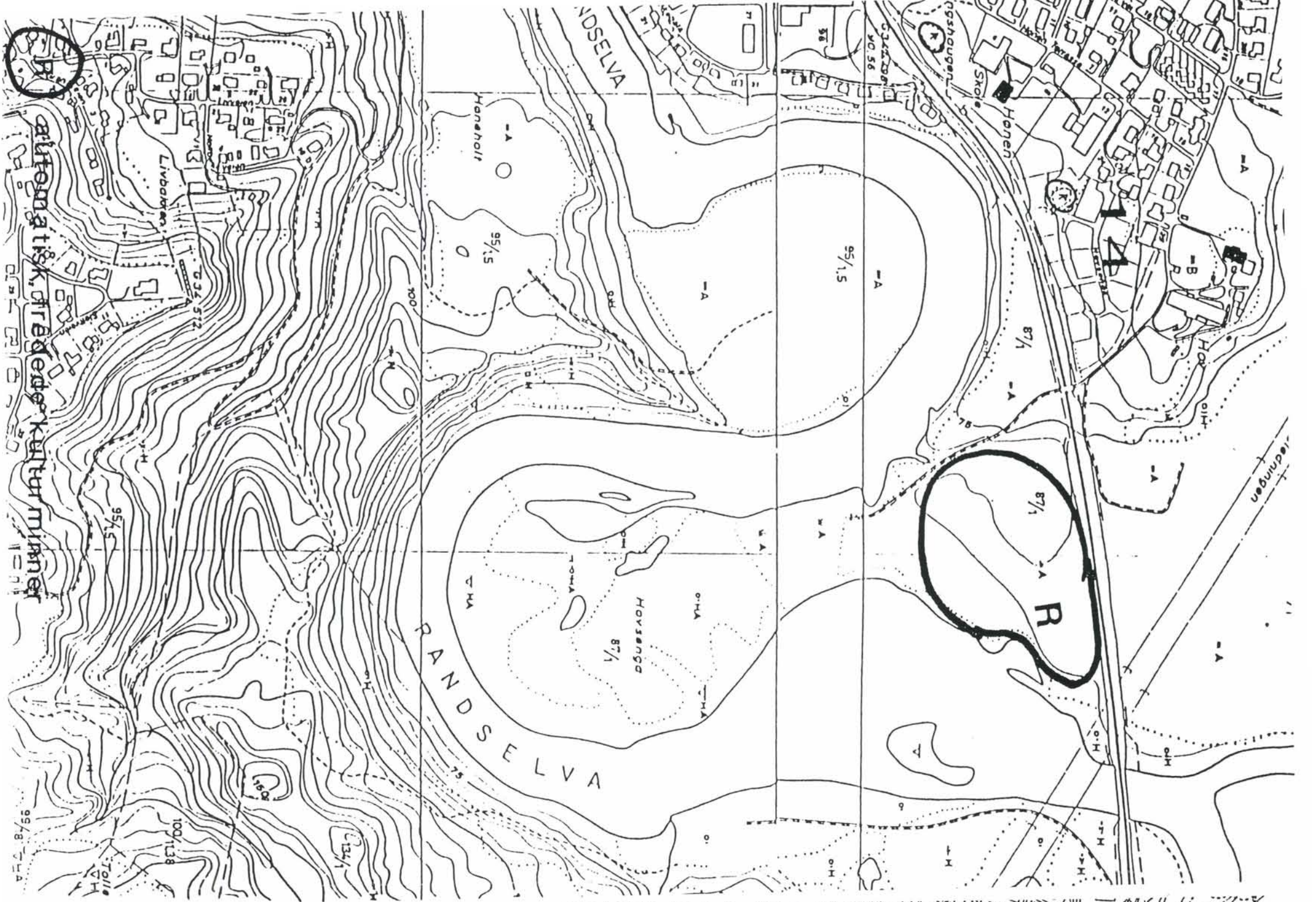
□ nyere tids kulturminner

(R) automatisk fredede kulturminner

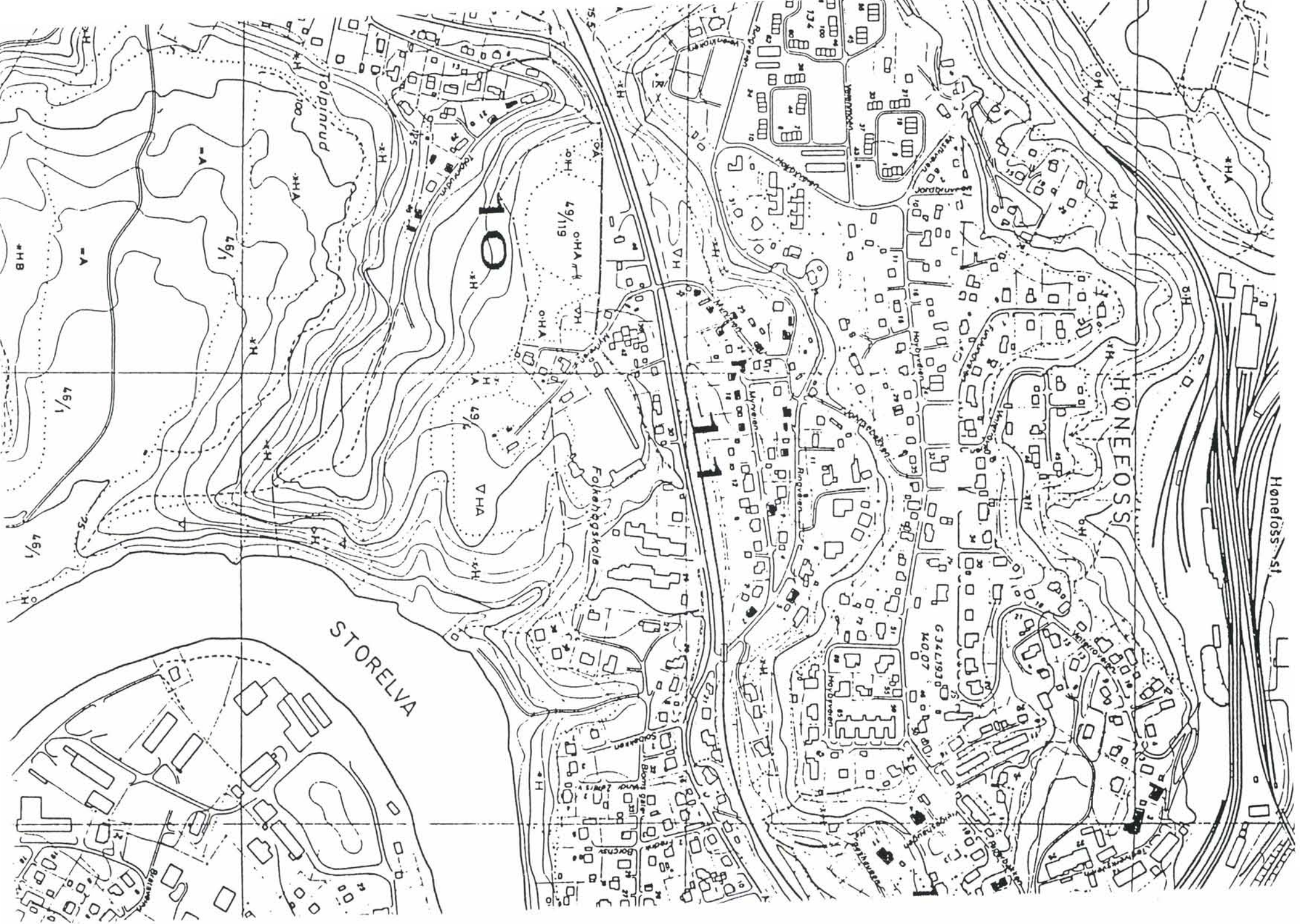
- - - alt. Vik

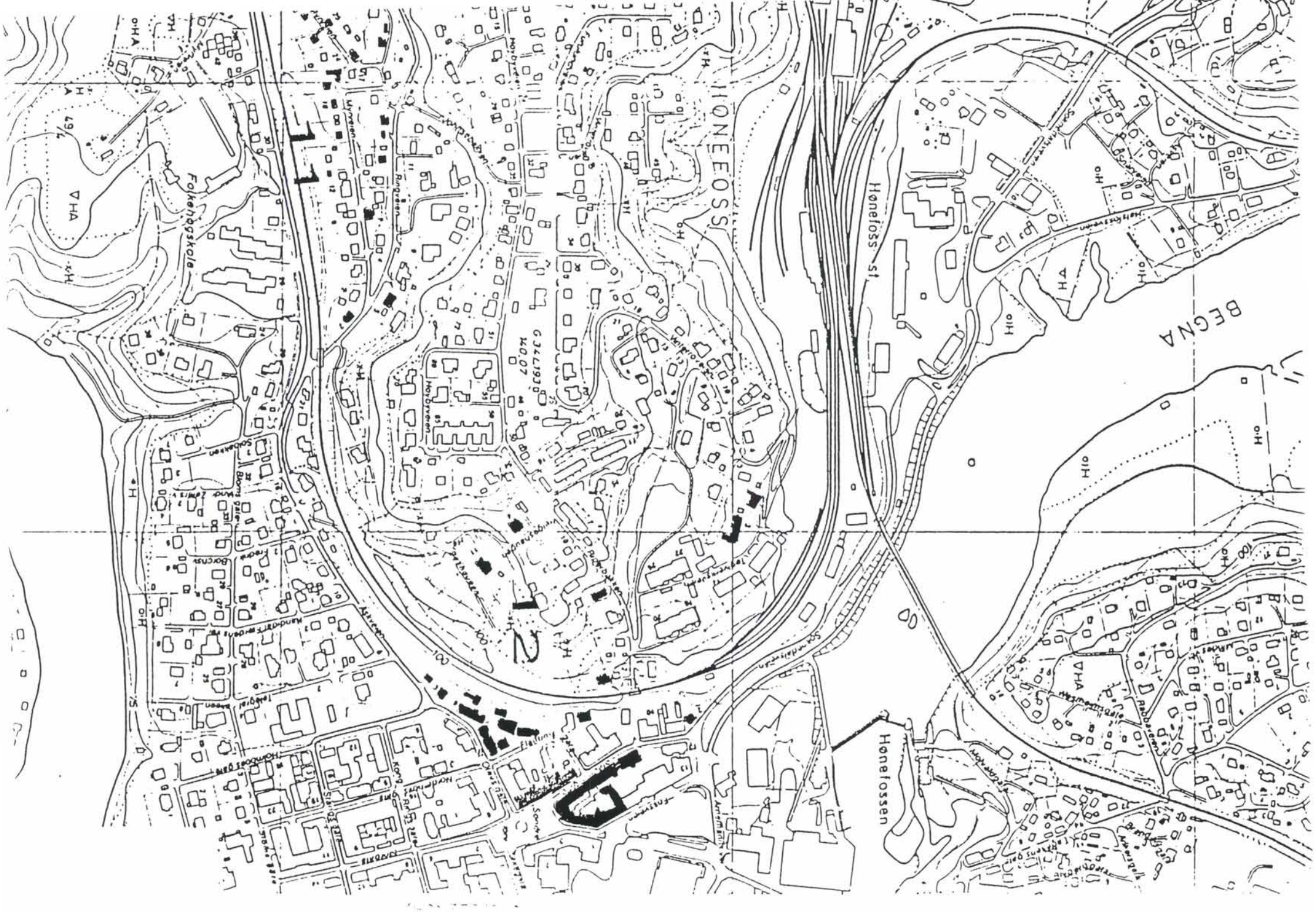
▬▬ tunnel

▲ FLINT/KVARTS/REDSK.

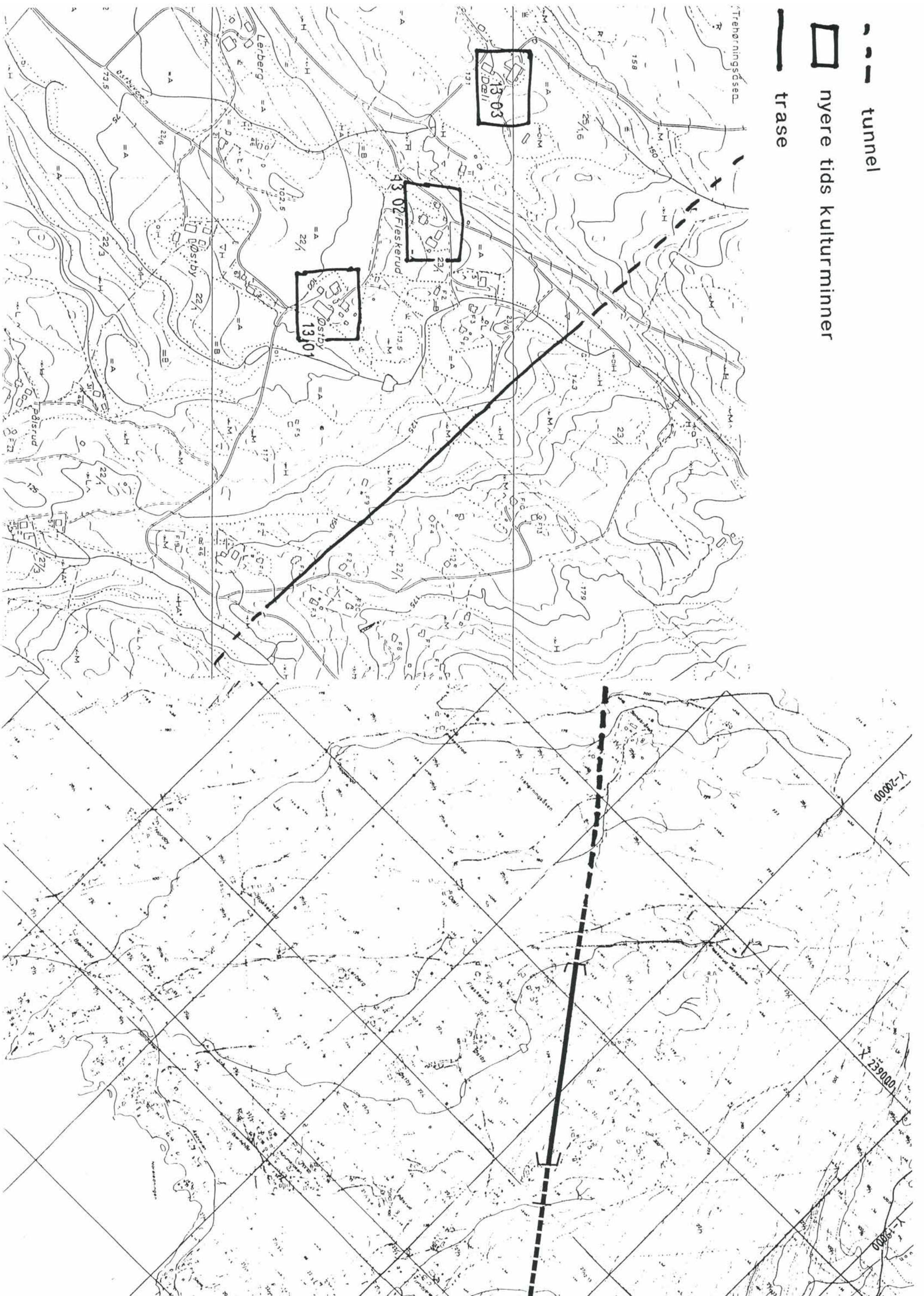

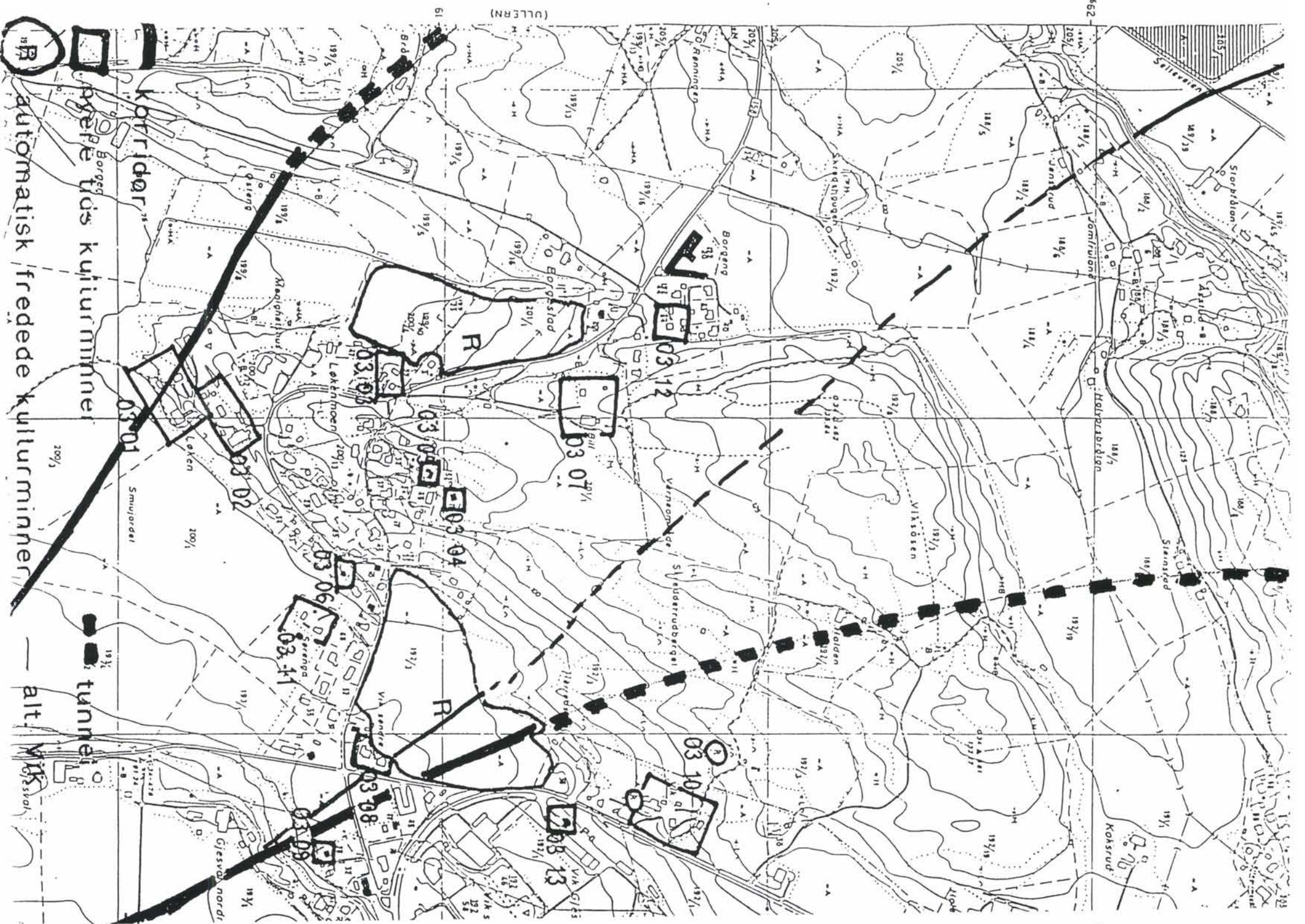

--- tunnel

□ nyere tids kulturminner

— trase

R

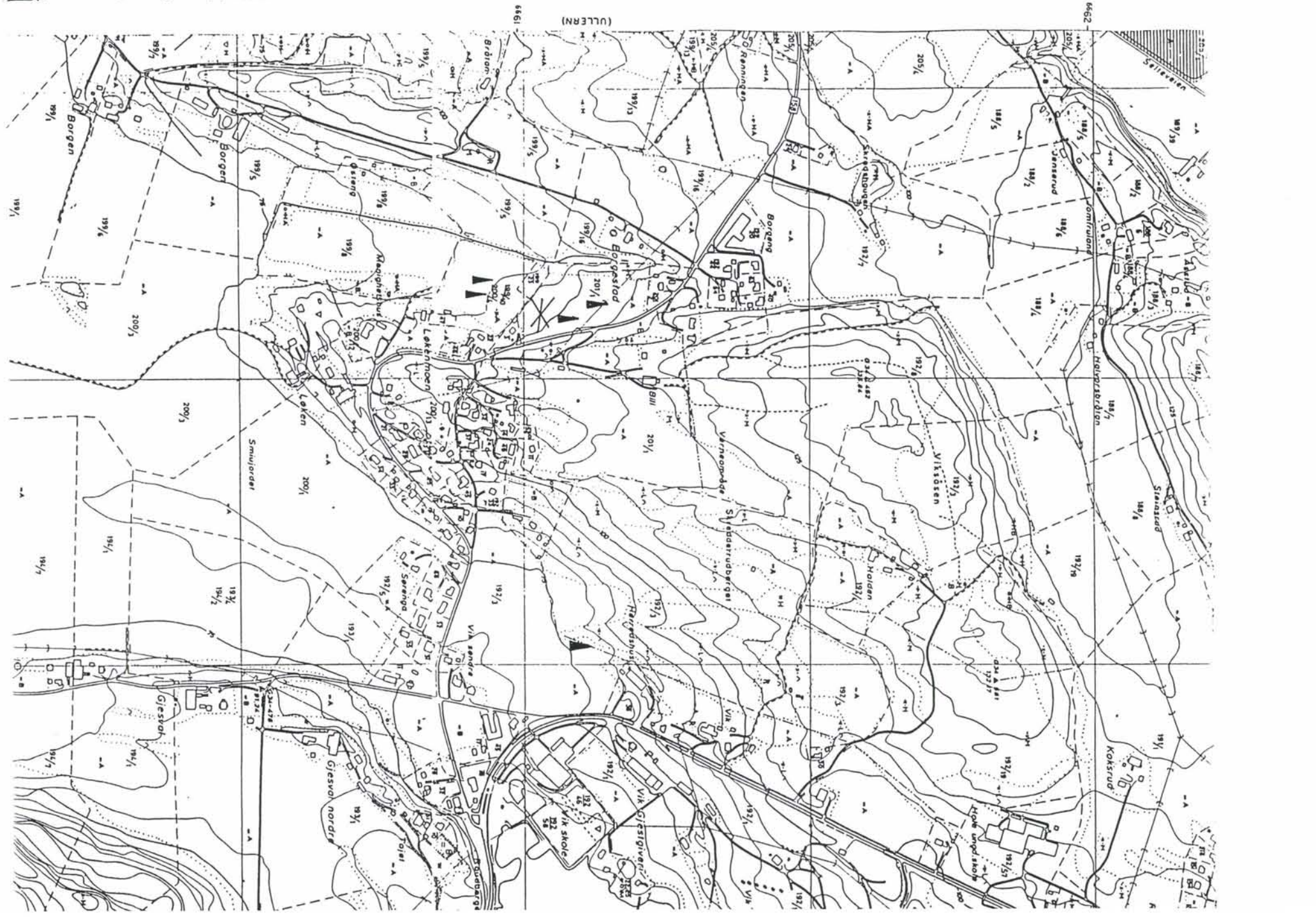
automatisk fredede kulturminner

tunnel

alt

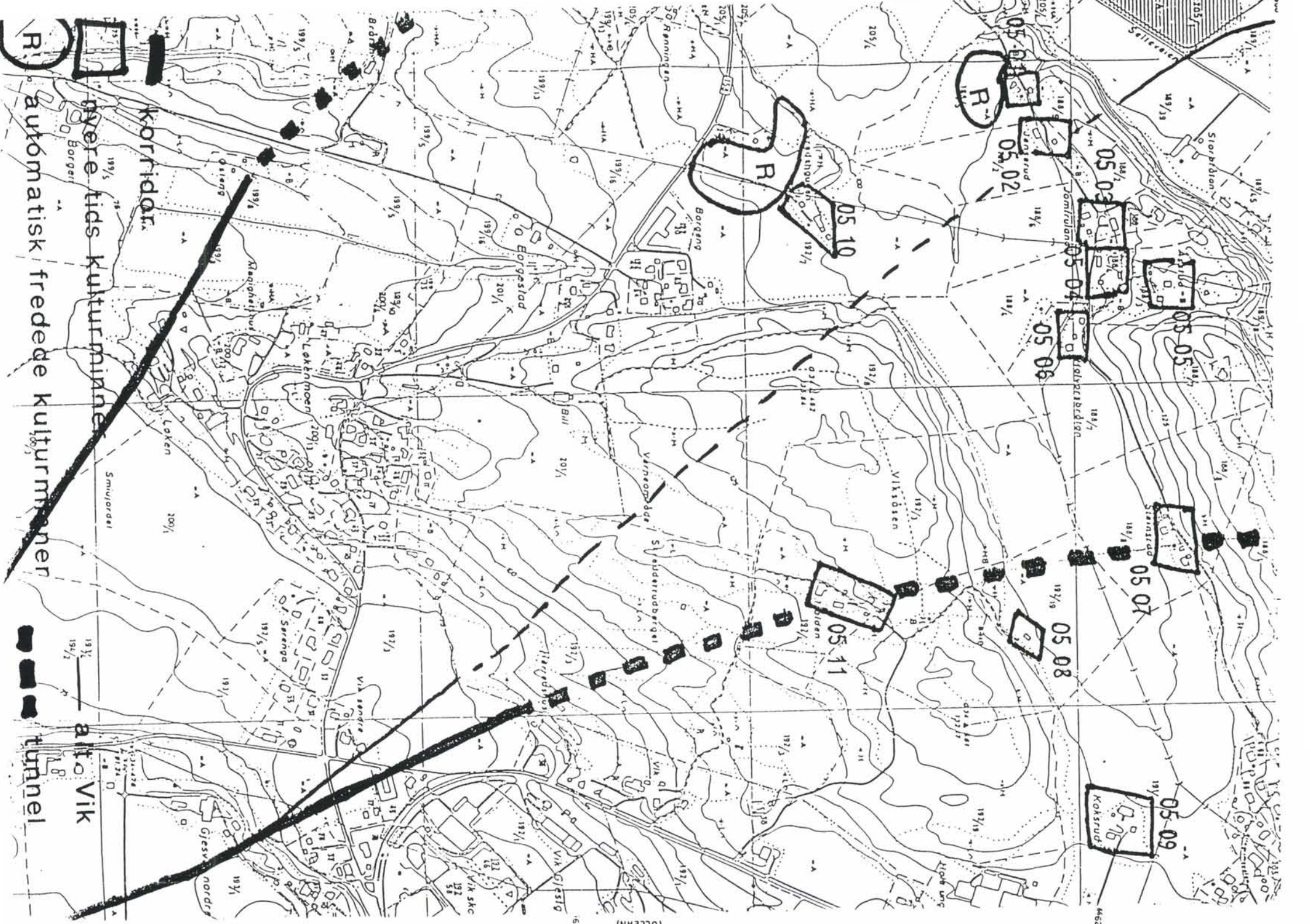
WIK

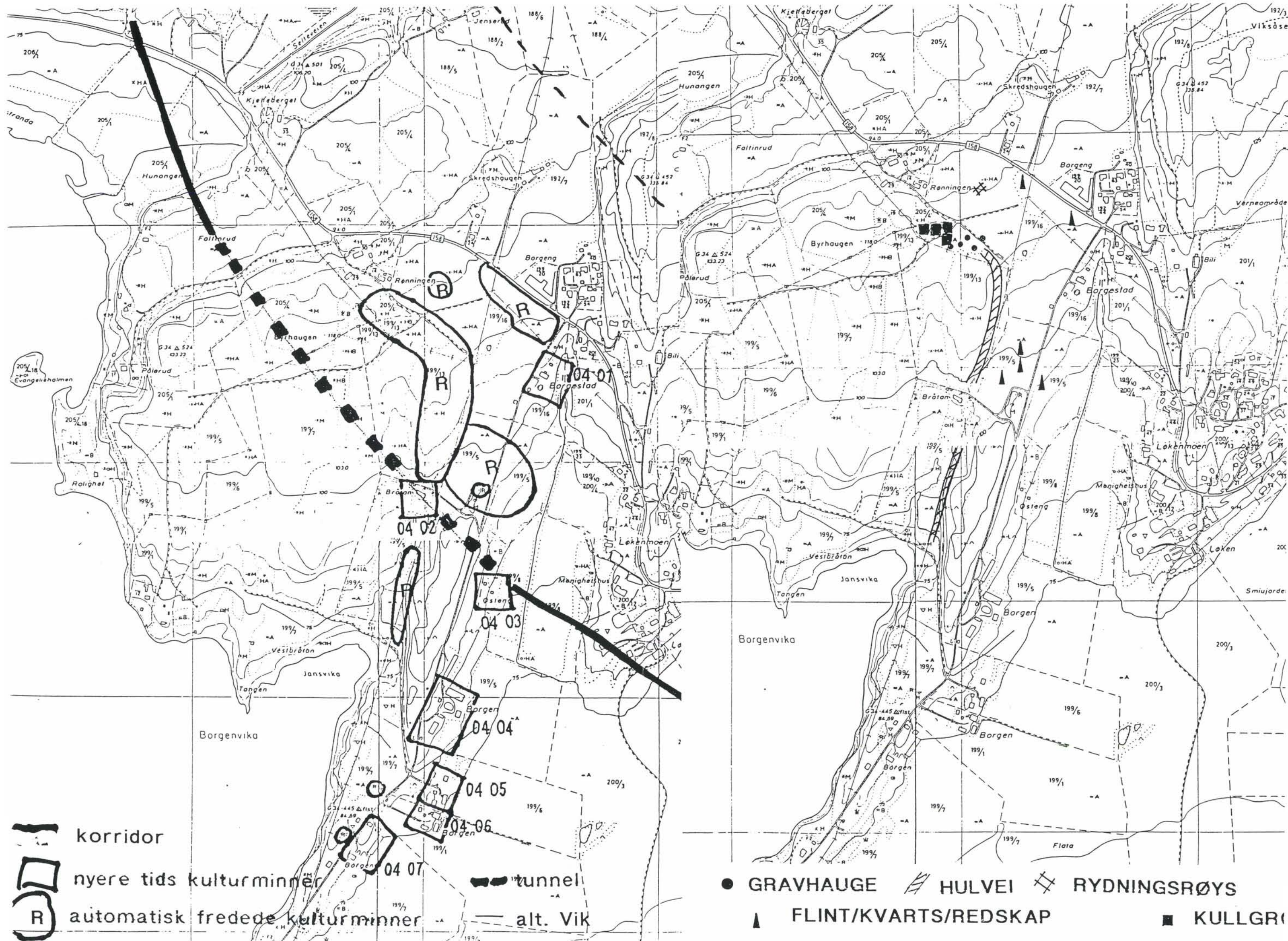
WIK

ILDSTED

FLINT/KVARTS/REDSKAP

korridor

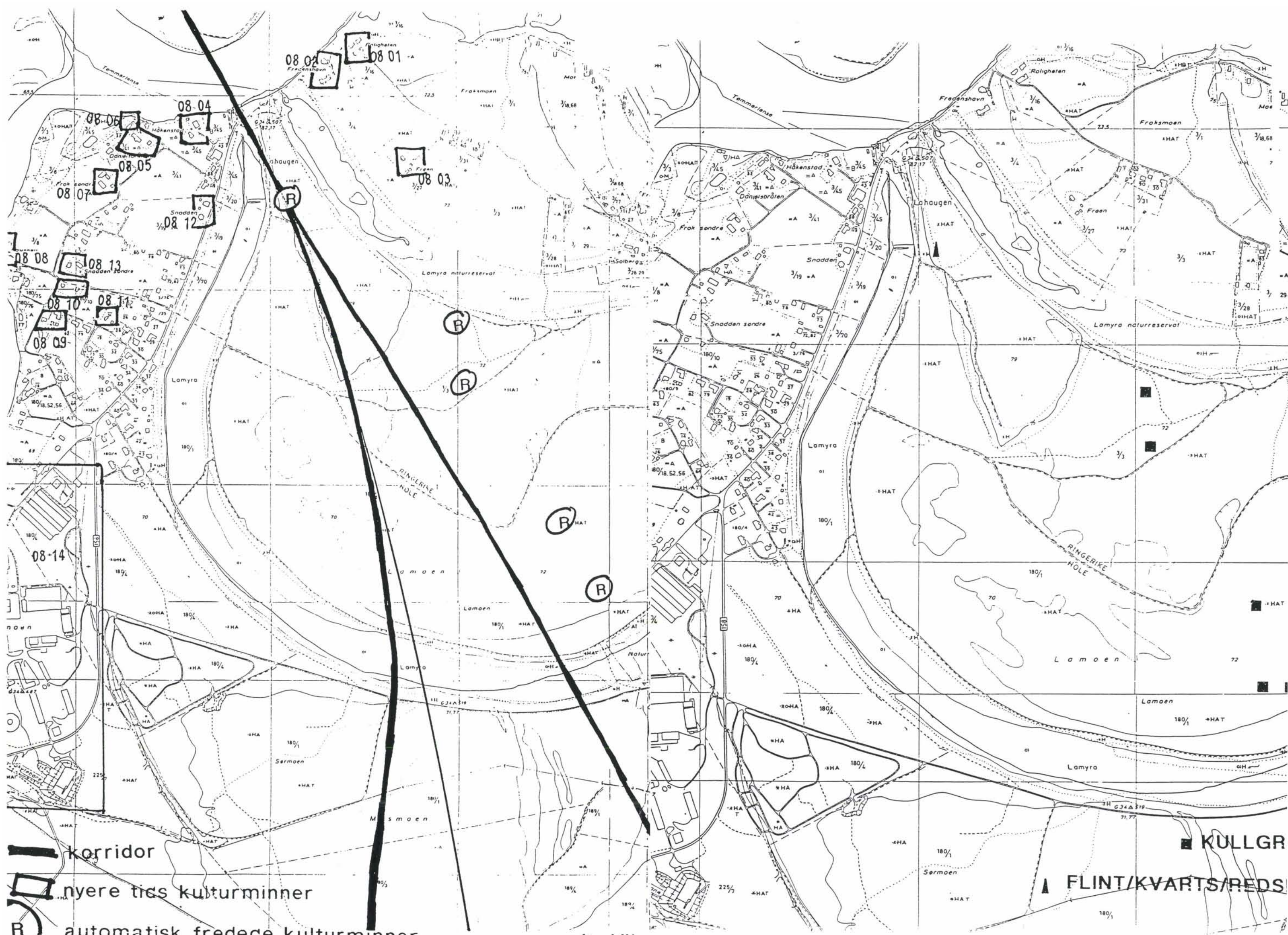
nyere tids kulturminner

automatisk fredede kulturminner

tunnel

alt. Vik

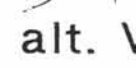
● GRAVHAUGE ▨ HULVEI ▩ RYDNINGSRØYS
 ▲ FLINT/KVARTS/REDSKAP ■ KULLGR

 korridor

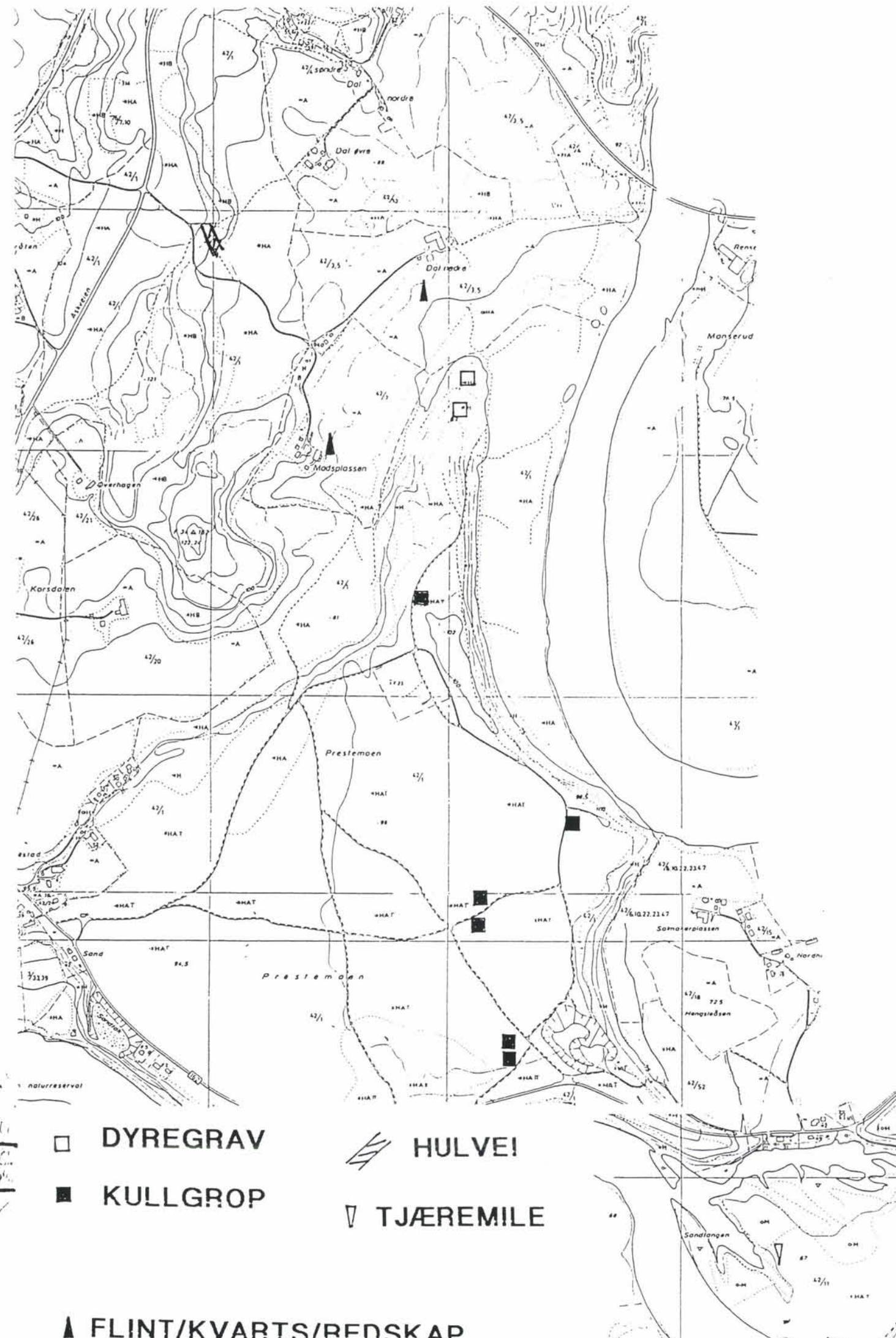
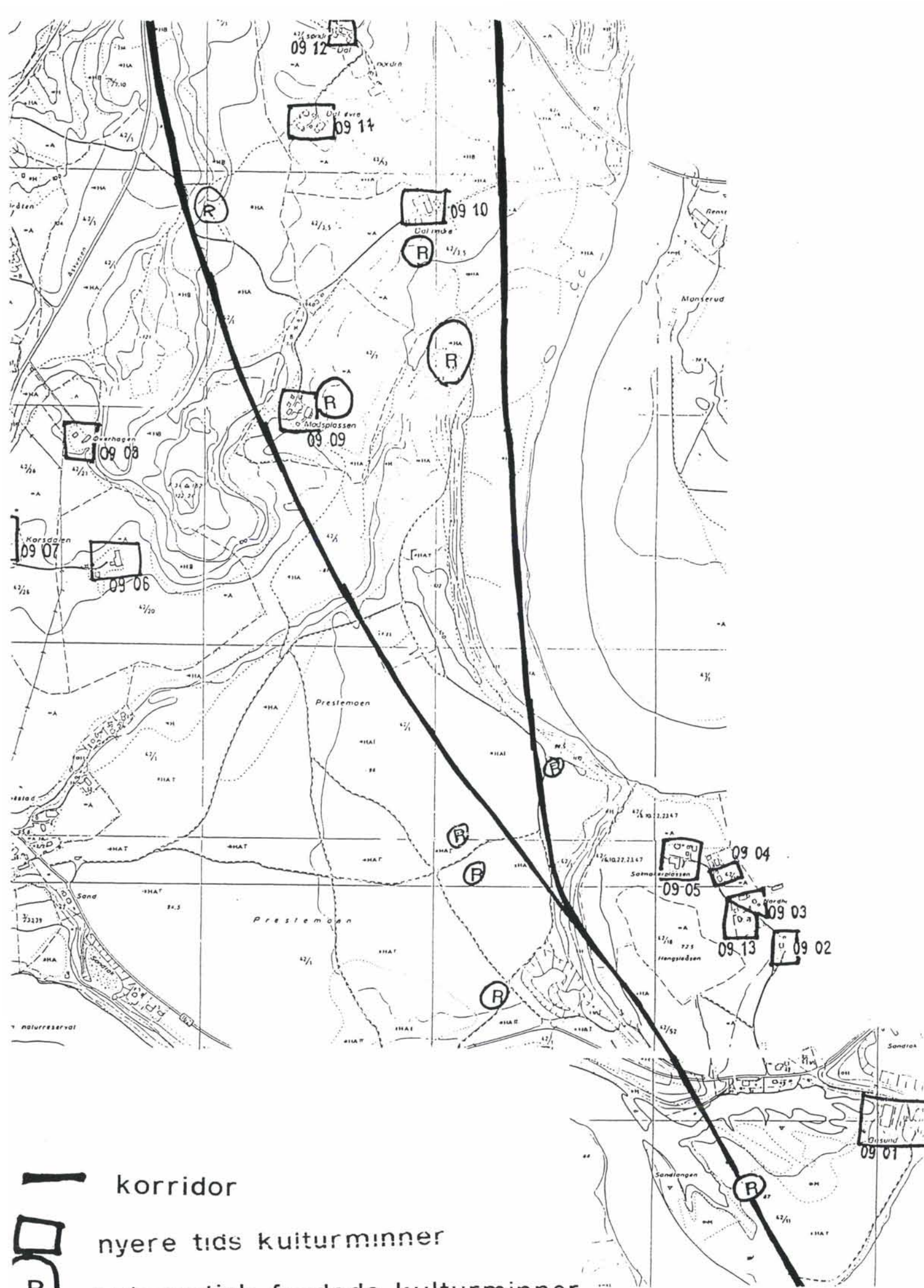
 nyere tids kulturminner

 automatisk fredece kulturminner

 alt. Vik

 KULLGR

 FLINT/KVARTS/REDS

- korridor
- nyere tids kulturminner
- automatisk fredede kulturminner

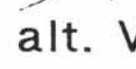
- DYREGRAV
- HULVEI
- KULLGROP
- TJÆREMILE
- FLINT/KVARTS/REDSKAP

 korridor

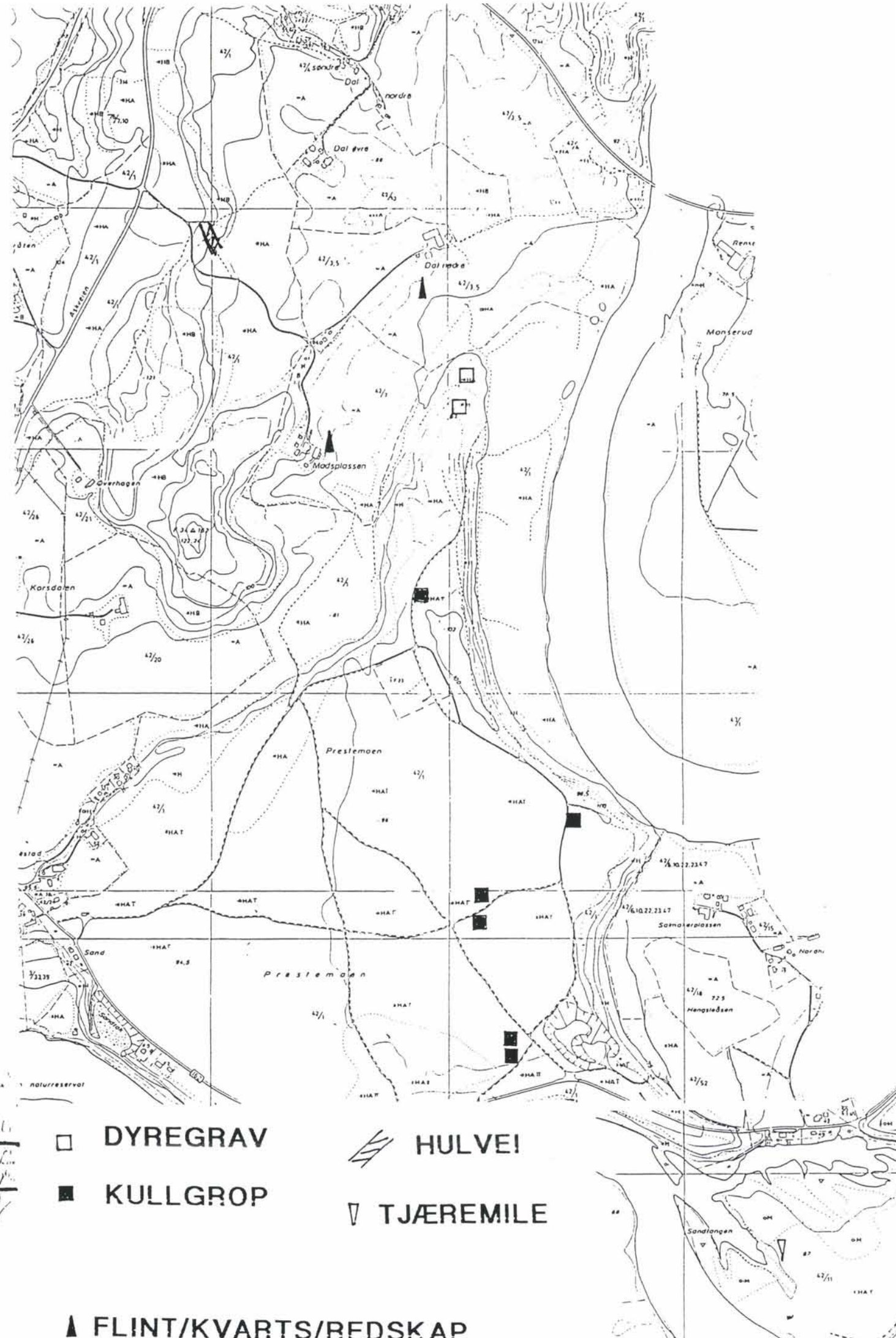
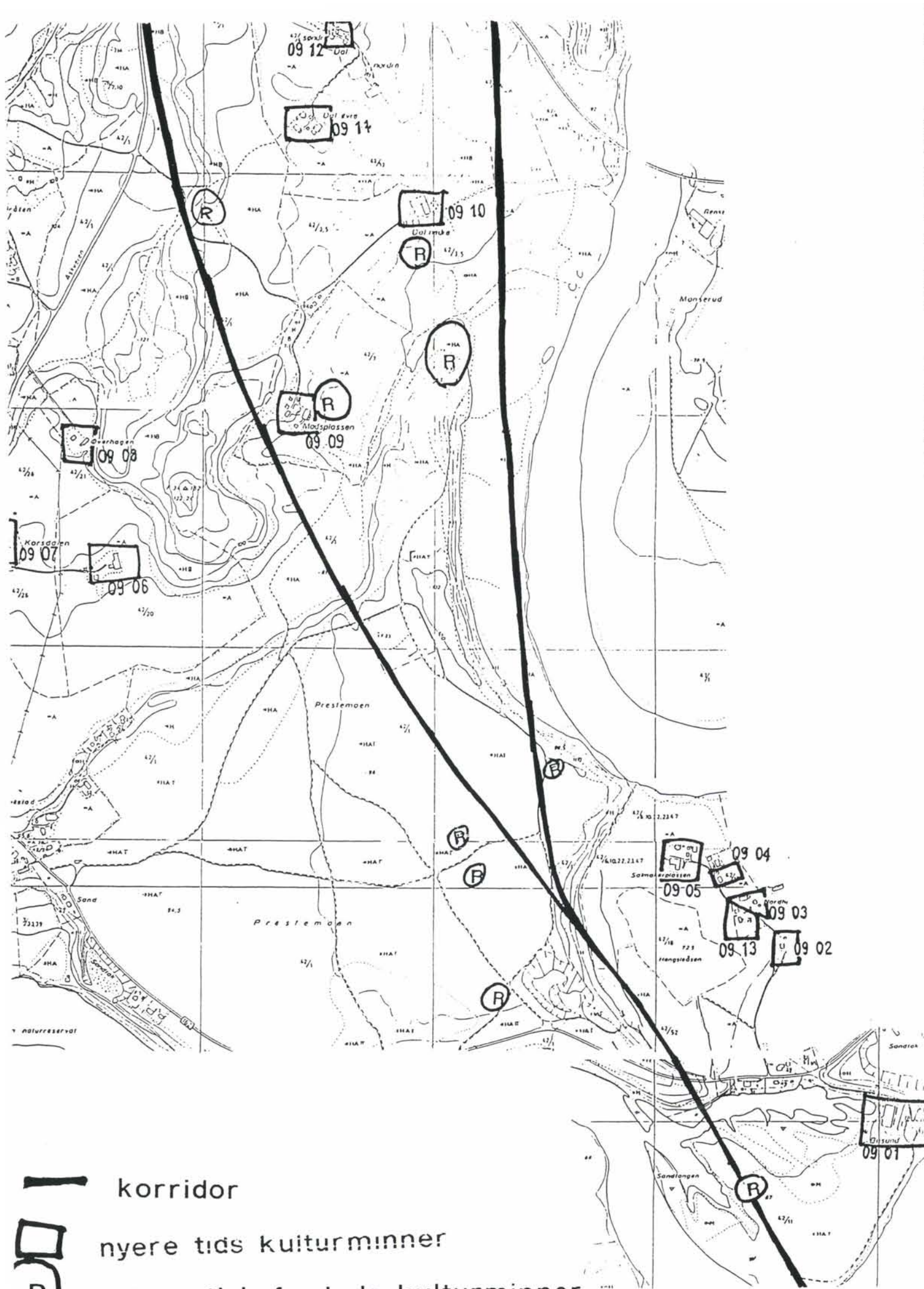
 nyere tids kulturminner

 automatisk fredece kulturminner

 alt. Vik

 KULLGR

 FLINT/KVARTS/REDS

□ DYREGRAV

■ KULLGROP

▨ HULVEI

▽ TJÆREMILE

▲ FLINT/KVARTS/REDSKAP

korridor

nyere tids kulturminner

automatisk fredede kulturminner

